Laaneregler:

1) Kvinder og mænd i Ringsaker kan bli laantagere mod forskudsvis at betale 50 øre aaret.
2) Biblioteket er aabent for udlaan hver mandag fra 11—1. I Sommerferierne holdes det lukket.
3) Som regel udlaanes 2—3 bøger ad gangen, disse maa ikke beholdes over 3 uger.
4) Bøgerne maa behandles med den største omhyggelighed, hjørnene ikke brættes, renslighed iagttages!
5) Den laantager, hos hvem bøgerne skades, tilpligtes at yde fuld erstatning.
6) I tilfælde smitsom sygdom hos laantager maa de da udlaante bøger ikke tilbageleveres biblioteket, men erstattes med nye expl.
7) Opgiv altid for bibliotekaren forfatterens navn!

AMERIKANSKE FORHOLDE.

FEM FOREDRAG

AF

KRISTOFER JANSON.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN).

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1881.

INDHOLD.

FØRSTE FOREDRAG.

(Indledning. Amerikas demokratiske Institutioner; deres Fødsel, Kamp, Udvikling og Hensigt.)

De forenede Stater i Amerika er en Verden for sig. De indeslutte inden sine Grændser de største Modsætninger baade i Natur og Folkeliv. Vi har Sydens svulmende Yppighed og glimrende Farvepragt i Fugle, Blomster og Planteliv, de uigjennemtrængelige Skoge dækkede af Slyngplanter, med grinende Abekatte og flagrende, skrigende Fugle, men hvor Feberen ofte lurer paa Bunden af det skummende, kryddrede, vellugtfyldte Bæger, som Naturen smilende sætter til dine Læber; vi har Nordens Sne og Is sammen med dens alvorlige Skoge og yndige, bølgende, græsklædte Høie; vi har de endeløse Prærier, hvor Græsset endnu uforstyrret af nogen Plog gror fingertykt og stridt, og hvor Vinden jager Flammerne hvislende og hoppende henover, hvergang Gnisterne fra Lokomotivet eller Farmerens egen Haand har sat den i Brand; vi har de umaadelige Søer, fyldte med Dampskibe og hvide Seil; vi har Colorados og Californias islagte Klippetinder trodsige ragende op mellem Skyerne; vi har Dakotas Hvedeagre oversaaede med Slaamaskiner; vi har Fossehavet Niagara brusende og skummende; vi har Montanas Vulkaner, Svovlbade og kogende Kilder; vi har Nevadas Guldminer,

Minnesotas tusinde yndige Søer. Og mellem denne rige, altid vekslende Natur en broget Blanding af Folk: den aristokratiske Plantageeier fra Syden med sin halvkvalte Harme over at se sig sine Negre fratagne, den travle «Business-Mand» fra Norden, der haandterer de rullende Dollars som en Taskenspiller sine Kugler, Oksedriveren fra Teksas med sin bredskyggede Hat og sin smældende Svøbe i Haanden, Farmerne fra Wisconsin og Minnesota, Minearbeideren fra Wyoming, Gjæteren fra Kansas og Nebraska, Indianeren gjemt i sine Skoge, den syngende og leende Neger med sin store Trut og sine hvide Tænder o. s. v., og alle disse Typer paatrykte en egen umiddelbar Naturfriskhed, som man ikke træffer andetsteds.

Jeg tilstaar, jeg var begeistret for Amerika, før jeg kom der. Som Republikaner har jeg Tro paa demokratiske Institutioners Magt til at modne, opdrage og forædle et Folk. Som Republikaner længtede jeg efter at se det Land, hvor Grundloven skarpt udtaler Ligheden mellem Menneskene, og hvor der gjøres Alvor af at praktisere den.

Min Begeistring for Amerika er ikke kjølnet, efter at jeg har været der, trods alle Forsøg paa at slaa koldt Vand i Blodet. Min Tro paa de demokratiske Institutioner som de idealeste Statsformer er tvertimod bleven end mere styrket; men jeg maa og tilstaa, at jeg gruer og bæver for, hvorledes den Gjæringsproces vil løbe af, som Europa, gjennem den uendelige Emigration, paafører Amerika. Jeg er ikke ængstelig for, at Republikkens Principer skal vise sig uholdbare og uduelige; men jeg er ængstelig for, at alt det aandelige og legemlige Sygdomsstof, som Europa vælter ind over Amerika, skal gjøre Forstyrrelse, skal ved Misbrug og Uforstand nedbryde Lovenes Aand og maaske en kort Tid tvinge Landet til et midlertidigt Tilbageskridt under strængere, mere politimæssige Statsformer.

Amerikas Konstitution er som intet andet Lands grundlagt paa alle Undersaatters Lighed for Lovene. Denne

Paragraf er anseet som hele Lovens Kjerne og er derfor ogsaa indridset paa en Marmortavle og indfældet i en af Væggene paa det Hus i Philadelfia, hvor Friheden blev født, hvor Grundloven blev underskreven. Denne Paragraf lyder saaledes: «vi holde disse Sandheder at være selvindlysende, at alle Mennesker er skabte lige, at de har faaet af deres Skaber visse Rettigheder, der ikke kan nægtes dem, at blandt disse Rettigheder er Liv, Frihed og Stræben efter Lykke; at Styrelser er indsatte mellem Menneskene for at sikkre dem disse Rettigheder; og at disse Styrelser udlede sin beskikkede Magt fra deres Samtykke, der blir styret.»

Med disse Ord blev det moderne Demokrati født. «De vare vel,» som en af de største amerikanske Talere har sagt,[1] «blevne udtalte før leilighedsvis i gamle Dage af en og anden politisk Enthusiast, men for første Gang i Verdenshistorien erklærede Representanterne for en Nation, Representanterne for et virkeligt levende, aandende, haabende Folk, at alle Mennesker er skabte lige. Med et Slag, med et Pennestrøg, slog de ned alle de grusomme, hjerteløse Skranker, som Aristokrati, som Prestebedrageri og Kongekneb havde reist mellem Mand og Mand. — Med et Ord, med et Hug sopte de bort og ødelagde i Bund og Grund alt, som havde været gjort af Aarhundreder af Krig, Aarhundreder af Hykleri, Aarhundreder af Uretfærdighed.» «Den gamle Opfatning var, at Folket alene eksisterede for Statens — det vil sige for Kongernes og Adelens — Vel. Den gamle Opfatning var, at Folket var Kongens og Prestens Eiendom — at deres Legemer tilhørte den Ene og deres Sjæle den Anden.» «Den gamle Opfatning var, at ingen politisk Magt kom fra, eller i nogen Mun, tilhørte Folket. Den gamle Opfatning var, at den politiske Magt kom fra Skyerne, kom paa en eller anden mirakuløs

[1] Robert Ingersoll: Declaration of Independence.

Maade fra Himmelen. — Adelen levede af Folkets Arbeide, Folket havde ingen Rettigheder, ikke mere end de vilde Dyr i Skogen. — Da var det vore Forfædre, i denne deres Uafhængighedserklæring, vendte den Ting om og sagde: nei Folket, det er Kilden til den politiske Magt, og deres Styrere, disse Presidenter, disse Konger, er blot Agenter og Tjenere for det store, ophøiede Folk. For første Gang i Historien blev virkelig Kongen nødt til at stige ned fra Thronen, og Folket blev sat derpaa som Konge. Folket blev Enehersker, og de gamle Eneherskere bleve til Tjenere og Agenter for dette Folk.»

Det amerikanske Demokrati blev født som vort norske ud af Trængselen. Udenfor truede og plagede af den gamle Verdens Despotisme, hvis Kolonier de var, indenfra af vilde Folk, af Kamp med Naturhindringer, lærte de at forstaa, at en Mand med stærke Arme, modigt Hjerte, og snar Omtanke var ligesaa god som En, der havde Adelsmands Blod i sine Aadrer. De ledende Mænd derover var misfornøiede fra England, misfornøiede fra Frankrig, misfornøiede fra Tydskland, Irland og Holland. De var komne over for at faa aande frit. De var komne over paa Grund af visse Anskuelser, de ikke fik Lov at have i Europa, men som de holdt dyrere end sit eget Liv. De forlod et civiliseret Livs Behageligheder og valgte at fælde Træer i Skogen, at slaas med Indianere, at udstaa et Nybyggerlivs Farer, Strabadser og Ensomhed for at kunne leve fuldt frit, og frit faa udtale og udsaa sine Tanker.

Friheds- og Ligheds-Tanken blev ikke født som ved et Trylleslag, delt og baaren frem af alle. Nei den maatte slaa sig frem Skridt for Skridt. Det var ikke alle, som var lig en Jefferson, en Adams og Lee, det var ikke alle, som forstode Thomas Paine og John Hancock. De maatte aande sin Begeistring ind i mangt dødt Ler, før det blev levende. Og Krigen hjalp dem. Det amerikanske Demokrati fik den altid seierrige Bloddaab. De skulde, fattige og

uforberedte som de var, stride mod en fem Gange stærkere Fiende; slagne og jagede rundt Landet, skulde de holde Modet oppe og igjen gaa paa. Det var som med vore Fædre i 1814. Men de gik igjennem det, og de vandt. De vandt ind for Verdenshistorien disse Kjendsgjerninger: alle Mennesker er skabte lige; hver Mand har Ret til Liv, Frihed og Stræben efter Lykke; den politiske Magt skal ligge hos Folket.» Disse Sætninger har Amerika søgt, og søger den Dag i Dag at gjøre til Virkelighed. Med den profetiske Forudseenhed, som fødes i store Valgets Øieblikke i Historien, blev de fæstede paa Papiret; der skulde Slægters Arbeide til at gjennemføre dem, ligesom der hos os skal Slægters Arbeide til at gjennemføre Frihedstankerne i vor Grundlov. Amerikas Folk kunde ligesaa lidt som noget andet Folk omskabes ved et Trylleslag. De havde sine Rødder i det gamle Samfund, i gamle Tænkemaader, i gamle Fordomme. Uagtet der i deres Grundlov stod, at hver Mand skulde have Ret til Liv, Frihed og Stræben efter Lykke, stod Presterne dog færdige med Lænker, Galge og Brændemærke mod hver den, der f. Eks. vilde nægte Treenighedslæren eller Skriftens Inspiration. Da vel de hvide Mænd vare befriede, gjorde de de sorte til Slaver i Handelens, Almeninteressens og — Kristendommens Navn. Men det skal siges til Amerikas Ære, at det med Alvor og Kjækhed har søgt at afkaste Fordommene og Aagene fra gammel Tid. Nu er der en udstrakt Religionsfrihed som i intet andet Land; nu har det amerikanske Folk offret Tusinders Blod, for at ogsaa de Sorte kan være med og sande de Ord: «i dette Land har hver Mand Ret til Liv, Frihed og Stræben efter Lykke.» Uden at bæve for Konsekvenserne holder det med ungdommeligt Mod fast ved sin Ungdoms Kjærlighed og uddeler med rund Haand sin almindelige Stemmeret og Magten til at styre sig selv til Folket.

Hvis dette Folk blot havde været Efterkommere af

de gamle Ætter, der arbeidede sig sammen af forskjellige Nationaliteter ved fælles Kjærlighed til Friheden og fælles Offre for den, et Folk altsaa, der havde sine Rødder i Landets Frihedshistorie og havde vokset en stille Vækst sammen med sine Institutioner, fortrolige med Friheden og dens Former — ja da var der ingen Fare paa Færde. Men nu — hvilket Folk er det, som overlades Magten? Et Folk idelig forstyrret, oprevet, trykket af og blandet med Emigrantladninger fra Europa af de forskjelligste Nationaliteter, af de forskjelligste Kulturtrin. Der kommer de uvidende irske Katoliker, der lidet kan læse og skrive, der se op til Presten som til sin Gud; der kommer de muntre, sorgløse Italienere, som vil vandre gjennem Verden spillende paa Lire; der kommer de arbeidsvante Tydskere men med sine Ølkneiper i Følge; der kommer de slu Jøder med sine Næser ind i alle Forretninger; der kommer udsultede engelske Fabrikfolk, der ikke har havt Raad at sende sine Børn paa Skole; der kommer de trofaste, troskyldige Skandinaver med Konen i Haanden og Lommeflasken i Barmen. Der kommer endvidere Forbryderstokken: forlorne og forranglede Sønner, der som sidste Udflugt skal sendes til Amerika, rømte Fallenter og Kassetyve, Folk undslupne fra Fængslerne eller Lægdslemmer, Bygden ikke længer vil forsørge. Og alle disse skal Amerika nødes til at tage imod og søge at gjøre Folk af. Og hvorledes? Ikke ved Politi og Tugthus, ikke ved at binde dem paa Hænder og Fødder, fratagende dem al Ret — nei tvertimod ved at give hver af dem, selv den mest fillede Stakker, den samme Ret som Landets Egne, ved at overvælde dem med den mest storartede offentlige Tillid, ved at give dem Stemmeret og Valgret. Amerika vil forsøge at opdrage et Folk ved Hjelp af offentlig Tillid. Det tror paa offentlig Tillid som den stærkeste forædlende Magt over en Statens Borger; det tror paa, at Retfærdighed, Ligeret og Kjærlighed skal beseire den trodsigste og mest forvorpne Menneske-

natur. Det er dette, jeg kalder storartet. Jeg bøier ærbødigt mit Hoved for denne stærke Tro, skjønt jeg, som sagt, gruer for, hvorledes Gjæringen vil løbe af.

Misbrugene give sig af sig selv. Vi kan jo paa Forhaand vide, at der blandt denne voldsomt store Emigrationsflok, der hverken ved høire eller venstre, der ikke er bundet til Landet og Landets Historie ved noget Kjærlighedens Baand, men bare er kommen der for at grave Penge til sig i kortest mulige Tid, maa findes mange samvittighedsløse Personer, der lade sig sælge til Høistbydende, der kommer i Hænderne paa ligesaa samvittighedsløse Partiførere. Ved Hjælp af dette Stemmekvæg er det, at Magten nu i mange af de store Byer er kommen i Hænderne paa Ølværterne. Paa Valgdagene strømmer Ølet frit, bare for den lille Villighed, at stemme paa den og den Mand af deres Parti. Og Penge strøes ogsaa med runde Hænder. Partiringene have ofte handlet saa hensynsløst og saa selvkjærligt, at det ikke er at undres over, at mange af de hæderligste og dygtigste Folk efterhaanden har trukket sig ud af Politikken, fortvivlede over til ingen Nytte at sparke mod denne Partimur; det er ikke at undres over, at En og Anden i Hemmelighed kan længes efter en mere concentreret Styrelse, ja kanske drømme om et vordende Keiser- eller Kongedømme, hvor de kunne faa mere Ro, mere Sikkerhed for Kapitalen. Det er ikke at undres over, at mange, trætte af at se Europa forvandle Amerika til en Augias-Stald, kommer med Forslag om, at man skal modsætte sig videre Indvandring. Det er undskyldeligt, at dette er saa, men det er ikke ret. Det er, som Charles Nordhoff siger i sin Politik for unge Amerikanere: «En Ikke-Partiregjering er en Drøm, som kun spøger i svage og ukloge om end fredsommelige og velvillige Hoveder. Thi en saadan Regjering vilde kun være mulig i en ideal Tilstand, hvori der ikke fandtes noget selviskt eller uklogt Menneske, men hvori alle i lige Grad besjæledes af et oprigtigt Ønske om at be-

fordre det almene Bedste.» Og en amerikansk Valghandling har en saa folkeopdragende Indflydelse, at man maa offre noget paa den. Man maa sande Walt Whitmans Ord: «Jeg kjender ingen større og bedre Øvelse af Kræfterne, ingen dygtigere Prøve paa folkelig Fordøielseskraft, intet sikkrere Bevis paa, at Forgangenheden er dragen til Nytte, intet mere glimrende Udslag af Tro paa Menneskeslægten end en kraftig gjennemfægtet, ægte amerikansk Valghandling».

Og det maa man ogsaa huske paa, at der altid indenfor de forskjellige Partier findes Mænd, som tænke og dømme selvstændigt, som er besjælede af Fædrelandskjærlighed og Sands for det Almenes Vel og ikke lader sig blindt hen rive med af Partilidenskab. Disse Folk er det, som søger at øve en moralsk Indflydelse paa sine Medstemmere, som modsætter sig, at slette Navne kommer paa Kandidatlisterne, som paataler og paaviser med Frimodighed Udygtighed eller Misbrug i Forvaltningen. De er Folkets vaagne Øie, dets hemmelige Politi, og kan det end ofte hænde, at disse Folk er i Minoriteten indenfor sine større Partier, det kan dog aldrig feile, at de tilsidst maa seire; thi til dem vil altid den sunde Folkesans slutte sig, naar det kniber. Disse Folk er de hensynsløse Partipolitikeres Skræk, de udøver en sund, dæmpende og regulerende Indflydelse; thi de representere Nationens vaagne Moral.

Det amerikanske Folk er et taalmodigt Folk, som kan se paa og finde sig i Misbrug længe uden at fortvivle; men kommer det til en vis Yderlighed, gaar det over hver rimelig Streg og bliver farligt for Friheden, da reiser sig pludselig den sunde Folkesans og slaar med et Kjæmpeslag Misbruget til Jorden. Et og andet hæderligt Blad gjør sig til Organ for Folkemoralen og kjæmper Sagen gjennem uden al Personsanseelse, trods Processer og Bagvaskelser, Skjældsord og uhyre Pengeudgifter.

Alle Fremskridt i en Republik gaar meget langsomt for sig; thi den svære Folkehob, som skal be-

stemme dem, er en tung og træg Masse at sætte i Gang; men saa gaar det til Gjengjæld altid sikkert frem. Man er sikkret mod Enkeltmands Luner, der kan bringe Nationen til Randen af en Afgrund, ligesaa snart som den kan virke dens hurtige Fremvækst. Det tog saaledes mangfoldige Aar, før den Overbevisning gjennemsyrede det amerikanske Folk, at Slaveriet burde afskaffes. Det havde nu en Gang faaet Hævd ved gammel Fordom og Slendrian, det blev beskyttet og beseglet af næsten alle Landets Prester, der med Bibelen i Haand beviste, at det var retmæssigt efter Skriften. Der maatte 30 Aar til, for at aabne Folkets Øine for den Orm, de nærede ved sin egen Barm, og som gjorde deres skjønne Ord i Grundloven om hver Mands Frihed til en Løgn. Men da først Folket fik Øinene op for dette, da spurgte det ikke længer om, hvad og hvorledes, men gik lige paa og knuste Udyret. Den virkelig almene Folkebegeistring, som var oppe i Amerika under den sidste Krig, og som samlede sig om Slaveriets Afskaffelse, gjør vi os ingen Ide om. Den amerikanske Digter Walt Whitman skriver saaledes om Folket den Gang: «det var Folket, som ifølge eget Valg kjæmpede og døde for sin egen Ide. Under min Færd i Hærene, hvor jeg færdedes blandt Soldaterne, har jeg seet mangt et Ærefrygt indgydende Skue. Jeg har været Vidne til den Hurtighed, hvormed den indfødte amerikanske Befolkning, den fredeligste og godmodigste som gives, og til samme Tid den intelligenteste, den som holder mest paa sin personlige Uafhængighed og mindst er skikket til at døie Militærtjenestens Smaalighed og Pinagtighed, sprang under Vaaben ved første Trommehvirvel. Jeg har været Vidne til disse Soldaters eksempelløse Lærenemhed og Lydighed. Jeg har seet dem blive prøvede i lange Tider af Haabløshed, slet Ledelse og Nederlag, været Vidne til det uhørte Slagteri, først ved Fredrichsburg og senere i Ørkenen, under hvilket Hærene altid ufortøvet ad-

lød Befalingen om at rykke frem. Jeg har seet dem i Løbegravene eller sammenkrøbne bag et Brystværn, trampende i dybt Mudder, arbeidende sig frem i øsende Regn eller tæt Snefog. Jeg har seet dem under de forcerede Marscher i den hedeste Sommertid, som paa Veien til Gettysburg; hele Delinger og Korpser var Kvælning nær; hver enkelt Mand var saa snavset og sort af Sved og Støv, at hans egen Mo'r ikke vilde have kjendt ham; hans Klæder var smudsige, stænkede, iturevne, gjennemtrukne af sur Uddunstning. Mangen brav Kammerat vaklede, ramt af Solbranden, ud af Geleddet, og lagde sig til at dø af Udmattelse ved Veikanten. Ikke destomindre bevægede Massen af dem sig ufortrødent fremad og var ved godt Mod. Slunken af Sult var den, men holdtes oppe ved en uovervindelig Beslutning. Jeg har seet denne Stamme i overvældende Tal underkastet endnu tungere og forfærdeligere Prøvelser: Saar, Amputation, Sønderdeling af Aasyn og Lemmer, den langsomme, brændende Feber, den lange, utaalmodige Sengeliggen med alle Former af Lemlæstelse, Ituskjæring og Sygdomsangreb i Følge. Ak, jeg har seet Amerika selv, skjønt endnu i sin tidlige Ungdom, allerede forsmægte paa Hospitalet. Der har jeg iagttaget disse Soldater, mange af dem kun Gutter af Aar, mærket mig deres selvbeherskende Færd, deres religiøse Sind, deres Fasthed og ømme Hengivenhed. En gammel Saarlæge tog mig til Side og sagde, at hvorvel han havde seet mangen Soldat dø, saa havde han endnu ikke oplevet, at nogen, være sig Gut eller Mand, havde vist Angst ved Dødens Nærmelse. Hvad der i saadanne Træk foreligger, er simpelt hen Demokratiets i fuldt Maal ydede Selvbevis i Frembringelsen af ægte Personligheder, det som det i sidste Instans kommer an paa, og som er hævet over alle ørkesløse Ordbeviser.»

Og denne Koldblodighed i Faren, dette Mod i Kampen, denne Seighed til at holde ud, denne mageløse Lov-

lydighed og Disiplin — altsammen hos et Folk, der ikke var opøvet i at være Soldater, læg Mærke til det. Der er Intet, som i den Grad overbeviser mig om de staaende Hæres Unyttighed, — dette Plagens Ris over Landene, end den sidste amerikanske Krig. Det var det frivillige Folk, som strømmede til Fanerne; det var det frivillige Folk, som udførte Heltebedrifterne. Da Krigen var ude, gik hver til sit, En til sin Høvlebænk, en Anden til sin Kontorkrak, en Tredie til sin Prækestol. Er Folket vakt, vil Fædrelandskjærlighed og Fare altid skabe gode Soldater; staaende Hære er ingen Nødvendighed; almindelig frivillig Folkevæbning vil fuldkommen erstatte dem. Som bekjendt har Amerika kun forsaavidt en staaende Hær, som det trænger en Grændsevagt mod Indianerne; den er aldeles forsvindende i Forhold til Landets Folketal og Udstrækning. Man ser derfor næsten aldrig en Soldat i Amerika og endnu sjeldnere Offisjersuniformer, Parader og det øvrige Militærbram. Gaar man op til Presidenten — ikke en Skildtvagt udenfor, heller ikke en Hærskare af bukkende Kammerherrer, men en civil klædt Tjener staar i den aabne Dør, dreier paa sin Uhrkjæde og spørger, om man ønsker at tale med Presidenten — «vær saa god — han er ovenpaa». Saa gaar man op i Forværelset, blir ført ind og finder en graaklædt Mand, arbeidende mellem sine Papirer og Bøger. Han tager dig i Haanden, byder dig en Stol, og du prater fortrolig med ham som med en anden Embedsmand. Det Hele er sundt, ligefremt, naturligt. Det Hele gi'r Indtryk af et Land grundlagt paa F r e d istedetfor paa K r i g, af et Land, der har værget saaledes om sine Sønners Frihed og Lykke, at det i Farens Stund kan stole trygt paa deres Offervillighed og kjærlige Hengivelse.

Jeg kommer atter tilbage til det: der maa Taalmodighed til i en Republik og især i en Republik som Amerika, sammensat af saa mange brogede Elementer. Dette, straks at melde sig ud, fordi man ikke straks faar det, som man vil have det, og maa

se paa mange Klodsetheder og Dumheder, er i Grunden hovmodigt og feigt. Det er tungt at raabe ud i Ødemarken en 30 Aar, uden at Nogen svarer, men man faar se til at holde ud. Og om Amerikaneren end kan have Stunder af Mismod ved at se Europa bruge hans Fædreland til Boskasse, saa ser han snart trøstig gjennem Taagerne til Fremtiden, naar alt er stilnet af, gjæret og klaret. Han ser i disse Emigrantladninger, der skylles op paa hans Lands Kyster, ikke de uvidende, til maadeholden Benyttelse af Friheden udygtige Masser; men han ser de kraftige Arbeidsarme, den friske Tilførsel af sundt Blod, Spirekraften i de uudviklede Hjerner, Bravheden i de ofte troskyldige og trofaste Hjerter.

Amerika er Landet for de Smaa. Ikke alene saa at forstaa, at det aabner Hjælpekilder for alle arbeidskraftige Arme, hvor andre Lande maa lade dem sulte eller trælle sig til Døde; men det har i sin Lovgivning særlig lagt an paa at beskytte de Svage og Underordnede. Det kan mærkes fra Hoved til Fodsaale. Det havde seet i det gamle Land, hvor ofte Tjenere og Tjenestepiger blev hundsede af sine Overordnede og behandlede som en underordnet Kaste, og det tænkte: «det der vil vi forsøge at sætte en Stopper for». Saa har de givet den Lov, at en Tjenestepige har Ret til at forlade sin Tjeneste, hvad Dag og hvad Time paa Dagen hun selv lyster, naar hun er misfornøiet med sit Herskab; dog kan hun ikke efter Loven kræve nogen Betaling, med mindre hun har tjent der i otte Dage. Denne Lov misbruges naturligvis forfærdeligt af flogsede og forandringssyge Tjenere og gjør, at Herskabet ofte maa kruse for dem og behandle dem som raadne Æg; men den har ogsaa umuliggjort alt Tyranni fra Herskabets Side.

Saa saa de i Amerika, hvor ofte uvidende Stakkere i Sygdomstilfælde kan falde i Hænderne paa Kvaksalvere, Medisinsælgere og Operatører, der aldrig har studeret, og

de tænkte: «vi faar beskytte Patienterne, saa vidt vi kan.» Og saa gav de den Lov, at Vedkommende har Adgang til at sagsøge hver den Læge, der har gjort en daarlig Kur eller mislykket Operation, naar han kan bevise, at dette er skeet ved Lægens Uvidenhed eller Uagtsomhed.

Saa saa de, at de private Jernbaneselskaber ofte kjørte uforsigtigt, og de tænkte: vi faar beskytte Passagererne saa vidt muligt. Og saa gav de den Lov, at man kan kræve Skadeserstatning for al Beskadigelse af Lemmer eller Gods, foraarsaget ved Jernbanekompagniets Sluskethed, ikke at tale om, at vedkommende Efterladte, i Tilfælde af Slægtninges Død ved en Jernbaneulykke, kan kræve Kompagniet til Regnskab. Jeg hørte fortælle om en Mand, som havde mistet sin Hustru ved en saadan Ulykke, og hvem Kompagniet havde maattet erstatte klækkeligt. Dette syntes Manden var saa ypperlig en «business», at han straks efter giftede sig, og endelig vilde have Konen at kjøre paa alle de Jernbaner, som fandtes, uden at hun kunde begribe, hvad der gik af ham. Men det lykkedes ikke, han fik ikke hendes Nakke knækket.

For al voldt Skade maa betales. En Neger traadte saaledes gjennem Fortouget i en By (Fortougene er nemlig som oftest bordklædte) og brød sin Fod. Byen maatte betale ham 4—5000 Dollars. En Mand drak sig fuld paa en Skjænkestue, faldt om paa Hjemveien, sovnede og frøs af sig baade Hænder og Fødder om Natten. Konen, som altid før havde levet i Uenighed med sin Mand og kaldt ham et unyttigt Drog, fik nu Blod paa Tand og krævede Brændevinshandleren idømt 5000 Dol. i Skadeserstatning for Manden. Juryen var saa vred, at den dømte, at Brændevinshandleren skulde betale ikke 5, men 9000 Dol.; men Dommeren fik det nedpruttet til 6000, som og blev betalt — en dyr Snaps! Jeg tænker vore Skjænkeverter vilde blive forsigtigere, naar de saaledes kunde vente Loven paa Nakken af sig.

Saa saa de, hvor ofte Folk, der var sunkne i Gjæld, blev aldeles knuste af sine Kreditorer, saa det blev dem umuligt at reise sig igjen, og de tænkte: vi faar se at beskytte dem. Og saa har de i alle Stater med en Fa'rs og Mo'rs rørende Omhu gaaet i det enkelte med Bestemmelser om, hvormeget en Kreditor tør tage og hvormeget ikke. Bestemmelserne i de forskjellige Stater veksler efter Staternes forskjellige Næringsveie; men noget er fælleds for dem alle, og Meningen er den samme, at Manden skal have Midler til atter at begynde et Forsøg paa at reise sig. Det er fælleds for alle Stater, at man ikke har Lov til at tage alle Sengklæder eller Gangklæder, Brændsel og Ovne, Mad eller Værktøi til en Haandverker, heller ikke Skyldnerens Familieportrætter og Bibel. Er Manden Bonde, har man ikke Lov at tage Sæden paa Roden eller hans Agerdyrkningsredskaber eller alt hans Kvæg. I Maine faar han beholde 1 Ko, 2 Svin, 10 Sauder og deres Uld og 1 Par Okser; i Teksas 5 Melkekjør, 1 Spand Okser eller 1 Hest og 20 Svin, i Iowa 1 Ko, 1 Kalv, 1 Hest, 50 Sauder og deres Uld, 5 Svin og alle Grise under ½ Aar; i Minnesota 3 Kjør, 10 Svin og 20 Sauder med Uld; i Colorado Arbeidsdyr for 200 Dol., 1 Ko, 1 Kalv og 10 Sauder; i Dakota 3 Kjør, 10 Svin, 1 Spand Okser eller Heste eller Muldyr, 100 Sauder og deres Lam under 6 Maaneder o. s. v.

Den amerikanske Stat har ogsaa med en mageløs Rundhaandethed tænkt paa Enkerne og Børnene efter faldne Soldater. Det er uhyre Summer, som aarlig gives ud i Pensioner til dem, og Staten formelig vaager over, at hver skal faa sit. Jeg hørte fortælle om en Kone, hvis Mand var Soldat. Han var bleven hjempermitteret paa en kort Tid, kom frisk og rask hjem, men blir der anfaldt af en Sygdom, der endte med Døden. Enken sad igjen med mange Børn og tænkte ikke paa, at hun kunde gjøre Fordring paa noget, da det hverken var Krigen eller

Feltlivets Stabadser, som havde dræbt Manden. Da kom der langt om længe en forundret Forespørgsel til hende fra Kongressen i Washington, om hun da ikke vilde søge om, hvad der tilkom hende, og hun gjorde det naturligvis med Glæde.

En norsk Bonde mistede en Søn i Krigen. Han selv var den Gang endnu i Norge, men fik udbetalt Erstatning for Sønnen, straks han kom til Amerika og gjorde Krav paa det.

Man faar et Billede af Forskjellen mellem det aristokratiske Europa og det demokratiske Amerika ved at stige ind i en Jernbanevogn. Vi finder ikke, som i Europa, disse smaa, om end pent udstyrede, Baase, med første, anden og tredie Plads, hvor høist 10 Mand kan faa Rum. I Amerika har man 1 Plads og saa et Røgerum for Herrer, foruden de elegante Sove-, Spise- og Dagligstuevogne, der følge Tog paa lange Afstande og meget befærdede Ruter. Den amerikanske Jernbanevogn er selskabelig og samlende, 25 smaa Sofaer, med Plads for to i hver, paa begge Sider af en Midtgang, hvor man kan spadsere og fortsætte Turen gjennem hele Toget. Thi Dørene ere paa Enderne af hver Vogn og ikke paa Siden, og med en liden Platform udenfor, saa du kan staa der, trække frisk Luft og saa passere videre ind til de andre Vogne ved at stige over til deres Platform. I disse Vogne sidder da Kvinder og Mænd, Haandverksfolk, Embedsfolk og Arbeidsfolk, Silkekjolen og Verkenskjolen, Side om Side, og Konduktørerne kravler ikke som nogle kummerfulde Trælle udenpaa Vognene, holdende sig i Jernklør, men spadserer frem gjennem Midtgangen fra Vogn til Vogn, slaar sig stundom ned mellem Passagererne og prater med dem. Det Hele er naturligt og hyggeligt. Man føler sig tryg for al Slags Overfald og Overlast. Folk som sælger Frugter, Aviser og Bøger følger med hvert Tog. Dette, at «simple» Folk kan faa have det lige saa godt som «fine»

og behandles med samme Omhu og Høflighed, har opdraget Almuen til en sikker Fremtræden og pene Manerer. Den føler sin Menneskeret og Menneskeværdighed. Den offentlige Tillid har adlet dem. Dette, at de kan vælge sine egne Embedsmænd, have sine egne med i Juryen o. s. v. giver dem en Selvtillid og en Tilfredshed, de ikke havde i det gamle Land. Det var en Fornøielse at se paa de norske Farmere derhenne, for en Sikkerhed og Frihed i Fremtræden de havde lagt sig til. De fleste af dem har været Husmænd eller Arbeidsfolk hjemme, har været vante til at staa med Huen i Haanden for sine Overordnede og ingen Mening at skulle have. Men se dem nu: Ryggen rettet, Huen paa, siger sin Mening ligesaa greidt som hver Anden. Derfor elsker de og de amerikanske Institutioner og omtaler dem med Begeistring.

Et slaaende Bevis paa den stolte Selvagtelse, Amerikas Aand avler selv hos de Tjenende, havde jeg etsteds i Vesten. I Europa er jo Drikkepenge-Uvæsenet udviklet til den Grad, at Reisende systematisk blir udplyndrede paa de store Hoteller. Det er et ublut Tiggeri, klædt i Snipkjole og hvidt Halstørklæde, som er forfærdeligt. I en By i Vesten hændte det mig, at Hoteltjeneren uopfordret tog min Vadsæk og bar den paa Jernbanen, og da jeg vilde give ham hans Betaling, svarede han med et høfligt Buk: «no Sir, I'm a gentleman!» og han var ikke at formaa at tage imod det mindste.

De demokratiske Institutioner har udviklet Læselysten og Kundskabstørsten i Folket. Det Ansvar og Medarbeide, som Institutionerne fordrer af dem, har gjort, at de nødvendigvis maa søge at udvide sine Kundskaber for at fylde sin Plads. Især er Avis- og Tidsskriftlæsningen større i Amerika end noget andet Land. Naar Jernbanetoget stopper ved en Station, ser man altid en Arbeiderflok staa ventende der paa sine Aviser og betale sine 3 eller 5 Cents. Det avler naturligvis ogsaa mangt umodent politisk Kandestøberi

dette; men man blir aldrig moden, før man har været umoden, og gjennem famlende Forsøg gaar den bedste Vei til Udvikling. Derfor er det saa latterligt herhjemme, naar Bladene angriber Bondevenforeningerne med Haan, fordi ikke Bønderne der kan træde op som fuldmodne Politikere eller fuldt ud øvede Talere.

De demokratiske Institutioner har og hjulpet frem Sansen for at støtte og hjælpe alt, som vedkommer Oplysning. Folkeskolen (the common school), det fælleds Grundlag for Almenoplysningen i Amerika, hvor Fattige og Rige mødes, er Amerikanernes Øiesten. Jeg oplevede ogsaa at se Amerikanere, som ikke forstod et levende Ord Norsk, paa mine Foredrag, og naar man lo ad dem og spurgte, hvad de skulde der, svarede de bare: «kan ikke jeg og faa Lov at offre 25 Cents paa en god Sag, naar jeg har Lyst til det?» Denne Lyst til at hjælpe frem alt, som de anser for nyttigt og godt, selv om det ikke direkte vedkommer dem, er gjennemgaaende hos det amerikanske Folk. Gamle Farmere derborte talte med stor Anerkjendelse og Taknemlighed om de amerikanske Setlere, med hvem de var komne i Berøring, hvor utrættelige de havde været i at give dem Arbeide, Hjælp, laane dem Redskaber og give dem Haandsrækning i alt muligt. En af de største norske Forretningsmænd i Vesten begyndte som simpel Gut med at sage Ved for Folk; men paa samme Tid vilde han lære Engelsk. Saa slog han A. B. C. Bogen fast paa Sagkrakken og læste, mens han sagede. Dette var noget for Amerikanerne. De blev straks opmærksomme paa Fyren, han saa ud til at v i l l e noget, og saa tog de sig af ham og hjalp ham frem. I den gamle Verden synes man ofte at have gjort sig det til Opgave at lægge Hindringer i Veien for Dygtigheden. Ved en Masse Eksamina og urimelige Fordringer spærrer man Veien for de begavede men fattige Folk af Massen, som vil frem. Der er Ingen, der kan blive Sagfører eller Prest hos os,

medmindre han først skal tage sin Artium og saa anden Eksamen og saa endelig Embedseksamen. I Amerika kan man aflægge Prøve paa, at man duger til det eller det, saa blir man brugt, uden at der spørges om, hvor man har faaet sin Uddannelse. Og ingen Skranke er der for Begavelsen; den kan gaa lige op paa Presidentstolen. Vil man se paa den sidste Presidentrække, saa har den udelukkende bestaaet af slige «selfmade men». Fillmore var Skrædder og Uldvæver, Lincoln havde været Kvægvogter og Vedhugger, Johnsen Skrædder, Grant Læderhandler, Garfield, den nuværende President, er ogsaa udsprungen af den arbeidende Klasse. Dette er et enestaaende historisk Faktum.

De demokratiske Institutioner i Amerika har ogsaa fostret en Ridderligheds Aand i Folket, som man sjelden ser Mage til. Den viser sig da især ligeoverfor Kvinden. Lovene har søgt at beskytte hende og værne om hendes Rettigheder paa alle Maader, og denne Tankegang har gjennemsyret hele Folket. Jeg hørte et Foredrag af den bekjendte Mrs. Livermore over europæiske Forhold, og en af de Ting, hun mest forundrede sig over, var den raa Brutalitet, hvormed Kvinden overalt i Europa blev behandlet. Jeg hørte fortælle af et Øienvidne en liden Historie, som er karakteristisk nok. Paa en stor Urfabrik etsteds i Vesten arbeider der mange Norske. Der kom ogsaa en ung Pige, som havde et overmaade vakkert, rigt Haar. Man advarede hende og bad hende binde Haaret op, da Maskinerne ellers kunde faa Tag i det, men hun brød sig ikke om Advarslen. En vakker Dag blev hun ogsaa fanget af en af Maskinremmene og i en Haandevending klynget op under Taget. Det varede en Stund, før man fik Maskinerne standsede og Pigen skaaren ned. Da var hun næsten levende skalperet. Den tilkaldte Læge forsikkrede, at det eneste, som kunde redde hendes Liv, var, at han fik Lov at skjære friskt Kjød ud af Armen paa nogle af de Tilstedeværende, og

spurgte, om der var Nogen, som bød sig frem. Hendes egne Landsmænd stod tause og trykte sig sammen. Da gik tre amerikanske Arbeidere frem og smøgede op Ærmet. Lægen skar ud af dem alle tre, og Pigen blev frelst.

Det er ikke min Mening her at skryde Amerika op paa Europas Bekostning. Jeg ved vel, at det ikke er Guld alt, som glimrer i Amerika; jeg ved vel, at der findes baade Aands- og Hjertehulhed der saavelsom andetsteds. Den samme amerikanske Forfatter Walt Whitman, som har denne begeistrede Tro paa Amerika og dets Fremtid, kan bruge saa stærke Ord om dets mørke Baggrund: «vi lever i en Dunstkreds af gjennemgaaende Hykleri, Mænd tror ikke paa Kvinder, Kvinder ikke paa Mænd. En foragtelig Overmodenhed hersker i Litteraturen. Dens Dyrkere har Alle som En det Formaal at gjøre Alt til Fjas. En Mangfoldighed af Kirker og Sekter — den uhyggeligste Sværm af Gjøglerier, jeg kjender — tilegner sig Navn af Religion. Al Samtale er en Bunke Pjank.» «Den hele officielle Forvaltning i de forenede Stater er gjennemtrukken af og mættet med Korruption, Bestikkelighed, Falskhed og vrang Forretningsgang; selv Retsvæsenet er anstukket. De store Byer stinker baade af agtbar og ikke agtbar Besvigelse og Slyngelagtighed. I den fasjonable Verden udfyldes Tiden af Ordskvalder, lunken Kjærlighed, slap Vantro, smaa Formaal eller slet ingen Formaal overhovedet. I Forretningslivet er Pengefordel den eneste Gjenstand. I Fabelen æder Magikerens Slange alle de andre Slanger. At gjøre Penge, det er i vore Dage Magikerens Slange, som er Eneherre paa Kamppladsen. Vor bedste Klasse er kun en Pøbel af fasjonabelt klædte Spekulanter og simple Personer.» «Overalt er Ungdommen forkrøblet, uforskammet, naragtig og for tidlig moden; overalt findes en abnorm Ukydskhed; overalt sees usunde Skikkelser, mandlige og kvindelige, malede, udstoppede, sminkede, Chignon bærende Figurer, grumsede Ansigter, daarligt Blod, med hensygnende eller

fuldt hensygnet Evne til at blive en god Barnemoder; overalt flade Begreber om Skjønhed.» — Nu, dette er vel saa sort et Billede, som vel kan males, og vi mærker paa de stærke Udtryk en Digter, som er fyldt med blussende Harme over alt smaaligt og usselt. Men lad os nu først tænke paa, at Amerika indeslutter ligesaa store Vidder som hele Europa, lad os samle Synderegistret fra Europas mest civiliserede Stater og se, om det bliver bedre, lad os begynde at maale ud, hvormeget af denne sminkede Usselhed skyldes Europa, Levningerne af dets Tankegang og Sæder og Folk. Lad os betænke, at disse sorte Sider ikke er en Frugt af Demokratiet, skjønt de naturligvis kan trives bedst i et Land, som overlader saa meget til Individet selv, og hvor Hver kan røre sig mest ubunden; men at de tvertimod strider mod Institutionernes Aand. De gamle Stater er grundlagte paa Orden, frembragt ved Regler, Komando og Politimagt. Det gaar gjennem alt, fra det største til det mindste, saa man ikke en Gang i vor Afkrog af Verden kan lade en Hest staa paa Gaden uden at faa en Politimand og Bøder eller Arrest paa Halsen. Istedetfor at gjøre det saa ubekvemt og brysomt for Folk som muligt, søger man i Amerika at hjelpe Folk til Rette og gjøre det bekvemt for hverandre. Og derfor reiser man ved Siden af Fortougene Stolper med Ringe i, hvor man kan binde sin Hest, mens man gaar ind i en Butik eller til en anden Forretning. Det er Smaating dette, kan man sige, men det er karakteristisk nok. Demokratiet tror ikke paa Politimagten og Korporalstokken saameget som paa den offentlige Tillids Magt; det tror paa den gjensidige Kontrol, det tror paa Udvikling og Fremgang ved frivillig Samvirken. Det lader sig ikke skræmme af Brydningerne, af tusinde Misvisninger og Feiltagelser, det selv kommer til at begaa paa sin famlende Vei fremad; det vil ikke miste Troen paa Selvets opdragende Magt over sig selv, naar det kommer under en sund Friheds, under sin egen

Samvittigheds Optugtelse. At danne fuldvoksne Mænd og Kvinder, der uden Hæmmelse og Ydmygelse kan gjøre og lade som alle andre, at faa Vei ryddet til Selvudviklingens store Forsøg, selv om flere Slægtled skal gaa med, det er Demokratiets store Tanke. Der er Mange, som mener, at Demokrati er Tilsidesættelse af Loven i vild Udskeielse. Det modsatte er Tilfældet. Demokratiet er netop Lydighed under den selvgivne Lov, Ordenens, Sædelighedens, Arbeidets, Fredens Lov, given og opretholdt af Folket selv.

Den engelske Forfatter Carlyle spørger med et spodsk Smil, om det er paa den Masse Sygdomsstof, Amerika optager i sig fra Europa, at det vil bygge sin politiske Fremtid. Amerika kan stolt svare: «ogsaa paa det; thi vi vil se at gjøre Folk af disse Udskudte.» Carlyles aristokratiske Tanke, at det er Folkets bedste Mænd, de fødte Heroer og Høvdinger, der bør styre Staten og have Magten, er dømt af Historien; thi Udviklingen peger i en langt anden Retning. Vel er det saa, at et Lands begavede Mænd altid vil øve den største Indflydelse; men Udviklingens Stræben vil komme at gaa ud paa at opdrage frie Samlag af hver Art til at regjere sig selv ved at opdrage Individerne til moralsk Ansvarlighedsfølelse, Sans for Kundskab, Selvagtelse og Higen efter Frihed. Vil Europa fremdeles søge at drage skarpe Grænselinjer mellem Stænderne, udelukke en Del fra sin Ret som Borgere i Staten og tillade, at de ydmyges og staar stille i sin tjenende Stilling, da vil Misfornøielsen stige, Knurren og Skrigene blive lydeligere Aar for Aar, og Revolutionen i sin Tid staa for Døren. Se blot, hvad Rusland præker for os i denne Tid! Europa maa kaste sig i Armene paa et mere udvidet Demokrati, skal ikke Borgerkrigene banke paa. Selv Misbrugene inden Demokratiet bringer med sig en Opøvelse af Kræfter, en Selvtænkning, et Liv, der vil modne. Det er, som Walt Whitman siger: «hvad en fri Luftstrøm er for Legemet, det samme er et livfuldt Røre og et

uhæmmet Tankens Spillerum for den moralske og politiske Sundhed. Indirekte, men aldeles ufeilbart, vil Godhed, Dyd, Lovlydighed følge Friheden. De ere for Demokratiet, hvad Kjølen er for Skibet, hvad Saltet er for Oceanet.»

Demokratiet er den samlende Statsform. Det alene sætter sig som Maal et Forbund mellem alle Jordens Folk, grundlagt paa Kjærlighed og Fred, paa Arbeide og Handel. De vaiende Fjærbuske og pragtfulde Brynjer, de skinnende Hjelme og Hærskrigenes Toner eller Kanonernes og Kuglesprøiternes Drøn har ikke længer nogen Tiltrækningskraft for Demokratiet; det skal ikke længer blive Emnet for Folkenes Forherligelse; men det stille bramfri, retskafne Liv, klædt i Arbeidskofte og Hæderlighed, Høvdingen sættende sin Ære i at være en Del af Massen, og alle disse sammen arbeidende til Menneskehedens Frigjørelse fra alle Baand, der hidtil har knuget den. Lincolns berømte Ord, der nu er blevne det amerikanske Demokratis Valgsprog, skal blive profetiske. Hvad Fremtiden vil, er: en Styrelse a f Folket, ved Folket, for Folket.

ANDET FOREDRAG.

(Aristokratiske Tendenser. Ku-Klux-Klan. Sort og Hvid. Forretningsliv. Avertissementer.)

Naar man skal fortælle om Samfundsforhold i de forenede Stater, gaar det ikke an at sætte alle paa en Linje. De spalter sig i forskjellige Grupper, alt eftersom Landets Natur og Udvikling er til. De gamle østlige Stater, der nu er komne til Ro, med sine blomstrende Byer, sine Frugthaver og opdyrkede Farme, faar naturligvis et ganske andet Præg, hvad deres Folkeliv angaar, end Midtbeltet Minnesota, Wisconsin, Iowa og Nebraska, hvor endnu Udvandringsstrømmen vælter hen, hvor store Vidder endnu ligger uryddede og uoptagne. Dette Belte er igjen aldeles forskjelligt fra Sydstaterne med deres glødende Sol, deres tropiske Vegetation og deres Eftersmæk af Slaveriet, og disse igjen ganske modsatte Gjæterlivet i Teksas, Wyoming og Kansas, eller Guldgraverlivet i Kalifornia, Colorado og Nevada. Man maa altsaa skille dem ud og tage hver tor sig, skal man faa et samlet Billede af Liv i Amerika.

Jeg for min Del kan aldeles ikke tale om Vestkystlivet, om San Francisko med sine Kinesere eller Sakramentodalens Paradis, da jeg slet ikke har været der. Om Sydstaterne kan jeg kun tale meget lidet, da jeg bare saavidt har keget ind i Virginia. Om Midtbeltet vil jeg fortælle, naar

jeg taler om Normændene i Amerika. Dette Foredrag gjelder nærmest Øststaterne, det gamle historiske Amerika.

Ihvorvel det er Sandhed, hvad jeg sagde i forrige Foredrag, at Amerikanerne tappert har søgt at gjennemføre i Virkeligheden, hvad de har fæstet paa Papiret i deres Grundlov, at alle skal være lige, — saa er det dog ikke mer end menneskeligt, at den gamle Adam stikker i dem som i andre en og anden Gang. Man kan saaledes finde nok af aristokratisk Folk i de større Byer der Øst. Efterkommerne af de første Setlere der, hvis Forfædre har været Revolutionens Helte, og som er sammenvoksede med Amerikas Historie, fra dens Begyndelse af, føler sig nogle Trin høiere end de simple Emigranter, som daglig strømmer ind i Landet, ikke alene paa Grund af deres større Dannelse, men og paa Grund af deres Byrd. Der er jo et Slags Aristokrati, om man vil bruge dette Ord om den Ting, som maa findes og bør findes overalt, endog i den mest vidtgaaende Republik, og det er Aandens Aristokrati, Kundskabens, Dannelsens, Dygtighedens Aristokrati, det som gjør, at man helst søger sin Omgang med Aandsfrænder, hos hvem man kan finde Forstaaelse og Aandsudvikling. Men dette Aristokrati spørger ikke om Herkomst eller Formue, det kan udspringe saavel fra en Kongeborg som fra en Husmandshytte, og det er ikke det Slags Aristokrati, jeg taler om her. Her mener jeg Byrdens og Pengenes Aristokrati, det som man kommer til sovende, bare ved det Bryderi at være født. Men disse gamle amerikanske Ætter føler sig lidt paa Grund af sin Byrd, de har en medfødt Svaghed for Stamtavler og Ahner. Man har saaledes hængt paa Væggen i Washingtons Hjem, Mount Vernon, hans Stamregister og nævner med Stolthed, at han tæller mange Jarler ja en skotsk Konge blandt sine Forfædre; mens man hænger ubemærket i et Skab et Brev af ham, der er ganske anderledes mærkeligt i mine Øine som saa ægte demokratisk. Det begynder saaledes: «jeg

har noget Vaarbyg til Salgs, og dersom du tænker paa at kjøbe det, skulde jeg have Lyst at vide, hvad du vil give, leveret paa min Brygge — —»

Det er morsomt at se den store Høvding, den nyvalgte Hersker over et begyndende Folk, sælge Korn som en anden Bonde, mens hans Hustru sidder med sin Rok.

Det smukke Kjøn i Østens Byer er ogsaa beskyldt for at smile lidt anderledes til en europæisk Baron eller Greve end til andre dødelige og slet ikke at have noget mod en Fremtid mellem Europas stive adelige, med en livreklædt Tjener paa Bukken, hvergang de er ude og kjører. Prunkende Uniformer og Baand i Knaphullet har altid været fristende Æbler for den moderne Evadatter; «de ere skjønne at skue og lystelige at eie,» og saa tage de af Frugten og æde. Det er især det høiere Selskabs Pengemænd, som faar Skyld for at angle efter europæiske Titler til sine Døttre. Om Hr. Greven er lidt forranglet eller nedsunken i Gjæld — Herregud, det faar man finde sig i. Svigerpapa har Raad til at betale. Han kan bygge dem et Marmorpalads, holde Heste, Vogne og Selskaber. Og hvis da Rigmanden har svunget sig op fra Ingenting, saa han kan komme i Skade for at spørge, om Rafael eller Mikel Angelo har været Tingmænd i de forenede Stater, saa dækker slig en Svigersøns Grevetittel som en vid og blød Kaabe over alle saadanne Uvidenheds Synder og over alle Huller ellers i Samfundets Fordringer.

En Dame sagde til mig: «vil De finde Aristokrater, saa skal De søge dem i Republikkerne.» Nu — til en vis Grad kan dette være sandt; thi findes de der, saa er de og Aristokrater til Gagns. Man kan være vis paa, at der hvor Luksussen vinder Overhaand, der raader ogsaa en aristokratisk Tankegang. Og det er vist sjelden at finde en saa overdreven Luksus som mellem det høiere Selskab i Østens store Byer. Man kan bare se det paa Damernes Toiletter — Silke, Guld og Stene i den mest vekslende

Form. Deres Selskaber og Modtagelser overgaar vist hvilkesomhelst europæiske i Stivhed, Former og Rigdom. «En Familie, der rigtig vil være med i New-Yorks Selskabsverden, kan ikke hjelpe sig under 10,000 Dollars Aaret,» sagde en Mand mig, der selv havde færdets-der. Fra sine Forfædre i England har den indfødte Amerikaner arvet Sans for et komfortabelt Hjem, og han anvender en stor Del af sine Indtægter paa at gjøre sit Hus saa koseligt som muligt. Jeg fik Anledning til at komme i enkelte af disse Rigmandshuse. For en kovnende og kvalmende Luksus! Tykke, tykke Brüsseler-Gulvtæpper paa Marmortrapperne, i Gangene, over alle Værelser, dæmpet Lys, næsten halvmørkt, en Hærskare af Lænestole, Sovestole og Sofaer, Lamper, Kandelabrer, Lysekroner, Malerier og Statuetter dækkende Tag og Vægge, sorte Tjenere smygende lydløst gjennem Dørene. Jeg blev næsten syg ved det. Denne lydløse Kattestilhed, hvor man ikke hørte nogen hverken komme eller gaa, denne indestængte Luft, denne Overlæsselse af Møbler og Kunstgjenstande gjorde mig ganske beklemt. Et Menneske, der er født og opdraget i et saadant Hus, kan ikke andet, synes jeg, end blive blødagtig; En, der har Tjenere staaende færdige til at udføre hans mindste Vink, kan ikke andet end blive aristokratisk i Tankegang og faa, om ikke Foragt for, saa liden Lyst til legemligt Arbeide. Og det var en af de Ting, som bedrøvede mig mest at mærke i Amerika, og det ikke alene i Østen men og langt, langt bort i Vest, en begyndende Tendens til at stille det legemlige Arbeide i Skyggen. Den første, som gjorde mig opmærksom paa dette, var en norsk Prest. Han talte om, at man paa den forroste «common school» ansporede Gutternes Ærgjærrighed ved at forespeile dem, at de, naar de var rigtig flittige, kunde slippe at blive Bønder som sine Fædre og derimod blive Agenter og Kontorister i Byerne og have let Adgang til at tjene Penge. Den Gang troede jeg ikke rigtigt paa det,

da Presterne af den norske Synode var kjendte for at have et Horn i Siden paa Common-Skolen; men senere har jeg seet, at der dog maa være noget i det, da amerikanske Forfattere ogsaa har været opmærksomme paa det. Den anonyme Forfatter til: «certain dangerous tendencies in american life» siger saaledes: «to Ting er især at lægge Mærke til i vor folkelige Skoleopdragelse: den giver i Almindelighed ingen Interesse for Litteraturen eller Kjendskab til den, heller ikke giver den nogen Sans for Historiens Værd for Nutidens Mænd — en alvorlig Mangel. Og dens mest karakteristiske og almindelige Virkning er en Afsmag for legemligt Arbeide. Vi har nogle gode Skoler naturligvis; men et stort Antal af Lærere og Forstandere for vore Høiskoler paa Landet har alt i mange Aar udtrykkelig lært sine Elever og tvunget ind paa Forældrene den Mening, at i dette Land skal Opdragelsen hæve alle, som faar Del i den, over Nødvendigheden af at slide og slæbe; at der er bedre Maader at tjene sit Brød paa end ved legemligt Arbeide for saa og saa meget om Dagen, og at disse bedre Maader vil aabne sig for dem, som faa en Opdragelse. Dette har medvirket til et kjælent, kvindeagtigt og falskt Syn paa Verden, som et Sted, hvor kun uopdragne og raa Folk trænge til at arbeide haardt eller tage slæbsomme og kjedelige Ansættelser.» Og Ingersoll siger i sin Tale om Jorddyrkning i Illinois: «Gutterne maa ikke blive oplærte i, at det at dyrke Jorden er en Forbandelse og næsten en Skam.» Der maa saaledes være noget i dette. Og skulde den Tankegang gribe om sig, vilde den blive Amerikas Forbandelse som den har været Europas. Nu — det gaar ikke an at dele lige mellem legemligt og aandeligt Arbeide; det vil altid blive en skjøn Drøm. Man har forsøgt ved Cornell Universitetet at lade Studenterne tjene sit Ophold ved Farmarbeide ved Siden af Studeringerne; men det vilde ikke gaa. Det haarde, legemlige Arbeide trættede dem, saa de var uoplagte og uduelige til at høre

og læse med Klem. Den, der vil lægge sit Livs Arbeide paa det aandelige, maa betragte det legemlige Arbeide kun som en Motion, en Gymnastik for at holde Kroppen sund, og omvendt, den som skal lægge Hovedvægten paa det legemlige Arbeide, kan ikke faa Tid til at blive nogen Videnskabsmand. Baade det legemlige og aandelige Arbeide i vore Dage kræver sin fulde Mand; men deraf følger ikke, at det ene Arbeide skulde i nogen Mon være finere end det andet. Og det har jo netop været Amerikas Ære til denne Dag, at det har respekteret saa det legemlige Arbeide, saa den simpleste Bonde altid har været behandlet med ligesaa stor Høflighed som den rigeste Grosserer. Og denne Respekt har holdt Fliden, Selvagtelsen og Lighedstanken levende hos Folket. Men det er den gamle Historie. Naar Mennesket kan slippe til, vil det gjerne være dovent og nyde istedetfor at arbeide. Det ser paa Arbeidet som en nødvendig Forbandelse, om end det er dets største Velsignelse.

Denne aristokratiske Tendens i Folket viser sig stærkest i Forholdet til Negerne. Som I ved, er Amerika, især da Østens Byer, oversvømmet af Negere. Efter Krigen strømmede en Mængde over til Nordstaterne. I en forholdsvis mindre By som Washington har de Sorte ikke mindre end 34 Kirker, hvoraf 16 ere Methodist- og 15 Baptist-Kirker. At Negerne i Syden endnu er en foragtet og overseet Race, det følger af sig selv. Saalænge Syden havde eksisteret, havde Negerslaveriet været hjemme der. Det blev betragtet som en Nødvendighed for Landets Bestaaen; det blev, som alt Tyranni, naar det skal forsvares, præget med Kristendommens Segl. Fra alle Prækestole i Syden blev det forkyndt, at Negerfolket som Kams Efterkommere var forbandede, og det at holde dem i Slaveri var kun at efterkomme Guds Vilje og fuldbyrde hans Straffedom. Dette blev troet paa ganske naivt. Da derfor Slaveriet blev afskaffet, blev dette af Sydens Folk betragtet som

en «Fanatismens midlertidige Triumf over guddommelig Sandhed». De kunde ikke tænke sig, at Gud i Længden kunde tillade et System, hvorefter Negeren skulde være fri og ikke Træl. Slaveriet var en guddommelig Institution som Ægteskabet og andre. Hvis en Prest vilde have en anden Mening om den Ting, blev han øieblikkelig udjaget. Da var det, at Nordstaterne, som længe nok havde koketteret med denne Republikkens og Kristenhedens Skam, endelig reiste sig. Forfærdelighederne ved Negerauktionerne og ved bortrømtes Paagribelse skøv paa den heldende Vogn. Talere som Garrison, Wendel Philips, Parker og Webster opflammede Folket. Krigen brød ud. Tusinders Blod flød, og Syden maatte give sig, ikke moralsk overbevist og frivilligt, — nei kun fordi det var aldeles udtømt og udmattet. Negerne blev frie. Men nu gjorde Regjeringen den uforsigtige Streg at give disse uvidende sorte Trælle med en Gang Stemmeret og Borgerret som de andre uden at betænke Følgerne. Sydens Folk er et stolt Folk. Det varme Klima har givet dem varmt Blod, de ere hidsige, lidenskabelige, paa samme Tid, som de er udrustede med en Jernvilje. De har betragtet sig selv for og har ogsaa været Hovedmagten i Unionen, og denne deres fremskudte Stilling i det politiske Liv, saavel som deres Vane hjemme til at styre Underordnede, har udviklet i dem Evnen til at organisere, befale og lede. Og nu skulde disse Herrer med en Gang afsættes, blive Intet, ja Underordnede og Tjenere for sine egne sorte Trælle, som de foragtede. Thi det lod sig ikke nægte: Negerne var i Flertallet. Vilde de holde sammen, kunde de styre Staterne efter Godtykke. De kunde vælge sine til Embedsmænd, sine til Tingmænd, og Ledere manglede de ikke; thi der strømmede ind fra Norden Folk, som, begeistrede for Slaveriets Afskaffelse og den nye Retfærdighedens og Menneskekjærlighedens Orden, gjorde sig til Negernes Talsmænd og arbeidede paa at gjøre dem værdige til

den nyvundne Frihed. Dette var jo ikke til at holde ud. Med et stolt, foragteligt Smil besluttede Syden i Stilhed at modsætte sig de nye Love, som vilde blive deres og Landets Undergang. Først blev nu alle Negerledere, især naar de var Indflytninger fra Norden, «carpet baggers»[1] som de spottende kaldte dem, knuste under hele Dannelsens Foragt. Alle gode Selskaber blev lukkede for dem, Aviserne overøste dem med Bagtalelser og Ondskabsfuldheder, de blev skyede som Pesten og alene henviste til sine sorte Venner. En carpet bagger blev af Sydens Blade defineret saaledes: «en Mand, født i Norden, en Slaveafskaffer, et Indbegreb af Nordens Had, Misundelse, Dagdriveri, Graadighed, Hykleri og al Urenhed». Men da Negerne virkelig begyndte at organisere sig, kjøbe Land og Avlsdyr, faa Skoler og benytte sin Stemmeret, da blev Modstanden fra passiv til aktiv. I en Fart blev der over alle Sydstaterne (thi der er et Sammenhold der, som Norden savner) dannet hemmelige Selskaber, der øvede de forfærdeligste Voldsgjerninger, uden at man kunde komme dem paa Livet. Det var som i Middelalderen med den hemmelige Ret. Man vidste ikke, hvem den var, hvor den kom og gik; men dens Sværd ramte som paa usynlige Veie. Folk skrumpede sammen i Frygt. Jeg har netop i disse Dage læst en Bog af en af disse carpet baggers,[2] som skildrer, hvad han selv har seet og oplevet. Det er forfærdeligt. Man skulde ikke tro, man var i det nittende Aarhundrede. Det er en koldblodig Grusomhed, et Barbari, som kun den kan udøve, der i Kristendommens Navn har pisket Medmennesker tildøde og solgt Børn fra Mødres Bryst. Naar en Mand havde vovet at sælge Land til Negere eller hjulpet dem paa andre Maader til at blive selvstændige, fik han en Ligkiste fæstet paa sin Dør med

[1] carpet bag: en Vadsæk.

[2] A Fool's Errand.

Trudselsbrev om, at hvis han efter den Dag vovede at fremture med sligt, var han Dødsens. Prester fra Norden, som vovede at præke Slaveri som Synd, blev bundne og piskede fordærvet med Hasselkjæppe. Mænd, som havde oprettet Søndagsskoler for farvede Folk, blev udelukkede fra Nadveren. Maskerede Mænd paa udklædte Heste kom ofte over 100 i Følge, overfaldt de Negere, der havde vovet at skaffe sig en Hest eller egne Husdyr (tænk en Neger eie en Hest!) og simpelthen hug ned eller lemlæstede deres Dyr. De brændte Huse, Skoler og Kirker.

En Neger, der havde havt den Frækhed at nedsætte sig som Hesteskosmed og ikke trods Formaninger vilde holde op med sit Haandverk, blev overfaldt af den maskerede Bande om Natten, bunden i sin Seng og slæbt ud i Skogen. Der blev han surret til et Træ og hudflettet. Konen og Børnene blev mishandlede, og det mindste Spædbarn dræbt. Ja de gik endnu videre. Folk, som havde været ulydige mod deres Bud, eller var komne efter nogle af deres Hemmeligheder, blev udenvidere om Natten tagne ud af sine Senge og klyngede op i et Træ, efterat deres Tunge først var skaaren ud og puttet i deres Lomme. Ja de havde den Frækhed ved høilys Dag at myrde paa den mest oprørende Maade en hvid Mand, der havde været en af Negerlederne, og det paa selve Raadhuset, hvor de havde havt et politisk Møde, efterat de først havde lokket ham nedenunder i et Kontor der. Alle slige hvide blev betragtede som Forrædere af deres Race. Men umuligt var det at faa fat paa Forbryderne; Forklædningen baade af Mand og Hest var for god, Frygten for dem for stor, og om en og anden faldt i den Modstand, Negerne stundom reiste mod dem, hed det altid, at den og den Mand ved et Ulykkestilfælde var spændt ihjel af en Hest eller et Muldyr. Lagdes der Sag, var det umuligt at faa noget frem; thi i de fleste Tilfælde var kanske baade Dommeren og Jurymændene Medlemmer af Ku—Klux—Klan, som det

hemmelige Selskab kaldte sig, — ja havde kanske været tilstede ved selve Voldsgjerningen. Mange tusinde Mord blev begaaede over hele Syden, og ingen vidste af hvem. De kom som en Drøm og gik som en Taage disse lønlige Mordere. De øvede et sandt Rædselsregimente. Da var det endelig, at Flammen af Ugjerninger steg, saa den rystede Selskabets egen Samvittighed. En og anden fik Mod nok til at blive Forræder, og da der først var gaaet Hul paa Sækken, kom den ene Tilstaaelse efter den anden. Og hvad fandt man? Ku—Klux—Klan eller det usynlige Keiserdømme, som Selskabet ogsaa kaldte sig, var en Hærorganisation, i en Stat paa 10,000, i en anden paa 20,000, i en tredie paa 40,000 Mand. Alle havde svoret at adlyde Ordre, og Eden var meget stræng. De havde lovet at dræbe hver og en, som ikke adlød, eller som aabenbarede nogen af Selskabets Hemmeligheder.

Regjeringen valgte det kloge Raad at lukke Øinene og lade, som den ikke saa; thi den kunde jo ikke give sig til at kappe Hovederne af mere end Sydstaternes hele Armé, og næsten alle Sydens bedste Familier var paa en eller anden Maade indviklede i dette. Regjeringen erkjendte selv det ukloge i at have tirret det stolte, overvundne Folk til det yderste ved paa en Gang at stille Negerne paa lige Fod med de hvide og give dem Magten. Sagen neddyssedes, Ku-Klux-Klan opløstes, men Syden havde seiret. Negerne, som havde mistet mange af sine Ledere og ypperste Folk, som havde maattet føle sin egen Ubehjælpelighed og Mangel paa duelige Kandidater til Embederne, som desuden nu vare aldeles vitskræmte, — seg efterhaanden frivillig ind under sine forrige Herrers Vinger, stemte som de ønskede, gjorde som de vilde, og det vil vise sig, om ikke Syden i Fremtiden vil vide at forvandle den Masse nye Stemmer, de have faaet gjennem Negrenes Frigivelse, til at øge sin egen Magt.

Der er for Tiden en eneste farvet Mand i Kongressen,

Senator Bruce; men man spaar, han vil blive den sidste paa lang Tid. Skjæbnen vilde, at han kom at beklæde Vicepresidentstolen; men da reiste Sydens Tingmænd sig og nægtede at adlyde. Det maatte jo ogsaa være besynderligt for dem at se en Mand af den foragtede Race, hvem de ikke vilde taale indenfor sin Dørtærskel som sin Jevnlige, nu paa en Maade sidde til Doms over dem, og de være pligtige at adlyde hans Hammer, naar den kaldte til Orden. Der blev en Hurlumhei i Kongressen, men Loven maatte følges. Jeg selv var saa heldig at faa se Bruce sidde paa Presidentstolen. Nu — hans Negerblod maa være meget udtyndet, for han saa ud aldeles som en Spanier; men farvet er farvet, og det har vel kogt i mange af disse stolte hvide dernede paa Bænkene. Jeg blev forunderlig greben af at se Negeren, den eneste, sidde paa Presidentstolen, og alle de hvide under ham. Jeg tænkte paa Fortiden og velsignede Lincolns Minde. Et sligt Syn havde ikke Negerne for 20 Aar siden drømt om at opleve. Derfor elsker de og Lincoln som ingen anden Mand, og det Broncemonument af ham, med den knælende Neger, hvem han har løst af Lænkerne, for sine Fødder, vidner om denne Kjærlighed. Dagen efter at Lincoln var myrdet, kom en Negerkvinde ind paa Statens Kontor med 5 Dollars i Haanden. Det var de første Penge, hun havde tjent som fri, og de vilde hun give som Bidrag til et Mindesmærke for sin Befrier. Konens Ord bleve kjendt, og nu vilde alle Negerne være med. De betingede sig at faa reise Monumentet alene, og de har gjort det. Ved Afsløringen var det en farvet Mand, Fredrik Douglas, en bekjendt Taler, som holdt Festforedraget.

At denne Foragt for og Tilsidesættelse af Negerracen endnu holder sig i Syden, er historisk naturligt. Der kommer stundom i Aviserne Beretninger om oprørende raa Behandling, som Sydens Lapse tillader sig ligeoverfor unge Negerkvinder. Men man skulde ventet, at Forholdet i

Norden var ganske anderledes. Og man maa jo sige til deres Ros, at de stræber alvorlig efter at gjennemføre Lincolns og Krigens Program: at behandle dem som sine Lige. Jeg saa ofte hvide Damer gaa samtalende med sorte paa Gaden; jeg har seet Negere og Negerkvinder optræde som Talere i hvide Forsamlinger og blive behandlede med samme Respekt som de andre. Og dog er Neger Neger. Theori er et, Praksis et andet. Og selv under Høflighedens Maske hviler der ofte en dulgt Foragt. Jeg hørte hvide Skolegutter raabe spottende paa Gaden efter sorte. Man har ikke, hvor de er samlede i noget større Antal, tordet slippe Hvide og Sorte sammen. De Sorte har sine egne Skoler, sine egne Kirker, sine egne sorte Lærere og Prester. Howard College, nær ved Washington, var af sin Stifter beregnet paa at være et Institut for Hvide og Sorte sammen, men er bleven udelukkende et Universitet for Sorte. De Hvide vil ikke sende sine Sønner did.

Negernes lave Dannelsestrin har gjort, at de Hvide ikke har aabnet sine Huse for dem i anden Egenskab end som Tjenere og Kuske. Og saa kommer den Omstændighed til, at de sveder meget, og at der er en egen kvalm Lugt af deres Uddunstning, som gjør det ubehageligt at være mellem dem, især om Sommeren. En gammel General af de forenede Staters Armé sagde aabenhjertigt til mig: «jeg ved, det er galt, og jeg dømmer det i Principet; men jeg havde ikke Lyst til at sætte nogen Neger ved mit Bord.»

De Sorte, som har erhvervet sig nogen Dannelse, føler forfærdeligt Trykket af sin egen Race. En rig Neger i Filadelfia, der selv var en dannet og anseet Mand og havde ladet alle sine Børn faa en komplet Opdragelse, har sagt, at han gjerne skulde give alle sine Rigdomme, kunde han saasandt faa sit sorte Skind flaaet af og faa et hvidt i Stedet. I den Grad har han følt Forbandelsen af sin Race som Stene i sin Vei, som Piskeslag, hvor han har

vendt sig. Jeg saa en Gang paa Gaden i Madison en sød liden Negergut med spillende brune Øine. Jeg gik hen og klappede ham og kjælte lidt med ham. Nei for et taknemligt Blik Moderen sendte mig! Hun smilte over hele Ansigtet og nikkede. At en Hvid vilde nedlade sig til det.

Spørgsmaalet om Forholdet mellem Hvid og Sort var stærkt oppe, netop kort før jeg reiste fra Amerika, i Anledning af den berømte Whittaker-Sag. En farvet Kadet, ved Navn Whittaker, der gik paa Militærskolen i West-Point, fandtes en Morgen liggende bunden i sin Seng og skaaren i begge Ører, dog ikke farligt. Sagen vakte en uhyre Opsigt. Beecher tordnede fra sin Prækestol i Brooklyn, at man burde rive West-Point ned i Bund og Grund, naar den kunde huse sligt umenneskeligt Barbari. Ved de gjentagne Forhør blev det imidlertid godtgjort til stor Sandsynlighed, at Whittaker selv, ved en Kammerats Hjelp, havde forøvet Mishandlingen paa sig selv for at vække Sympathi, dreven til dette dels af Fortvivlelse over sin Ensomhed (thi ingen af de Hvide vilde have noget med ham at gjøre, ikke snakke til ham engang) dels for ved Hjelp af den Harme og Opsigt, denne Sag vilde vække, lettere at kunne smutte gjennem det farlige Naaleøie, som kaldes Eksamen. Jeg har senere læst, at Sagen er paadømt, og Whittaker virkelig selv fældet.

Alligevel synes ikke de Hvides Fordom mod de Sorte at bide saa synderlig paa disse sidste i dagligt Lag. De saa jevnt muntre og glade ud, lo og sang. Jeg fik Indtryk af en stor Godmodighed, Levelyst og Fantasi hos Racen. De er Stemningsmennesker, lette at paavirke, især i det Religiøse. Den katolske Kirkes pragtfulde og hemmelighedsfulde Ceremonier og Methodisternes voldsomme Bodsprækener har i Negeren sine trofaste Beundrere og Offre. Lad os kige et Øieblik ind i et Bønnemøde af Negere.[1]

---

[1] Følgende Skildring er af «a Fool's Errand» S. 87 fg.

Der sidder de, Mænd og Kvinder, paa Bænkene; Lederen af Mødet staar paa Forhøiningen. Forsamlingen synger først en Salme. Det er en Sang fra den gamle Slavetid. Og hvergang det kommer til Omkvædet, blusser Sangen ligesom luende i Veiret:

«Fri, fri, fri min Gud er jeg,
og op til Himlen gaar min Vei!»

Den Salme maa have taget sig underligt ud i Slavetiden. Der er Kraft i Sangen, de har friske, fyldige Stemmer Negerne, og holde af at synge. Lederen begynder med en vis komisk Stolthed at blade i Bibelen og læse op et Stykke. Han er ikke just den bedste til at læse indenad. «Jeg døber med Vand, men den, som kommer efter mig, skal døbe med den Helligaand og med Ild.» «Døbe med Vand, ja,» gjentog han tankefuldt, «vi ved alle, hvad det er; men døbes med den Helligaand, det er, hvad vi er komne sammen for i Aften.»

«Amen! Gud lægge sin Velsignelse til!» udbryder Forsamlingen.

«Og døbes med Ild,» fortsætter Lederen — «aa mine Brødre og Søstre! det bringer mit Haar til at reise sig af Forfærdelse ved Tanken om, hvad det skal sige. Døbes med Ild! Jeg tænker, det er at smelte Guldet i Smelteovnen — Guds Smelteovn, — som rensker ud alt Slagg, men som og blir forfærdelig hed.»

Længer kom han ikke; thi en Mand af Forsamlingen begyndte at rokke frem og tilbage, og Alles Blik rettedes mod ham. Pludselig raaber han i en besynderlig syngende Tone og med en Røst, som maatte kunne høres en Fjerding: «o Herre! saml dem ind! saml dem ind! o Herre, saml dem ind! saml dem ind!» Han holdt uafbrudt paa et Kvarter at raabe det samme, — samme Ord, samme ensformige Stemme, samme aandsfraværende Blik. Mænd skreg, Kvinder hylede. Somme springer op og danser, og

slaar ud med Armene, en Kvinde besvimer, og tilsidst falder Seeren ned af Bænken med et tungt Fald. Et Spand Vand blev slaaet over hans Hoved, en dump, dyssende Salme blev sungen, og nu sad Forsamlingen stille ventende en fem Minutter. Da reiser sig en gammel Krøbling, som hele Tiden havde siddet ludet, og, løftende sine magre Hænder mod Forsamlingen, siger han med blød, klar Stemme: «lad os alle knæle ned og bede — bare en kort Bøn — en kort Bøn.» Han knælte med Ansigtet vendt mod Forsamlingen. Det rindende Lys paa det raa Furubord kastede sit flimrende Skin paa det sorte Ansigt, omgivet af snehvidt Haar og Skjæg. Han bad for alle, undtagen for sig selv; han tog alles Sorger og Bekymringer og lagde dem stille ned for Naadens Throne. Der var slig Tro, slig Enfold, slig Ømhed i hans Bøn. Da døde Bønnens Ord hen; men den Gamle blev fremdeles liggende knælende paa sin Plads. Hans Øine var stivt fæstede paa noget — paa hvad? Han saa opad, mod Himlen, hans Ansigt blev skinnende som gjennemstraalet af en uendelig Glæde. Hans Aandedræt var kort og ligesom hulkende; men ellers blev ikke et Ord yttret, ikke en Muskel rørte sig.

Der gik fem, der gik ti Minutter — en Dødens Stilhed, — men alle de andre Knælendes Øine var vendte mod det ubevægelige Stenbillede. Endelig begyndte hans Læber at dirre, Øinene tabte sin stive Glans. Hænderne, som havde hvilt paa Stolen, foldede sig atter sammen, og et Streif af guddommelig Henrykkelse gled over hans opadvendte Ansigt, da han raabte med ekstatisk Glæde: «jeg ser ham! jeg ser ham! Der er han!» Og han pegte med sin skjælvende Haand hen i Hjørnet af Værelset. «Jeg ser ham med Frelsens Krone paa sit Hoved. Himlens Nøgler hænger i hans Bælte — Guds Nøgler til de hvide Perleporte — jeg ser ham med Hellighedens Brystplade og Retfærdighedens Kaabe. Der vandrer han mellem Lysestagerne! Han kommer nær os — velsignet være hans

hellige Navn — han vil se til sit Folk og samle dem ind.» Og nu brød der frem over hans Læber en svulmende Lovsang. Den endte, som den havde begyndt, pludselig og uden Varsel. Den forklarede Glans over hans Ansigt svandt bort. Sætningen døde halv udtalt paa hans Læber. Hans Øine fik atter sit bevidste Udtryk og løb forundret rundt den stille, lyttende Kreds, til han med et bedækkede sit Ansigt med sine Hænder og sank om med en Stønnen, raabende: «o Herre! Herre! du kjender din Tjeners Vekhed! skaan ham! skaan ham!» Dermed endte Mødet, Forsamlingen reiste sig og syslede om den gamle Krøbling, som flere Gange før, naar hans Hjerte var stærkt bevæget, havde havt disse Henrykkelser. —

Det er ofte Tilfældet i Negerkirkerne, at Presten blir afbrudt ved Menighedens Udbrud De hulker, de raaber, de flyder hen med hele sin Sjæl paa de malende Stemninger. Robert Watt beretter i sine Amerikaskildringer, at en Ven af ham, under et Besøg i en Gjendøberkirke i St. Paul, fik en under Øret, saa han trillede om paa Gulvet, af en ung, kraftig Negerinde, over hvem «Aanden var kommen», og som nu under henrykkede Udraab begyndte at rive sig i Haaret og Klæderne. Værst gaar det til paa deres «camp meetings». Der holder de paa Nat og Dag i flere Døgn med Opvækkelsestaler og Bønner ude i Skogen, hvor de har opslaaet sine Telte. Der stiger Ophidselsen, især naar den er støttet ved Nattevaagen og Whisky, til usund Krampagtighed. De hopper, springer, skriger og skummer.

Udenfor det religiøse kan disse Naturmenneskers Livskraft slaa ud i den værste Kaadhed. At høre paa Negersangere (negro-minstrels) er bleven en yndet Folkeforlystelse i Amerika, saa at endog hvide Folk sværter sig og skaber sig til som Negere for at drive Forretning som Negersangere.

Deres Sange er enten stærkt tungsindige eller saa det vildeste Nonsens. Naar de rigtig begynder, skulde man

tro, de rent var gaaede fra Forstanden. De hviner, de hauker, de vrider sig og skjærer Ansigter, de dunker Tamburinen mod Pande, Trut, Mave og — reverenter talt — Rumpe; de hopper og skaber sig og fylder Rummet med den mest øresønderrivende Støi, mens Publikum sidder i en ustanselig Latter. Og saa lokker de Musik ud af alle Ting, om det saa er en Træpinne, en gammel Blikkaffekande eller en Kobjelde.

Negerracen ser ud til at være en legemsstærk Race, men den taaler ikke Blanding med Hvide. Mulatter, Terzeroner og Kvadroner, altsaa første, andet, tredie Led, giftet med Hvidt, skal være svagelige Folk ikke alene paa Legeme men ogsaa paa Aand. De Fleste af dem er tilbøielige til Brystsyge, og den gule Hudfarve giver dem og et sygeligt Udseende. Og denne Sygelighed skal ogsaa vise sig i deres Karakter. De skeier snarere ud, er mere moralsk veke. De er ogsaa mere foragtede end selve Negeren, foragtede baade af Hvide og Sorte. Muligvis er dette en medvirkende Grund til, at Ægteskab mellem Hvid og Sort endnu er forbudt i visse af Sydstaterne.

Negeren skal være meget lærenem i de første Begyndelsesgrunde, i alt hvad der angaar Fantasi og Følelse; men naar det kommer til større Tænkning, til høiere mathematiske Opgaver f. Eks., da siger han Stop. Der staar han bommende stille. Og det er jo ikke at undres paa. Slægtens Hjerner har jo fra sine Forfædre kun modtaget Udvikling i Retning af Fantasi og Følelse, men har ligget aldeles udyrkede i Retning af Tankeudvikling. Der maa gaa mange Slægtled, før de kan maale sig med Europæeren i fine Tænkehjerner. Det samme gjælder om Indianeren og andre Naturfolk.

Altsaa, vi kan spore selv i det demokratiske Amerika aristokratiske Tendenser, ikke bare Dannelsens Aristokrati, ogsaa Byrdens. Men vi har et Aristokrati til, som er endnu utækkeligere, og det er — Pengenes. Jeg ser dem

altid for mig under Billedet af en Amerikaner, jeg mødte i Italien. Han vilde tiltvinge sig Adgang til Vatikanets Malerisamling paa en forbuden Dag ved at slaa paa Lommen, saa Pengene singlede, og raabe: «I have money!» Desværre eller desbedre — det hjalp ham ikke den Gang, han maatte vende om igjen. Siden den Tid ser jeg ofte for mig disse Pengesinglere, som bare slaar paa Lommen og siger: «never mind! I have money!» Der er nok af dem i alle Lande og særlig i Amerika. Troen paa «the almighty dollar» er stærk. Det er utroligt, hvad Formuer der kan samle sig paa enkelt Haand i Amerika. Man ler ad det i Europa og kalder det Skrøner. Men naar man betænker de uendelige, tildels ubrugte Rigdomme i Naturprodukter, som Amerika besidder, de lette Samfærdselsmidler, der forbinder de to Verdenshave, Atlanterhavet og det stille Ocean, den mageløse praktiske Forretningsaand, der ligesom ligger i Luften, saa blir det Umulige muligt. Jeg har tilfældigvis for mig en Tale, som Vicepresident Colfax holdt i 1870, og alt da kan han sige: «Fra et Omfang paa under nihundredetusinde Kvadratmile har Unionen udvidet sig til over 4½ Million Kvadratmile, femten Gange større end Storbritanniens og Frankrigs Territorier tilsammen, med en Kystlinje, som, naar Alaska medregnes, er lige saa stor som Jordens hele Omkreds og med et Herredømme inden denne Grændselinje, som er langt større end Romernes i deres Vældes og Berømmelses stolteste Dage. Vor Flod-, Sø- og Kysthandel anslaaes til 2000 Millioner Dollars om Aaret; vor Jernveis-Trafik beløber sig til 4—6000 Millioner om Aaret; den aarlige Omsætning indenfor Staterne selv til henimod 20,000 Millioner Dollars. En Kapital af over 2000 Millioner Dol. er virksom i Manufakturer, Maskinvæsen og Miner. Det ryddede og beboede Land udgjør 500 Mil. Acres, der med tilhørende Eiendom ere vurderede til 7000 Mil. Dollars og frembringer en aarlig Afgrøde til et Beløb af over 3000

Mil. Dol. Vore Enemærker vilde, saafremt de vare befolkede saa tæt som Belgiens, være udstrakte nok til at rumme alle Jordens Indbyggere.» Dette var som sagt for over 10 Aar tilbage, hvor har det ikke vokset siden den Tid.

De fleste af de rigeste Mænd i Amerika har begyndt med ingenting og gjennem Flid, Udholdenhed og mageløs Energi arbeidet sig op til fyrstelige Formuer. Amerika er med Rette stolt af sine mange «self made men». Saaledes Butikkongen Stewart i New York. Han begyndte med at gjøre Smaaindkjøb paa Auktionerne og nøiedes med en billig Fortjeneste, saa han snart fik Kunder. Da Forretningen kunde udvides, havde han gjort den Opdagelse, at Damerne helst vil handle med unge, vakkre Mænd, og derfor ansatte han Ingen i sin Forretning, med mindre han var vakker. Dette trak. For Tiden eier han sit herlige Palads i Broadway med Façade til flere andre Gader. Det er en storartet Bygning i ren, smuk Stil, opført af Jern og Glas, malet hvid og med store Buevinduer. Der er syv Gulve foruden Kjælderens to. Naar du staar i den store Rotunda i Midten, ser du ligetil Taget, hvorfra Lyset falder ind. Rotundaen med sine mange Piller og Balustrader, sine Udskjæringer og Forsiringer gjør et mægtigt Indtryk, især om Aftenen, naar den er oplyst af 600 Gasblus, der alle tændes i samme Sekund fra et elektrisk Batteri i Kjælderen. Her kan du faa alt, hvad dit Hjerte begjærer af Dame- og Børnesager fra det dyreste til det billigste: Kjoler, Undertøier, Shawler, Kniplinger, Kraver, Kaaber, Pelsværk, Handsker, Gulvtepper, Gardiner, Madratser. Tredive Førere staa færdige for at føre dig rundt, hvor du ønsker; Plakater er opslaaede paa Væggene om, hvad der indeholdes i de Departementer, du passerer. Der er «Prøve-Værelser», hvor tjenstfærdige Damer staar til Tjeneste. Tre hundrede Symaskiner, drevne med Damp, arbeider og kaver; ved Gulvteppesyningen sidder Syerskerne i smaa Vogne, der gaa paa Skinner, og som drives lang-

somt afsted langs Bordene ved Hjælp af samme Damp, der driver Symaskinerne; ellers kunde de ikke haandtere de svære Stoffer, der ligge paa Bordene og skal kantes. Ni Heiseapparater bringer Varer op og ned i Etagerne. Under de 19 Oversjefer staar 9 Kasserere, 25 Bogholdere, 200 Gutter til at fare med Penge, veksle og faa Regning tilbage, 470 Komiser, 50 Bud, 900 Syersker, 500 i forskjellige Tjenester, saa det blir sammenlagt en hel Hær. Der skal ogsaa noget til for at tage Vare paa det altsammen; thi man regner, at Butikken besøges af 15,000 daglig, og der har paa en Dag været 50,000 der. Ved Middagstider staar ogsaa en hel Vognrad udenfor Døren, og fine Damer stiger ind og stiger ud. Regningerne fra Stewart sætter vist mangen Ægtemand graa Haar i Hovedet.[1]

En anden af disse Manufakturkonger er Field & Leiter i Chicago. Han omsatte for 2 Aar siden for 20 Millioner Dollars en gros og 3 Mil. i Detail. Han har 1500 Betjente i sine Butikker, 228 Spand Heste kjørende til og fra med Varer. Hans Stalde indtager 2—3 Kvartaler, og ialt beskjæftiger Forretningen 30,000 Mand.

I Filadelfia er der og en saadan uhyre Butik med Udgange i Nord, Syd, Øst og Vest. Der kan du faa alt, du tiltrænger til Udstyr og Livsens Behagelighed, fra Frakker og Hatter, Talerkener og Porcellæn og ned til Knapper og Vugge og Legetøi for den Mindste. Alle optænkelige Ting fra de fire Verdensdele er samlede der. Manden, som eier Forretningen, hedder Wannamaker og har ogsaa slaaet sig op fra Ingenting.

I Chicago var jeg inde i et Skrædderetablissement, hvor

---

[1] Da jeg forglemte at gjøre Optegnelser under mit Besøg hos Stewart, ere Tallene opgivne efter Robert Watts Skildring af det samme. Han faar altsaa borge for deres Nøiagtighed. De øvrige Meddelelser om Forretningslivet derborte er tagne efter egne Optegnelser, gjorte paa Stedet, og meddelte af paalidelige Mænd.

man solgte færdige Herreklæder. Hvilke Bjerge af Tøier, og hvilken Sur af Maskiner! Der var Krympemaskiner og Skjæremaskiner, Knaphulsmaskiner og Symaskiner. Ved hver Symaskine (og der var 70) sad en Syerske. Hun havde blot at træde med Foden paa en Pedal, saa surrede Symaskinen op og ned med Lynets Fart, dreven ved Damp. Løftede hun Foden, standsede den af sig selv. Skjæremaskinerne bestod af en cirkelrund Kniv eller Sag fæstet til en Guttaperkaslange. Den anden Ende af Guttaperkaslangen blev fæstet til Dampmaskinen. Naar Maskinen blev sat i Gang, surrede Kniven lynsnart rundt. Ved Hjælp af Guttaperkaslangen kunde man lede den, hvor man vilde, og nu skar den, ledet af Skrædderens Haand, efter Kridtstregerne paa det øverste afmærkede Lag Tøi saa let som en Kniv et Stykke Papir. Ret tykke Dyffeler kunde ligge i 16 Lag, og den skar det. Man kunde have indtil 24 Tykkelser, naar Tøiet ikke var for svært. Blev Kniven sløv, havde man den bortpaa en Slibesten, der var fæstet paa Bordet og svingede rundt, hvergang Maskinen gik Med 16 saadanne Maskiner kunde man skjære til 1200 Klædninger om Dagen. Dette Hus gjorde en Forretning af 2½ Million Dollars om Aaret. Man gjorde Regning paa at sælge 700 Klædninger om Dagen, og Huset beskjæftigede nu 3,500 Mand. Heisemaskiner gik naturligvis idelig op og ned som i alle større Forretningshuse og Hoteller derborte.

Jeg var ogsaa inde i et Sko- og Støvlelager. Seks Etager var proppede fulde med Støvler og Sko, fra de groveste Farmersko til de fineste Silke-Barnesko. Dette Hus gjorde en Forretning paa 2 Millioner Dollars om Aaret. Det havde sin Fabrik i en anden By, saa jeg fik ikke se den. Men det blev mig fortalt, at man der kunde gaa ind, tage sig Maal, og inden et Kvarter have Skoene færdige paa Foden. Der skjæres, syes og plugges bare med Maskiner.

Siden jeg nu er i Chicago, maa jeg ikke glemme Byens kanske mest storartede Forretning, Fleskehandelen. Ude hvor Kvægmarkedet er, et Stykke udenfor Byen, ved Enden af den lange Holsted Gade, som gaar tvært igjennem Chicago, der ligger disse uhyre Griseslagterier, hvor man kan slagte indtil 8000 Grise om Dagen. Grisen spadserer levende ind den ene Ende af Huset og vandrer ud den anden, saltet og nedlagt i Kasser til Forsendelse for Europa. Der er en Skinnegang anbragt langs Loftet. Paa denne Skinnegang er der Ruller, og fra disse Ruller hænger der nogle faretruende Jernlænker. Naar Grisen kommer ind i en liden Kve, blir Jernlænken bunden om dens ene Bagfod, og til Veirs gaar Mester Urian. Han brøler naturligvis forfærdeligt og gjør nogle Kast, men hænger snart aldeles rolig, hengiven i sin Skjæbne. Saa ruller han afsted paa Skinnen, men mødes straks af en Mand med en Kniv, som kjøres i Halsen paa Grisen. Blodet rinder i en Fart af den ned paa Gulvet og gjennem Huller ned i store Beholdere nedenunder, hvorfra det kjøres bort som Gjødsel. Men den ulykkelige døde Gris ruller videre ind i Torturkammeret, hvor et Pinselsredskab venter den i Form af et stort, glødende Ovnsrør, omgivet af Ildmyrje. Opigjennem Røret gaar Grisen og kommer snart igjen med alle Børsterne afsvedne og behagelig brunet. Saa seiler den videre frem paa sin Bane og dumper nedi et Kar med dampende Vand. Her modtages den af Folk med hvasse Koste, som skraber Resten af Børsterne af den, blir saa rullet i et andet Kar og i endnu et, og hver Gang skuret med Koste, til den er skinnende hvid og ren som Jomfrusne. Saa ruller den videre og gjennemgaar Forvandlinger for hvert Bord den kommer til. En risper op Maven og ta'r ud Indvoldene, en Anden skjærer af Hovedet, en Tredie ta'r Skinkerne, en Fjerde Sideflesket. Stykkerne rulles paa Trilleborre hen til nye Folk, der salte og lægge ned, og

snart skal den ulykkelige Gris, sønderlemmet og nedlagt i Kasse, passere Atlanterhavet.

Dette Grisehus var det væmmeligste Sted, jeg var paa, i Amerika. Der var en Lugt af Grisedamp og Indvolde og raadnende Blod, som var aldeles kvælende; thi trods den store Renlighed, som anvendes, er det ikke til at forhindre, at Blodet løber ud over Gulvet, eller Dampen lægger sig paa Væggene, saa man gled i denne seige Masse og blev i bogstavelig Forstand udsvinet paa Fingrene, hvor man tog.

En anden stor Gren af Forretningslivet i Amerika er deres Sagbrug og Tømmerhandel. Ved Sagbrugene i Eau-Claire var der ifjor skaaret 400 Millioner Stokke, og endnu laa Lænsen lige fuld. Jeg var inde i et Sagbrug i en liden By, Menomonee, ved Chippewa Elven. Der gik 11 forskjellige Sage, og somme af dem paa 39 Blade. De tykkeste Stokke bleve dragne op i en Haandevending, lagte paa Slagterbænken, og, før man vidste Ordet af det, forvandlede til Tomsbord. De blev væltede fra den ene Maskine til den anden, kantskaarne og stelte med, til de endelig blev lagte sammen i store Flaader, der gled ud i Elven fra Huset, ligesom et Skib gaar af Stabelen. Saa flødes de ned til Missisippi. Og for en Allarm! Sagene hvislede og skar omkring En med en saa umættelig, djevelsk Rovbegjærlighed, at man blev rent fælen. Og du maa se dig for! Thi ret som det er, kommer der et Hjul eller en Arm langende ud efter dig. En hel Masse Bordstumper, som Fattigfolk hjemme vilde velsignet for til Ved, blev uden videre slupne ned i en Mølle, der malede dem til Støv og slap dem saa ned i Elven. Det gurglede bestandig i Halsen paa disse Møller, de vilde have mer og altid mer.

Jeg var ogsaa inde i en Vognfabrik i en liden By i Wisconsin. Hver eneste Ting, Bøiningen af Hjulene, Egerne, Dreining af den mindste Tap, Boring af det

mindste Spigerhul, ja selv Glatningen af Træverket med Sandpapir blev gjort med Maskine. Menneskene stod blot og passede paa, at Naturkræfterne gjorde sin Pligt. Nei hvor de dreiede og borede og huggede, saa Spruten stod omkring. Der fabrikeres her 3—4000 Hjuleger om Dagen, og i September forrige Aar gjorde de færdige 4,220 Vogne.

Her var ogsaa en Bøttefabrik, hvor man gjorde 500 Bøtter færdige om Dagen, forsynede med Jernbaand og Hanke samt malede. Selv Malningen foregaar med Maskine.

En anden stor Gren af Forretningslivet i Amerika er Patentmediciner. Hvem har taget en amerikansk Avis og er ikke blevet opmærksom paa de pralende Avertissementer om Ayers Piller eller Hostetters Bitter. De hjelper for alle Ting, selv for Livslede. Eierne af disse er blevne rige Folk og bor i Paladser, og det uagtet de enorme Udgifter, de aarlig har. Jeg talte med En, der havde været ansat i en saadan Forretning, og han sagde mig, at i de 8 Maaneder, han var der, blev der givet ud 130,000 Dollars alene til Avertissementer. Der blev leveret fra Fabrikken 18,000 Flasker Medicin hver tredie Dag og 20 Piger var ansatte blot i det Arbeide at folde sammen og hefte Almanakker; thi hver af disse Huse giver ud gratis Almanakker hvert Aar paa alle mulige Sprog og har sine egne Trykkerier.

Saa har vi Hvedehandelen og Møllebrugene i Minneapolis. I denne Minnesotas driftige By findes nu 25 Møller. Den største producerer 3000 Barrels (omtrent 6000 Centner) Hvedemel daglig. En Jernbane ruller ind med Korn den ene Ende, ud med Mel den anden. Naar samtlige Møller arbeider, producerer de daglig 12000 Barrels. Ifjor beløb Udførselen fra disse Møller sig til 3 Millioner Centner Hvedemel.

For at faa disse Forretninger til at gaa har Amerikanerne et Tryllemiddel — at avertere. Lige indtil Presterne avertere deres Prækentekst og Indholdet af deres

Tale til nærmeste Søndag. Man finder ikke et Plankegjærde, en Portstolpe, en Klippeflade i united states, uden at den er besmurt med et Avertissement. Jeg blev saaledes forfulgt af: «the rising sun stove polish, the best in the world»[1] paa hele Turen fra New York til Chicago, at jeg blev rent ærgerlig. Jeg kunde ikke stikke Hovedet ud af Jernbanevognen eller vende mig, før denne «rising sun» gloede mig i Møde. De giver ud uhyre Summer, fri Malning og fri Reise til Folk, som skal smøre deres Avertissementer paa alle mulige og umulige Steder. Jeg begriber ikke, det kan lønne sig med slig liden Artikel som Ovnsværte. Den Ene søger at overbyde den Anden i Opfindsomhed til at lokke Publikums Øine til sig. Saaledes leier En en hel Spalte i et Blad og lader den staa blank med Undtagelse af et Par Ord midt paa, der oplyser, at Vedkommende har leiet denne Side, men lader den staa blank, da hans Udsalg der og der er saa bekjendt billigt og godt, at det ingen Reklame tiltrænger.

En Anden averterte, mens Krigen med Sydstaterne endnu holdt paa, med uhyre Typer:

Jefferson Davis (Presidenten i Sydstaterne) er hængt! og saa med mindre Typer efterpaa: «og er han det ikke, burde han idetmindste være det. Det er nu den og den Skrædders Mening, som har den bedste Forsyning med færdige Herreklæder, Clark street o. s. v.»

Der trykkes smaa Billeder med Ombræk. Naar Ombrækket ligger nede, ser man f. Eks. en Husmoder, der med et bedrøvet Ansigt viser et Lommetørklæde, revet Hul i Hul, og skjænder da paa sin Negertjenestepige, der staar og vasker og vrider med Hænderne. Klokken er desuden 6, og hun er endnu ikke færdig. Hun svarer, at det er umuligt andet, saa længe Fruen ikke vil kjøbe den og den udmærkede Vridemaskine. — Man blader Ombrækket

---

[1] Ovnsværten «den opgaaende Sol», den bedste i Verden.

tilside. Vridemaskinen er kjøbt, og baade Fruen og Pigen staa med smilende Ansigter, Klokken er ikke mere end tre, og al Vasken er færdig.

Eller, naar Ombrækket er nede, ser man en Gut med et fortvivlet Ansigt; han har hovne Ben, han kan ikke læse sine Lekser, han kan ikke gaa paa Skolen, fordi Mo'r ikke vil kjøbe det og det Slags Sko — man brækker Ombrækket tilside, og Gutten staar straalende der med Præmie i Haand, som han har vundet paa Skolen, bare fordi hans Mo'r kjøbte de rette Sko.

Selv de mest bekjendte Kunstnere og Forelæsere tør ikke undlade at avertere saaledes. Deres Billeder hænger i Vinduerne, blir kastet om paa Gaderne. Selv saa langt Nordvest som Minneapolis saa jeg samme Trafik. «Mrs. Livermore will arrive» («Fru Livermore vil komme») saa jeg klinet i hvert Vindu, paa hver Sildefjerding, som stod paa Gaden. Hvem var Mrs. Livermore? ja det er Spørgsmaalet. Saa en Stund efter: «Mrs. Livermore has arrived» («er kommen»). Hvem er Mrs. Livermore? Ja det er Knuden, spørg, tal om hende. Saa endelig: at den bekjendte første Foredragerske i Verden, Mrs. Livermore vil holde Foredrag der og der. Theatrerne maa holde kjæmpemæssige Plakater (jeg tænker somme er 10—12 Alen lange) med røde, blaa og gule Billeder af alle skrækindjagende Scener, der blir at se i det og det Stykke.

En anden meget brugt Maade at avertere paa er ved Optog. Fire hvide Heste, udmaiede med Tepper og Fjedre, drager en Vogn. Paa Bukken troner en Neger, klædt i Bajasdragt med Bjælder. Vognen bestaar af 4 uhyre Sider hvidt Papir, hvorpaa staar: «kjøb Babbits Sæbe! Babbits Sæbe, den bedste i Verden!»

Eller en uhyre Luftballon drages gjennem Gaderne, bemalet med Avertissementer, ledsaget af et Musikkorps. Jeg læste netop i en Korrespondanse fra Boston følgende: «Kl. 9 og 10 om Aftenen hørte vi Musik. Ved at stikke

Hovedet ud af Gadedøren, saa jeg røde og blaagrønne bengalske Flammer med smaa Mellemrum bevæge sig fremad i Washingtongaden. Jeg ilede afsted. Toget aabnedes af en Vogn, forspændt med 8 Heste, hvorfra der opsendtes Raketter og romerske Lys. Derefter fulgte et Tog af Ryttere i fantastiske Dragter, og nu kom et Par, i høirødt indhyllede, Skikkelser, ridende paa Kameler; saa en Række Elefantunger; derpaa en umaadelig stor, lukket Vogn eller Kasse med runde Glugge, trukken af 4 Elefanter og oplyst af blaagrøn bengalsk Ild; den udsendte orgellignende Toner og — Røgskyer. Det var en uhyre Spilledaase, som spillede med Damp. Nu fulgte et helt Menageri paa Vogne, forspændte med Bøfler. I Burene sad Vogterne, dels Mænd og dels Kvinder, i Fantasidragter ved Siden af Dyrene. Tilsidst kom en Løve og en Tigerkat kjørende, staaende løse paa Taget af hver sin Vogn, uden Bur, kun med et Toug om Halsen, holdt af en Vogter. Det var et Beriderselskab, som paa denne Maade averterede sin Ankomst til Boston.»

En løierlig Ting er og Avertissementsgutterne, hvis Hue, Frakke, Bukse bestaar af bare Avertissementer, og hvis Forretning er at gaa og spadsere paa de mest befærdede Strøg af Byen. Det er denne Avertissementshumbug, som har gjort mange Folk rige derborte, og som har fundet sit morsomste Udtryk i den bekjendte Barnum med sine Dverge og Kjæmper, sine Havfruer og Indianerhøvdinge og sin — Washingtons Amme. Han faldt nemlig paa at leie en gammel, tandløs Kjerring og give hende ud for Washingtons Amme. Han tjente ustyrtelig med Penge.

TREDIE FOREDRAG.

(Amerikanske Kvinder. Womens congress. Bemærkninger om amerikansk Kunst. Walt Whitman, Demokratiets Sanger.)

I mit forrige Foredrag nævnte jeg saa i Forbigaaende, at de amerikanske Kvinder i de store, østlige Byer var henfaldne til Luksus, og dermed lod jeg dem være. Jeg faar derfor nu skynde mig og bringe de vrede Guder et Offer og fortælle noget mere og noget bedre om dem. Jeg vil da blot gjøre det Tillæg til min forrige Paastand, at var der Kvinder, som det kunde lønne sig at indhylle i dyrebare Stoffer og behænge med Smykker, saa maatte det være de amerikanske Kvinder. En finere, skjønnere og ædlere Race har jeg ikke seet. De er i Almindelighed smækkre, med Intelligens lysende ud af det livlige Ansigt, med Ynde og Sikkerhed udbredt over alle sine Bevægelser. Man kan gaa paa Gaderne i New-York, Filadelfia, Baltimore, Chicago, og hvert tredie Ansigt er en Skjønhed. Det er den fine, engelske Type, tilsat med den amerikanske Livlighed og Ligefremhed. Man træffer sjelden eller aldrig denne bly, ubevidste, endnu i Knoppen slumrende, Blomst, som oppe hos os, en Type, der har sin uforlignelige Ynde. Nei den unge amerikanske Pige paa 15 Aar kjender alle Livets Mysterier paa Fingrene; noget som Generthed findes ikke hos hende, paa samme Tid som hun strengt vaager

over sin Værdighed. De større Forhold, den friere Udvikling, den mere udbredte Læsning fører dette med sig af sig selv. Men netop denne hendes Ligefremhed i Samtalen, parret med naturlig Munterhed, giver hende ogsaa en frisk Ynde, som kan være uimodstaaelig.

Jeg studerede paa, om disse amerikanske Kvinder i Grunden var lidenskabelige. Jeg kom ikke paa det rene med det. Jeg drog den Slutning af deres Fremstilling paa Theatret. Jeg saa der forskjellige Typer fra den, paa Gaden fundne, Tiggerunge til den fine Lady. Men i dem alle var der det samme Grundtræk. At den, der fremstillede en slig, paa Gaden funden, Stakkel, som var opvokset uden Hjem, uden Fa'r eller Mo'r, uden at lære noget, kunde bære sig ad rent som vild, sparke, spænde, og rende sit bustede Hoved mod Døre og Vinduer, fuld af bare Livslyst og Spidsbustreger, det fandt jeg i sin Orden. Men at et udskjæmt Barn fra de høiere Cirkler skulde bære sig saa ad, det syntes jeg var stærkt. Og dog saa jeg den berømte Minnie Palmer spille slig en udskjæmt Unge saa voldsomt, at jeg aldrig kunde tænke mig, at det var naturligt. Hun gjæpede og skar Ansigter, hoppede, skreg, hvinede og stampede, saa var det Typen paa uartige amerikanske Unger, saa Gud fri mig. Og selv i de høiere Dramaer fandt jeg dem fremstillede og spillede med en Undergrund af sugende Lidenskabelighed. Kanske det er baade Digterne og Skuespillerne, som her have syndet, og ikke Livet. Jeg talte om denne Sag med en norsk Dame, der skulde kjende dem bedre end jeg; men hun troede ikke, jeg havde Ret. Jeg mente og, det pegte i min Retning, hvad jeg stundom læste i Aviserne om unge Piger, som svegne af sin Kjæreste, gik ind paa hans Værelse med en Revolver og skjød ham ned.

Der er intet Land i Verden, hvor Kvinden blir behandlet med den Ridderlighed som i Amerika, og hvor der er gjort saa meget for hendes Ligestilling med Manden som her.

Ægteskabslovene, hvorved hun sikkres for Mishandling; Eiendomslovene, hvorved hun sikkres mod Udplyndring — alt peger i den Retning — ikke at tale om den daglige Høflighed og Ærbødighed, som vises hende i hendes Hjem. Man har sagt, at denne Ridderlighed har været overdreven, saa mange amerikanske Kvinder er blevne lade ved det og læsser paa Manden alt muligt Arbeide, mens de dovner sig paa sin Sofa. Jeg ved ikke, om det er sandt, jeg saa intet saadant. Tvertimod syntes jeg at mærke en Lyst til at arbeide alt for meget, i alt Fald, hvad aandeligt Arbeide angaar. De nye Udveie til Udvikling, som har aabnet sig for Kvinden ved Universiteterne og Høiskolerne, har gjort, at de har kastet sig over dem med en Lidenskab, der ofte gaar paa Helbreden løs. Skolerne blir overlæssede, Studierne for vidt drevne, saa deres fine Legemer ikke vil bære denne aandelige Anspændelse De blir klene og helseløse. Det er især Lægevidenskaben, som lokker. Ved Cornell Universitetet sad de unge medicinstuderende Kvinder og sønderlemmede Katte med en vis Lidenskab.

Den forskjellige Stilling, Kvinden indtager i Amerika og i Europa, særlig da hos os, springer straks i Øinene.

Saalænge vi vedblive med at betragte det nye Testamente (endsige da det gamle) som en Lovbog, der skal give os Regler for alt, selv vor Behandling af vore Hustruer, saalænge vil den gifte Kones Stilling hos os væsentlig blive en Tjenestepiges, uden Ret ligeoverfor Mandens Luner og Tyranni. Vi kan jo ikke vente, at de Mænd, der forfattede Evangelierne, skulde gaa ud af sin Samtids og sit Folks Skind og betragte Kvinden med andre Øine end de østerlandske, som en underordnet Ting. Vi maa meget mere undre os over, at de, skjønt Østerlændere, behandle hende med den Omhu, at de kan byde Manden elske hende som sit eget Legeme og bevise hende al Ære. Det at gjøre Kvinden underordnet har derfor været Grundtanken i de gamle, europæiske Ægteskabslove. Amerika

har søgt at emancipere sig fra dette, og skjønt de første Kolonister bragte over med sig til deres nye Hjem Englands Love, hvor alle Kvindens Rettigheder ved Ægteskabet gik over til Manden, har dog hver enkelt Stats Lovgivning gaaet ud paa mere og mere at befri Kvinden fra det uværdige Formynderskab, hvori hun var kommen under Manden. Medens hos os en gift Kone ingen Særeiendom har, ja ikke en Gang har Ret til, hvad hun arver eller tjener ved sine Hænders Slid, saa har hun i alle Amerikas Stater fri Ret over den Formue, hun bragte til Ægteskabet, samt over, hvad hun siden kan fortjene. Faar hun ved Arv eller paa anden Maade fast eller rørlig Eiendom overdraget, er hun i selvstændig Besiddelse deraf. Finder hun op noget, som hun tager Patent paa, har hun udelukkende Ret til Fortjenesten. Hendes Formue kan ikke røres af Mandens Kreditorer. Hun har Lov at drive selvstændig Forretning, kan testamentere sin Formue til hvem hun vil, og slutte selvstændige Kontrakter. Hun kan forsikkre Mandens Liv udelukkende til Fordel for sig. Hvis hun dør før Manden, gaar hendes Ret over til Børnene. Har hun sat Penge i Banken, kan Ingen hæve dem uden hun selv. Forlader Manden hende, kan hun kræve Underholdning af hans Formue. Dette er Hovedtrækkene i alle Stater af Eiendomslovgivningen i Ægteskab. Det samme er Tilfælde med Skilsmisselovgivningen. For at beskytte hende mod et pinefuldt, langt Liv under en tyrannisk Husbonde, har Amerikanerne ikke alene, som hos os, sat Utroskab og Desertion paa visse Aar op som Skilsmissegrund, men ogsaa brutal Behandling.

I en hel Del Stater er ogsaa Drukkenskab som Vane Skilsmissegrund. I Missouri kan Hustruen fordre Skilsmisse, naar Manden hengiver sig til et vagabonderende Liv; i Iowa, naar det viser sig, at de to Ægtefæller umuligt kan leve lykkeligt og i Fred; i Indiana af hvilkensomhelst Grund, Retten maatte finde antagelig.

For at beskytte unge Kvinder for at narres af Mænd gjælder den Lov, at Ægteskabstilbud er bindende. Har man givet noget saadant og ikke vil holde det, kan man inddrages for Retten og enten tvinges til at opfylde sit Tilbud eller affinde sig med Vedkommende om en Erstatning. Her hos os sidder jo mange stakkels Piger, der er forførte under Ægteskabstilbud og forladte af deres Kjæreste, igjen med Skammen og med Byrden af at opfostre Barnet; det høieste, de kan kræve, er et ubetydeligt Opfostringsbidrag, som vel mangen Gang ikke er at faa. I Amerika koster det at fornærme en Kvinde paa nogensomhelst Maade; en stjaalen Kys kan gaa op i mange tusind Dollars. Al sædelig Forsyndelse sees paa i Amerika med strenge Øine, og en af de Ting, som gjør, at Amerikanerne se ned paa de indvandrede Nordboer som raa Folk, er Nattefrieriet, som mange Bygdelag desværre bringer over med sig og fortsætter med derhenne.

Det er ikke altid, at Kvinden har været saa fri i Amerika som nu. Sagen har ogsaa der maattet kjæmpe sig frem under Spot og Haan, ligesom hos os, og gjør det den Dag i Dag. Saaledes blir ikke samme Arbeide betalt saa godt, naar det udføres af en Kvinde som af en Mand. Det samme Arbeide! Og det gjælder ikke blot aandeligt Arbeide som Lærerindearbeidet, men ogsaa det grove, legemlige. Som en Kvinde i womens congress spottende sagde: «det eneste Arbeide i united states, hvor jeg har fundet fuld Ligestillen mellem Mand og Kvinde, er det: at aabne Østers; thi det saa jeg i en stor Østersforretning østpaa, at de fik samme Betaling for Antallet af Kander, enten en Kvinde eller Mand havde aabnet de Østers, mærkeligt nok. Saa skulde jeg vælge noget Arbeide af det Slags, maatte det blive Østersarbeidet.»

Med den djerve praktiske Duelighed, som er Amerikaneren egen, har Kvinderne slaaet sig sammen i Foreninger for at fremme sin Sag Disse enkelte Foreninger i de

forskjellige Stater har faaet sit Midtpunkt i en større Fællesforening «the association for the advancement of women» (Foreningen for Kvinders Fremskridt), der holder sine Møder hvert Aar paa forskjellige Steder rundt hele Unionen og er samlet i 3 Dage med Foredrag og Diskussion. Jeg var saa heldig at overvære Mødet ifjor, da jeg netop paa den Tid var i Madison, Wisconsin, hvor det holdtes, og jeg regner de tre Dage for nogle af de interessanteste, jeg oplevede i Amerika. Mange hundrede Kvinder fra alle Stater, Øst og Vest, var komne sammen, unge og gamle. Der blev holdt 6 Foredrag hver Dag, med Diskussion imellem. Jeg var desværre ikke saa god i Engelsk, at jeg kunde gjøre mig fuld Nytte af Foredragene, der ofte bevægede sig paa videnskabelige, især lægevidenskabelige, Felter; men det maa jeg sige, at Mage til Diskussion har jeg sjelden eller aldrig hørt i nogen Forsamling af Mænd. Det var blot Kvinder, som talte, men det var med en saadan Sikkerhed, Ro, Livlighed og Humor, at det var en sand Fornøielse at høre paa dem. Det var jo omtrent den samme Flok, som kastede sig ind i Kampen hver Dag, saa jeg forstod, at dette var veløvede og vante Tropper; men Flokken var stor og representerede de forskjelligste Stater fra Minnesota til New-York. Mange af disse Kvinder var Læger, andre Sagførere, andre Arkitekter, andre Prester; men der var ogsaa dem, der slet og ret var Husmødre. Deres Foredragsemner var følgende: 1) Nytten af en tarvelig Barndom. 2) Oldtidens Beskjæftigelser. 3) Straffelovgivningen. 4) Høiskolerne og Hjemmene. 5) Den gamle Verdens Kvinder og deres Arbeide. 6) Den moralske Kultur. 7) Om Børnebøger. 8) Forretninger passende for Kvinder. 9) Kvindens Arbeide i Skolekommissionen. 10) Tankens fysikalske Grundlag. 11) Arbeidets Helsesamhed. 12) Opdragelsens legemlige Basis. 13) Kvinden som Arkitekt. 14) Girton College. 15) Kvinden

i det østlige Europa. 16) Kvindens Organisationsarbeide. 17) Sydens Kvinder.

Foreningen har udtrykkelig foresat sig at holde Politikken ude fra sine Møder, og Spørgsmaalet om Kvindens Stemmeret blev derfor ikke berørt. Der er enkelte Territorier, som har givet Kvinderne fuld Stemmeret, (og jeg indser ei hvorfor ikke); men Sagen møder endnu svær Modstand i de indgroede Fordomme. I enkelte Stater har hun nu faaet fuld Stemmeret i Skolespørgsmaal, og en af de tilstedeværende Kvinder var valgt ind i Skolebestyrelsen for Massachusets offentlige Skoler.

Ellers har Foreningen sat som sit Program at gjøre Kvinderne mere til Hjelp for hverandre og mere nyttige for det hele Samfund. Den ønsker «at bringe sammen til venlig Raadslagning Kvinder af forskjellig Erfaring: Opdrageren, Menneskevennen, Husmoderen, Videnskabsdyrkeren, for at der fra de smaa Lys, som hver Enkelt har tændt paa sit daglige Altar, maa udgaa en samlet Flamme, der kan lyse op i mørke Kraaer, hvor, til Trods for vor forroste Civilisation, Synd, Elendighed og Uvidenhed endnu lurer.» Den vil saaledes fremme en gjensidig Opdragelse, renere Moral, hjælpe til sundere Hjem, søge at gjøre Kvinden mere dygtig til at fyldestgjøre de Fordringer, som den stigende Civilisation stiller til hende.

En liden snerpet Frøken herhjemme, hvor vi endnu ikke ere vante til at høre alvorlig, ligefrem Tale om alvorlige Ting, vilde blussende og fornærmet vendt sit Ansigt bort mangen Gang under Kongressens Forhandlinger; derhenne kunde det ikke falde dem ind. De stredes med en Aabenhed uden Lige, om der var Forskjel paa mandlig og kvindelig Hjerne fra den første Fosterspire af, eller om den nu stedfindende Forskjel paa Mænds og Kvinders Hjerner kun var en Frugt af Slægters Barbari og de fortrykte Forhold, hvorunder Kvinden havde levet, kun Frugt af hendes forskjellige Opdragelse og Udvikling. De Lærde

blev ikke enige, og jeg glemmer ikke den lille ivrige Dame, som kastede Hovedet i Veiret og endte sin Tale med: «jeg tror paa Kjønsforskjel ogsaa i Hjernerne.»

Denne Forening har ogsaa kjæmpet sig frem til Agtelse og Anseelse gjennem megen Spot; men den amerikanske Kvinde lader sig ikke skræmme. Hun griber Sagen an med en vis lidenskabelig Energi. Gjenkald Jer blot i Erindringen deres Agitation imod Drukkenskaben, hvor tilsidst fine Kvinder var med formelig at beleire Kneiperne, syngende Salmer, uden at man var istand at fordrive dem. Da der blev holdt et Møde i den Anledning, hvori en af de mest fremragende, Lucy Stone, presiderte, blev der en Piben, en Hyssen og en Brølen, saa at flere Mænd tabte Modet og bad hende indstille Mødet. Men hun svarede ganske roligt og fast: «nei paa ingen Maade, jeg vil presidere til imorgen tidlig, om det behøves.» Og hun havde ikke talt i fem Minutter, før der var ganske stille som i en Kirke.

Der er en anden Bevægelse, der ogsaa har Kvindens Frigjørelse som Midtpunkt for sit Program, men som udtrykkelig maa skilles fra den førnævnte, og det er Forkjæmperne for Socialismen og den fri Kjærlighed. Mellem dens Bannerførere staar Viktoria Woodhull og hendes Søster Miss Tennie Claflin. Jeg spurgte flere af Kvinderne i womens congress om Viktoria Woodhull; men de fralagde sig udtrykkelig at have noget med hende at gjøre, ja betragtede hende ikke en Gang som en anstændig Kvinde. Desværre fik jeg hverken se eller høre denne Amerikas originale Fremtoning, der har udgivet Bøger, holdt Foredrag og leveret Forslag til Kongressen i Washington; der sammen med sin Søster har holdt Bank i Broadstreet i New-York og udgivet et Blad «Woodhull & Claflins Weekly», hvis Program var: «Fremskridt! fri Tanke! ubunden Tilværelse! Banebryder for tilkommende Generationer!» og som under Presidentvalget i sin Tid indeholdt jevnlige

Opraab om at vælge Viktoria Woodhull til Presidentinde; som har endvidere været under Tiltale som Udgiver af «usædelige» Skrifter, været «Medium» for Spiritisterne og beskyldt af sin store Beundrer, Forfatteren Theodore Tilton, for at være Hylsteret for Demostenes's Aand; som har været udleet og tilrakket mere end de fleste dødelige; men som trofast holder ved. Jeg fik som sagt hverken se eller høre hende, da hun var i England og holdt Foredrag; men hendes Meningsfæller fik jeg da høre i Boston i «free love league». Før jeg gik derhen, spurgte jeg Flere, blandt andre Digteren Longfellow, om disse Folk; men de bare rystede paa Hovedet ad dem som Samfundets Udskud. Flere af deres Skrifter var nylig beslaglagte, og tre Mænd og to Kvinder kastede i Fængsel paa Grund af dem. Møderne var heller ikke synderlig talrig besøgte, og et meget blandet Publikum var der. Baade Kvinder og Mænd talte, baade Sorte og Hvide. Rigtignok har jeg aldrig været i en Forsamling, hvor jeg syntes, der var saamange gale Folk som her; men Indtryk af nogen Usædelighed eller Slibrighed fik jeg ikke. Tvertimod jeg er vis paa, at disse Mennesker her alvorlig søgte det Sande og det Rette. Jeg følte mig forsikkret om, at deres opoffrende, forkjættrede og forfulgte Arbeide skrev sig fra en ædel Harme over Uretfærdighed, en alvorlig Bedrøvelse over Samfundets sædelige Synder, og en oprigtig Tro paa, at de havde fundet det rette Botemiddel mod dette. Men paa samme Tid som jeg fik et levende Indtryk af dette, og af at de havde Ret i saa meget, saa følte jeg og, hvor bort i Natten det bar, hvis man skulde søge at konstruere et Samfund efter deres Opskrivt. Deres nye Samfund var bygget paa saa ideal Betragtning af Menneskene, at det blir en Umulighed. Og det er ogsaa deres første Grundsætning, at Menneskene, saa langt fra at være onde, tvertimod er gode; at Menneskenaturen, naar den gives ubunden Frihed, vil udvikle sig harmoniskt skjønt, kontrolleret af

sin Samvittighed og af sine Medborgeres sædelige Følelse. Denne Engletheori er Grundlaget for hele deres Samfundsbygning, og derfor møder de straks paa Dørtærskelen Kristendommen som sin værste Fiende, Kristendommen, der forkynder et Fald, der taler om en Menneskehedens Synd, hvorfra ingen undtages. De ser dette, og derfor retter de og mod Kristendommen sine mest rasende Angreb. Det var, saa Haarene kunde reise sig paa Ens Hoved. Kristendommen fik Skyld for nær sagt alle de Forbrydelser, som til var og lidt mere. De heldede over den hele Theologiens og Kirkehistoriens Synderegister, som man forresten har godt af at høre og tage Eftertanke af. Men først og sidst anfaldt de den Paastand af Kristendommen, at alle var faldne og syndige af Naturen. «Der er Intet, der har forkrøblet, fordummet, forsløvet Menneskeslægten som dette infame Prestepaafund, der har betaget den al dens Energi, afstumpet alle dens Forsøg paa at reise sig, undskyldt alle dens Forbrydelser» — saaledes talte de. Men hvad de glemte at tage i Betragtning var, at dette kun er den ene Side af Kristendommen, og at den anden giver Menneskenaturen tifold igjen, hvad den første tog, idet den lærer en Frelse fra Synd, en Pagt med den evige, almægtige Gud, der styrker Mennesket med overnaturlige Kræfter til dets Kamp imod Synden og dens Følger; og dette en Frelse og en Pagt, der staar aaben for alle, som bare vil modtage den. At gaa nærmere ind paa deres Ideer er hverken Tid eller Sted til her. Disse Emner er desuden saa uvante for os, at en Gjennemgaaen af dem her blot vilde støde mange bort uden at gavne noget.

At Kvinderne i Amerika under Forvisningen om «at det er ikke godt for Manden at være alene» har erobret Plads efter Plads, hvor han hidtil har været betragtet som eneberettiget, er en velkjendt Sag. Ja selv i Politikken lader de ham ikke have Fred, hvad man kan se af følgende

Uddrag af en Filadelfia Avis: «Nogle af de bedste Ting i dette politiske Felttog er skrevne af Kvinder. Mary Clemmer i New York Independent har vist sig som en fuldkommen Mester i at haandtere Dagens politiske Spørgsmaal. Sekretær Sherman har en stærk Støtte i Mrs. Mary Clemmer. Mrs. Clemmer er en af de stærkest intellektuelt begavede Kvinder i vort Land for Tiden og har faa Liger mellem Mænd i logisk Tænkning og stærk Bevisførelse.» «En Ohio Kvinde kommer ogsaa høit op i Rækkerne som Skribent over Materier, der ellers blot behandles af Mænd. Med en gammel Politikers Takt og Skarphed finder hun de svage Punkter og ved skarpsindig Behandling, ofte ved personlig Indflydelse, bringer hun dem paa en fast Grund. Mary Fields hører til en Ohio Familie af skarp Forstand, og hendes tidlige Opdragelse foregik under politisk Indflydelse.» — Hermed vil jeg forlade Kvinderne og gaa over til nogle Bemærkninger om amerikansk Kunst.

Naar der i Europa tales om amerikansk Kunst, drager man foragteligt paa Smilebaandet. Nu — det er jo sandt, at vil man sammenligne, saa vil jo Amerika ikke komme at naa Europa til Knæerne. Men man maa være rimelig. Europa er en gammel Kulturverden, som er kommen til Ro, har Museer, vrimlende af Skjønhedsmønstre fra gammel Tid, har den ene Kunstslægt baaren paa Skuldrene af den anden. Amerika er endnu og vil endnu i mange hundrede Aar blive væsentligt et arbeidende, gjærende Land, der endnu i lang Tid maa tømre paa Fodstykket, hvorpaa Kunstens Søile skal kunne reise sig. Aldrig i Historien har det vist sig, at et Folk i Vorden har frembragt nogen Kunst værd at tale om. Det maa først være kommet til Ro, til Velvære, til jevne Forhold. Derfor er der ikke Tale om at søge Amerikas begyndende Kunst i Vesten, i Nybyggerhjemmene; den maa søges i Østen, i de ældste Stater, der har sin Gjæringshistorie bag sig. Kun en Kunst kan Vesten ogsaa frem-

vise, og det er Arkitektur. I den staa Amerikanerne høit. Jeg har sjelden eller aldrig i Europa seet en saadan sammenhængende Rad af smagfulde Paladser i vekslende Stil som i Chicagos, efter Branden ny opbyggede, Gader. eller i New Yorks nye Strøg. Materialerne veksle mellem rød Sandsten, hvid Marmor, Jern og Glas. Og kommer man saa til Østens store Byer, finder man en overraskende Mængde Statuer og Fontæner paa de offentlige Pladse, og blir forundret over, hvad Rigmændene der har gjort for Kunstens Fremme. Paladser er opbyggede til Maleri- og Skulptursamlinger, de bedste Malerier fra Europas Udstillinger er kjøbte. Malerakademier og Tegneskoler er oprettede, hvor det vrimler af Elever. Ingen amerikansk Kunstner har jo endnu opnaaet europæisk Berømthed; men de vil en Gang komme; skjønt det vel vil gaa der som i England, at Landet selv byder saa stort Marked, at de sjelden naar udenom. De bekjendteste amerikanske Billedhuggere er vel Powel og Crawford. Powels «hvide Slave» ser man i mange Afstøbninger derborte, og gaar man omkring paa Washingtons Kapitol, ser man ikke faa Mindesmærker efter Crawfords Talent. Crawford vakte først Opmærksomhed ved under Krigen at sende hjem fra Rom en stor Gruppe, forestillende en Plantageeier og hans Slave; men Billedhuggeren havde gjort Negeren hvid, i Marmor, og Herren sort, i Malm, en ægte Yankee-Idé, som ikke kunde andet end slaa an. Crawford fik Bestilling paa en stor Statue af Washington, paa et Par Broncedøre paa Kapitol og flere andre Arbeider der; men døde saa pludselig endnu ung. I den store runde Forhal paa Kapitol er en hel Rad Statuer af berømte Mænd opstillede, hvoraf flere er fortrinlige; men om alle ere gjorte af indfødte Kunstnere, ved jeg ikke. Amerikaneren synes især at ligge for det humoristiske eller det sentimentale. En Masse ypperlige Terrakottafigurer af Gadescener eller huslige og landlige Scener ser man paa Udstillingerne og Ud-

stillingerne og Udsalgene. De humoristiske Malerier var de bedste, især slog de an, naar Humoren tillige indeholdt som en moralsk Tekst. Deres Tegninger i de illustrerede Blade søge sin Lige, baade i Opfindsomhed og talentfuld Udførelse. Jeg saa paa Udstillingerne ogsaa flere fortrinligt udførte Portrætter, ligesom mange af deres Genrebilleder var prægede af en stærk og sund Realisme. Nogle ypperlige Billeder fra Ludvig XV's Tid var netop hjemsendte fra Paris af en meget lovende Filadelfia-Kunstner. At det amerikanske Folk dog ikke ganske fornægter sit Ophav, det engelske, ser man af et og andet Billede i Engle- og Søndagsbogsmaneren. Enten er det da en Række blodløse, unge Piger, svævende henad en Vei, klædte i blegrødt eller lyseblaat og med himmelvendte Øine, og saa en hel Del nøgne Engle svævende rundt om dem; eller saa et Stenkors, som mærkeligt nok løfter sig op af det brusende Hav med en skibbruden hængende paa. Denne moralske Smag er græsselig. En ung Pige kan ikke faa Lov at made en Fugl i Fred, uden Himlene skal aabne sig, og nogle Engle dale ned. Det samme kommer stærkt frem i deres originale Komedier, som enten hører til det græsselige Genre med Forskudte og Vanvittige, Revolverskud og Gift, eller saa til det rørende med Tableauer om Tro, Haab og Kjærlighed. Hvad der mest slaar an hos Massen, er rene Farcer, det mest usammenhængende Vrøvl man kan tænke sig, i Grunden kun en Ramme om en Række komiske Sange, hvor Skuespilleren efterligner forskjellige, kjendte Figurer. En Skuespiller, Mr. Emmet, har samlet sig en Formue paa denne Specialitet; den falder i Amerikanernes Smag. I de store Byer kan man ved Siden heraf naturligvis faa se Shakespeare og Sheridan; men den franske moderne Konversationskomedie har endnu ikke naaet did eller mægtet slaa an. Imidlertid har Amerika frembragt Skuespillere af første Rang som Edwin Booth, der gjælder for at være en af de første Shakespeare-Frem-

stillere, vor Tid har. Den dramatiske Digtning derimod har ingen Representant faaet af Betydenhed endnu. Den Digtart, som har været mest dyrket, er den lyriske og lyrisk episke. Der har Amerika Navne at fremvise som Longfellow, Bryant, Poe, Whittier, hvoraf i alle Fald den første er kjendt og kjær i de fleste Europas Lande. Men noget særligt amerikansk er der ikke ved dem, det er ikke noget friskt nyt Frembrud, — tvertimod alt i de gamle Spor. Vil man finde det mere særeget amerikanske, faar man gaa til Prosaisterne Bret Harte og Mark Twain. Ingen af disse er dog større skabende Aander, mere gode Malere. Den originaleste Digteraand, Amerika for Tiden har, er unægtelig Walt Whitman. Jeg siger med Vilje Digteraand; thi Digter er han endnu ikke bleven, og han er alt en gammel, affældig Mand. Men at han en Gang i Amerikas Saga kommer at nævnes som en Banebryder for noget Nyt, som en Profet, der som alle Profeter ikke blev agtet i sit Fædreland, derom føler jeg mig forvisset. Det er Walt Whitmans forunderlige Skjæbne, at han er mere kjendt og anseet i Europa (i England i Særdeleshed) end i selve Amerika. I Amerika ler man ad ham og kalder ham en gammel, gal Mand. Det hørte jeg ofte udtalt og fra forskjellige Hold og det af de mest litterære Mænd. Jeg kjendte bedre hans Bøger end de Fleste af dem selv. Longfellow gjorde dog en hæderlig Undtagelse; han omtalte ham paa sin sædvanlige milde Maade som en vild, utæmmet Aand, men hvis Digte (han havde dog ikke læst mange af dem) vare fulde af stærke og varme Tanker. Da jeg forudser, at han ikke er synderlig kjendt heroppe, vil jeg dvæle lidt nærmere ved ham. Han er rigtignok fremført før for danske og norske Læsere ved en Biografi, Rudolf Schmidt skrev om ham i «for Idé og Virkelighed», og ved en Oversættelse af hans ypperlige Bog «demokratiske Fremblik», hvoraf jeg har citeret meget i mit første Foredrag; men jeg antager, at den ikke har rukket saa langt.

Af denne Biografi er det, jeg henter følgende Bemærkninger.

Det var Sommeren 1855, at et lidet Hefte blev seet i Boglade-Vinduerne i New-York, daarlig trykt og slet udstyret, saanær som et medfølgende Staalstik, der fremviste en Mand i Skjorteærmer med Hat paa, den ene Haand i Bukselommen og seende ud for sig med et selvsikkert, ligefremt Smil Paa Titelbladet stod «leaves of grass» (Græsblade) men intet Forfatternavn. Ingen brød sig om Heftet, Ingen læste det, Ingen vilde kritisere det, indtil der en Dag indløb følgende Brev fra Amerikas første Skjønaand, Ralph Emerson: «Jeg finder, at «Græsblade» er den mærkeligste Yttring af Evne og Dybsind, som hidtil er fremkommet i Amerika. Jeg føler mig lykkelig ved at læse deri; thi store Kræfter frembringe altid Indtrykket af Lykke». — «Jeg ønsker Dem Glæde af Deres frie og kjække Tanke. — Jeg finder uforlignelige Ting sagte uforlignelig godt, som det jo maatte være. Jeg finder en Uforfærdethed i at gribe Sagen an, som kun kan vække Fryd, og som kun alene det ledende Grundsyns Styrke formaar at afføde. Jeg hilser Dem som staaende ved Indgangen til en stor Løbebane, der, for at begynde med saadan Fart, paa en eller anden Maade maa have havt en lang Forgrund. Jeg gned først mine Øine for at se, om denne Solstraale ikke var nogen Skuffelse; men Bogens vægtige Indhold er en ædruelig Vished. Den besidder de to mest fremragende Fortrin, nemlig at styrke og at opmuntre». Man kan vide, hvorledes dette Emersons Brev maatte virke. «Græsblade» blev udsolgte i en Fart, Alle skulde vide, hvem Forfatteren var, og det kom da op, at han hedte Walt Whitman, var født paa Long Island, havde været i Sætterlære, en Tid Bladudgiver i New Orleans, havde ogsaa optraadt i Faderens Haandtering som Tømrer og Arkitekt og vandret gjennem hele Amerika i de forskjelligste Livsstillinger. Han havde med egne Hænder

sat og trykt disse sine Digte. Bogen blev altsaa læst; men trods Emersons Anbefaling vilde den ikke slaa an. Tvertimod, den vakte en saadan Storm af Spot og Haan, at det varede en tre, fire Aar, før Bevægelsen lagde sig. Hvad kunde være Grunden hertil? Jo — skræmte af Yankeelivets arbeidende Gjæring, dets kantede Virkelighed, Tilstandenes nybyggeragtige Raahed og Uhygge, havde Amerikas Skjønaander trukket sig ind i sit Sneglehus og der skabt sig en ideal Skjønhedsverden, som ikke var den virkelige. Romantikken krævede sine Offre der som andensteds. Baade Videnskabsmænd og Digtere hentede sit Stof fra Europas Historie og udarbeidede Kulturliv; de var alle gjennemæstetiske Naturer. Washington Irving havde sunget om Alhambra og Maurertidens Herlighed, Longfellow Romancer fra alle Verdens Kanter eller uvirkelige Idyller fra Indianernes Skovliv à la Cooper; den blinde Historiker Prescott samt Ticknor var begge tiltrukne af Spaniens Historie og Litteratur; Motley har skrevet den hollandske Republiks Historie, Draper Europas Udviklingshistorie, medens en Tydsker holder paa at udarbeide den bedste Historie over de forenede Stater. Selv Emerson, der gjælder for det fineste Udslag af den amerikanske Aand, karakteriseres som et «græsk Hoved paa ægte Yankee-Skuldre». Men nu var her med Walt Whitman kommen et Frembrud af det amerikanske Liv som det var, med sin Arbeidskufte, sin Skjødesløshed, med Hænder og Klæder plettede af Dagens Arbeide, — alt kun Begyndelser, men Begyndelser, der i sin sprudlende Livskraft gjemte uendelige Forjættelser». En Kritiker i Westminster Review siger træffende: «hvad Ingen kan være i Tvivl om, som blot har en Times Bekjendtskab med Walt Whitman og hans «Græsblade» er, at han i ham har for sig en Mand, som ikke er dannet af den gamle Verdens Ler, ikke støbt i nogen af den gamle Verdens Digler, og som vanskelig gaar ind under nogen fra den gamle Verden

hentet Betegnelse. I hans Selvsikkerhed er der en vis mægtig Skjødesløshed, som ikke er paatagen. Han kiger ikke ængstelig frem bag sine Verker for at indhente vort Bifald, han synes at sige: «tag mig eller bliv fra mig; her er jeg nu en Gang som en aldeles utvivlsom Verdenskjendsgjerning, som en, der ikke har saa lidt at sige». Han bringer Uorden i vore Inddelinger. Han tiltrækker og frastøder os; han opvækker vor Nysgjerrighed, vor Forbauselse, vor Beundring, vor Kjærlighed, eller ogsaa vækker han i yderlig Grad vor Uvilje. Det eneste, han ikke gjør, er at lade os forblive ligegyldige. Hvilke vore Følelser for ham ere, foragte ham kunne vi ikke. Han maner og udæsker paa en Gang. Han maa forstaaes, og i Overensstemmelse med Forstaaelsen modtages som Gjæst eller vises tilbage. Gaa ham uændset forbi, kan man ikke». Dette er ypperligt sagt, for det er sandt. Der er noget eiendommeligt berusende ved Walt Whitmans Poesi. Den er ikke formfuldendt; man kan ikke lukke Øinene og lade sig vugge paa de bløde Rhytmer. Tvertimod han foragter Rimet; han foragter den altid lige op og ned bølgende Rhytme. Er Havets Bølgetoppe nette og pene, den ene som den anden? Suser Vinden over Prærien eller gjennem Skogen med lige lange Skridt? Nei Versets Rhytme skal være som Naturen, uregelmæssig, snart stigende, snart synkende, snart kort, kraftig stødende, snart sagtelig glidende, dyssende, vuggende, altid ren og frisk. Derfor føler man sig, naar man læser ham, ombrust af Skogsus og Fossedur; Havskummet sprøiter salt over En, hele Naturens Orgel begynder at spille op, Livet i Planter, Dyr, Mennesker mylrer omkring En; det er saa raat naturfriskt altsammen, saa pene Folk maa se til at ha' sig hjem i sine Huse. Men aldrig paa den slagne Landevei, enten i Stenuren eller vadende i Præriegræsset, jaget, forfulgt, overvældet af rastløse Billeder og uordnede Syner: Hele Amerika jager forbi En. Hør f. Eks. dette: «Brydende

op fra det fiskedannede Paumanok, hvor jeg blev født — vel avlet og optugtet af en fuldkommen Moder — efter at have færdets gjennem mange Landskaber som Elsker af menneskefyldte Gader — snart dvælende i Mannahattan, min egen Stad, snart paa Sydens Savanner — eller boende i Leir som Soldat, eller dragende afsted med Tversæk og Bøsse — eller gravende i Kaliforniens Miner — eller til Huse i mit barske Hjem i Dakotas Skove; Vildtets Kjød min Føde, Kilden min Drik! — eller tilbagetrukken i Grublen og Eftertanke i et skjult Tilflugtssted — langt fra Mængdens Stim: forbiglidende, stjaalne, lykkelige Stunder! — iagttagende den friske, frie Livsyder, den ilende Missuri, eller det mægtige Niagara — iagttagende de græsrige Sletter, Bøffelhjorden med samt dens haarede, bredkrydsede Tyr — iagttagende Jordsmon, Klipper og Blomster — hentende med Undren Erfaringer fra Stjerner, Regn og Sne — efterat have givet Agt paa Spottefuglens og Bjergfalkens Skrig — og lyttet i Skumringen til den uovergaaede Sanger, Eneboer Droslen i Mose Cedrene — slaar jeg, ensomt syngende i Vesten, mine Strenge for en ny Verden». Og ligesom han er Sanger for den nye, endnu halvt uopdagede Natur med de umaadelige Rigdomme slumrende i sit Skjød, saaledes er han ogsaa Sanger for det begyndende, gjærende, uudviklede Folk indenfor denne Natur, fordi det forjætter en Nyskabelse, et Folk grundlagt paa Lighedens, paa Menneskeværdets Ret. Walt Whitmann er til sin inderste Nerve Demokratiets Sanger, Sangeren for hvert enkelt Individs Ret til at være til med sin Eiendommelighed, som et betydningsfuldt Led af den store Kjæde, vi kalde Menneskeheden, som herefter støttet til sine enkelte Medlemmer, skal gaa frem i Udvikling; hvor intet Led kan undværes, om det end ser lidet og ubetydeligt ud. En saadan Menneketype finder han i sig selv, og derfor begynder han, originalt nok, en Række af brogede Tanker og Billeder saaledes: «I celebrate my-

self» (jeg berømmer mig selv), og hele Digtet kalder han med sit Navn: Walt Whitman. Og dog er der ikke Spor af stinkende Selvros i dette Digt. Han besynger i sig et sundt Legemes Skjønhed og Sjælens underlige Higen og Famlen; lyttende til sit eget Hjerteslag, eftersporende sin Aands Flugt i dens hemmeligste Irgange, føler han gjennem sig et Udslag af det underlige Væsen, vi kalde et Menneske. Han erkjender sin Ret til at være til, tænke, handle efter sin Eiendommelighed i Kraft af det almindelige Menneskeværd, fordi han anerkjender den samme Ret hos hvert andet Menneske. Og dette Menneske, han besynger i sig, er nærmere bestemt den amerikanske Type, den som, om ikke i Virkeligheden endnu, «dog i Anlæg og Mulighed indeslutter den høieste Betingelse for den hele Menneskeslægts Fremgang». Det er «det handlekraftige Menneske med frugtbar Hjerne og varmt Blod, med stærke Muskler og forjættelsesrig Indbildningsevne, med et sundt Rodfæste i den sandselig organiske Natur og til samme Tid med en aandelig Vingekraft, der mægter at række efter Menneskehedens høieste Tanker».

Grundlaget for et sundt Samfund er Forbindelsen mellem Mand og Kvinde, sunde Børn af en sund Fa'r og Mo'r, og derfor besynger han i en Række Digte, som han kalder «Adams Børn», det sandselige Naturliv. Disse Sange er vist det voldsomste, som hidtil er bleven seet paa Prent i sit Slags. Af en Del er de kaldet usædelige, af en anden modbydelige. Jeg synes, de er ingen af Delene, men vel ofte til det yderste smagløse. I de mest utilslørede realistiske Udtryk, med Begeistring over dette Udslag af Guds vældige Skaberevne i Naturens avlende og fødende Kraft, besynger han Forbindelsen mellem Mand og Kvinde. Hans Begeistring for det menneskelige Legemes Skjønhed bryder stundom ud i en ren katalogisk Opramsen af alle Legemets Led og Lemmer, et Digt, jeg vil anbefale alle, der vil lære engelske Gloser. Jeg talte med en

fin aristokratisk amerikansk Dame om Walt Whitman og viste hende et af de mest drøie Digte. Hun kastede Bogen og sagde: «han er mig modbydelig!» Og saa vil det gaa de Fleste, i alle Fald i vort snærpede Samfund. Men at det dog ikke gaar alle saa, viser et begeistret Brev over Walt Whitman fra en engelsk Kvinde, som ganske rigtig betoner, «at hin Livsfølelsens Berusning ikke er at tage for sig men som en Afskygning i Digterens Tanke: Slægtens Grundlæggelse forfra. I Medfør af denne Tanke lovprises det sunde Legemes Herlighed, den uforgiftede Livsspires indholdsrige Forjættelser». Hun gjør opmærksom paa den betydningsfulde Linje hos Digteren: «o mine Sandsers og mit Kjøds Liv, visende ud over mine Sandser og mit Kjød!» Dette kommer tydeligst frem i Digtet: «a woman waits for me (en Kvinde venter paa mig), hvor han ser hele Amerikas, hele Demokratiets Fremtid slumre i Kvindens Skjød. Rudolf Schmidt gjør opmærksom paa, at man maa se Digterens «glubske Gaaen paa», hans groteske Fantasi som et Udtryk for Landet og Folket, for den utilhyllede, sunde Virkelighed. Han stiller disse Digte i Belysning af den Kjendsgjerning, at man i en By i Amerika havde Børneudstilling af nyfødte Børn, og Moderen til det sundeste og bedst byggede fik Præmie, hvorpaa hun seierstolt lovede til næste Aar atter at vinde, hvad der blev modtaget af Mængdens Jubel.

Den anden Grundpille for Demokratiet er Fælleskjærligheden, Almenaanden. Han har derfor viet en Række Digte til den. «Jeg vil gjøre Fastlandets Ring ubrødelig» siger han, «jeg vil frembringe den herligste Folkeslægt, Solen nogen Tid skinnede paa, — jeg vil grundlægge guddommelige, inderlig forbundne Lande — ved Fællers Kjærlighed, ved Fællers livsvarige Kjærlighed. Jeg vil plante Fostbrorskab tæt som Træer langs alle Amerikas Floder, langs Bredderne af de store Søer og over alle Prærier — jeg vil fremlokke Byer, der uadskille-

lige slutter Armene om hinandens Nakker — ved Fællers Kjærlighed, ved Fællers mandige Kjærlighed. Til dig er disse Sange o Demokrati! min Ægtehustru! for dig synger jeg dem fyldt af Fællers Kjærlighed — af Fællers høit og vidt flyvende Kjærlighed». Og et andet Sted: «nu løft mig tæt op til dit Aasyn, til du hører min Hvisken — hvad du holder, er i Virkeligheden ingen Bog eller en Del af en Bog — det er et Menneske, varmt og fuldblodigt, det er mig selv».

Dette hans nye ideale Folk er endnu ikke, det slumrer blot i Spire. «Hvad er det indeni mig, som saaledes bringer mig til at skjælve ved Lyden af Stemmer? Tilvisse: den som taler til mig med den rette Stemme, ham eller hende skal jeg følge, som Vandet følger Maanen, i Taushed, med flydende Fjed, Kloden over. Nu tror jeg, at alt venter paa de rette Stemmer. Hvor er den veløvede, fuldkomne Læbe? hvor er den fuldt udviklede Sjæl? Thi jeg mærker, at hvert Ord fra den vil have dybere, sødere, nye Lyd, som paa ringere Vilkaar ikke naaes. Jeg ser Hjerner og Læber tillukkede, Trommehinder og Tindinger urørte, indtil det kommer, som har Magten til at røre og oplukke».

Men dette vordende Demokrati, representeret i Amerika, ser han dog ikke som et løsrevet Stykke af Verden. Han ser og erkjender Sammenhængen, Belærelsen og Advarslen fra den gamle Verdens Kultur og har ogsaa givet denne Tanke Udtryk i et mægtigt Digt: «Hilsen til Verden», hvori han i en broget Række Billeder med Lynets Fart gjennemløber alle Tidsaldre og Stater og deres Karaktertræk. Rudolf Schmidt siger træffende om dette Digt: «som i Skinnet af et Lyn, der tændes og atter slukkes, sees Nationers Blomstring og Forfald, Verdensbegivenheders Sammenstød, Civilisationers Magt og Undergang, Særegenhederne i det ved Klimaterne hæftende Levesæt, Naturens Trylleri og dens Rædsler, altsammen malet i faa hurtige Linjer, men meget ofte med en saa sikker Beskuelse, at

Læseren føler Billedet fæstet i sin Sjæl som blivende Eie». Digtet røber hans udbredte Læsning, hans raske Forstaaelse. Saaledes skildrer han Norden: «jeg ser Sagaernes Hjemsted — jeg ser Granerne og Furuen, som Nordvinden flænger — jeg ser Granitklipper og Rev, jeg ser grønne Enge og Søer — jeg ser de skandinaviske Krigeres Gravhauge — jeg ser dem kneisende, omsatte med Sten, ved Bredden af det hvileløse Hav, at de døde Mænds Aander, naar de er trætte af deres stille Grave, kan stige op af Haugens Dyb og stirre paa de omtumlende Bølger og forfriskes ved Stormene, ved Ubegrændsethed, ved Frihed, ved Handling.»

Som Modsætning til de fine æstetiske Kritikere, der kaldte Whitmans Kjærlighed til Sjømænd, Jægere og Arbeidere «vulgære Tilbøieligheder» og krævede akademisk Dannelse som Adgangstegn til Parnasset, sætter han Livets egen Oplærelse som Demokratiets bedste Skole, uden derfor at kaste nogetsomhelst Stænk paa Kundskaben, hvis varme Talsmand han altid er. Han fremsætter denne Tanke originalt som altid: «der var et Barn, som færdedes ude hver Dag — og den første Gjenstand, det saa paa — den Gjenstand blev det — og den Gjenstand blev en Del af det selv den Dag eller en Del af Dagen eller i mange Aar eller et helt udstrakt Løb af Aar. Den tidlige Syring blev en Del af det Barn og Græsset og den røde og hvide Kløver og Solfuglens Sang — og det tre Maaneders Lam og Soens svagt kjødfarvede Yngel, og Hoppens Føl og Koens Kalv — og den larmende Sværm af Fjærkræ i Hønsegaarden eller ved Dammens Dynd — og Fisken, der holdt sig nede saa nysgjerrigt stille — og det smukke, underlige Vand — og Vandplanterne med deres yndefulde, flade Hoveder — og den gamle Drukkenbolt, som stavrede hjem fra Kroens Udhus, hvorfra han nylig havde reist sig — og Lærerinden, som gik forbi paa sin Vei til Skolen — og de velforligte Gutter, som gik

forbi, og de kjævlende Gutter — og de nette friskkindede Smaapiger — og den barfodede Negergut og Negergjente — og alle Omvekslinger i By og Land, hvorhelst det kom — det blev en Part af det Barn, som færdedes ude hver Dag, og som færdes endnu og bestandig vil færdes ude hver Dag». I dette Digt antager Rhytmerne en vis Ynde og Blødhed, der virker velgjørende midt imellem alle disse oprevne Træer og nedrullede Stenblokke, der ellers er Karaktermærket for hans Poesi. Denne Blødhedens Ynde kan ofte fremtræde med et vist drømmende Vemod, som i følgende Strofer om Græsset, Digterens Yndlingssymbol: «Et Barn sagde: hvad er Græsset for noget? og kom til mig med Hænderne fulde. Hvorledes kunde jeg svare Barnet? Jeg ved ikke mere, hvad Græsset er, end det selv. — Jeg gjætter, det maa være mit Sinds Flag, vævet af grønt, haabefuldt Stof. — Eller jeg gjætter, det er Gud Herrens Dug, en duftende Gave og Paaminder, neddalet med Forsæt, bærende Eierens Navn etsteds i Hjørnet, at vi kunne se efter, give Agt og spørge: hvis? — Eller jeg gjætter, at Græsset er selv et Barn, Plantevækstens frembragte Spæde. — Eller jeg gjætter, det er et alment Hieroglyf-Tegn, og det udsiger, spirende frem i brede Belter og i smale Belter — voksende blandt sorte Mennesker og blandt hvide: jeg giver dem det Samme, jeg modtager dem som de Samme. Og nu gjætter jeg, at det er Gravenes skjønne, uklippede Haar. Ømt vil jeg omgaaes dig, du lokkede Græs. Det kan være du aander frem af Ynglingers Bryst, det kan være, at hvis jeg havde kjendt dem, vilde jeg have elsket dem — det kan være, du kommer fra gamle Folk og fra Kvinder og fra Smaabørn tidlig tagne fra Mødres Skjød — og her er du Moderskjødet.» — Græsset er for ham Naturens Demokrati. Og denne Demokratiets upyntede Sanger har gjennem sit Liv været trofast mod sin Sang. En Prest Cornway fortæller saaledes om et Besøg hos Walt Whit-

man, i «Fortnightly review»: Kort efter at Walt Whitman havde udgivet sin Bog, kom jeg til New-York, og blev da af nogle Venner anmodet om at opsøge ham og fortælle noget om ham. Paa en Søndag i Midsommerstiden vandrede jeg gjennem de endeløse og ensformige Gader, der strække sig ud paa «det fiskedannede Paumanok» og den mig givne Anvisning førte mig til det allersidste Hus i Yderkanten af den store By, et lidet Træhus paa to Stokværk. Efterat jeg havde banket paa tre Gange, aabnede en ældre Dame, med et smukt Ydre, Døren netop saameget, at hun kunde tage mig omhyggeligt i Øiesyn og spørge, hvad jeg vilde. Det faldt mig straks efter ind, at hans Moder — thi det sagde hun mig, at hun var — maaske nærede Frygt for, at en Politi-Embedsmand kunde blive udsendt efter hendes Søn paa Grund af hans dristige Bog. Tilsidst udpegede hun dog for mig en aaben Mark med en Haug i Midten, og sagde mig, at der kunde jeg finde hendes Søn. Det var overordentlig varmt. Thermometret stod paa omtrent hundrede Grader Fahrenheit, og Solen brændte med en Glød, hvormed den kun kan brænde paa det sandede Long Island. Der var paa Marken hverken noget Træ eller Ly af anden Art, og det forekom mig, at kun en meget ihærdig Soltilbeder kunde færdes herude paa en saadan Dag. Først kunde jeg ikke øine noget menneskeligt Væsen i nogen Retning; men netop som jeg var i Færd med at vende om, opdagede jeg den Mand, jeg søgte, liggende paa Ryggen og stirrende lige op mod den forfærdelige Sol. I sin graa Klædedragt, sin blaagraa Skjorte, med sit jerngraa Haar, sit mørke, solbrændte Ansigt og sin bare Hals, lignede han, som han laa der paa det brunhvide Græs — thi Solen havde svedet dets Grønhed bort — i den Grad den Jord, han hvilede paa, at han syntes næsten at være en Del af den. Jeg nærmede mig ham, opgav ham mit Navn og Grunden til, at jeg opsøgte ham og spurgte

derhos, om han ikke fandt, at det var lovlig varmt. «Ikke en Smule for varmt» var hans Svar, og han betroede mig, at dette var et af hans Yndlingssteder, hvor han i liggende Stilling forfattede «Digte». Han fulgte mig nu til sin Bolig og førte mig gjennem dens snevre Gange op paa sit Værelse. Det var et lidet Kot, omtrent 15 Kvadratfod i Størrelse og med et eneste Vindu, der vendte ud mod Øens golde og ensomme Strækninger. En smal Seng, et Vaskebord med et lidet Speil ovenover, hængende paa en Stift i Muren, et Fyrretræs Bord med Pen, Blæk og Papir — dette udgjorde tilsyneladende Walt Whitmans hele Bohave. Da jeg yttrede Ønske om at se hans Bøger, svarede han mig, at han kun havde meget faa. De Bøger, han syntes at kjende bedst og holde mest af, var Bibelen, Homer og Shakespeare; dem eiede han og havde dem sandsynligvis i sine Lommer, mens vi talte sammen. Han havde to Studerekamre, hvor han læste; det ene var Toppen af en Omnibus, det andet en liden Sandbanke langt ude i Havet, dengang fuldstændig ubeboet. Paa denne lille Ø havde han tilbragt mange Dage i en Robinson Crusoes Ensomhed. Han erklærede, at han havde lært alt, hvad han vidste, af Omnibuskudske, Færgemænd, Fiskere og Baadførere, af Mænd og Kvinder paa Torve og Værfter. De vare alle Digtere uden Mæle, han var deres Tolk. Mellem sine Bekjendtskaber af de lavere Klasser var han som en Fyrste i Inkognito. De, som mødte ham, grebe med Ivrighed hans Haand og lo og snakkede; men ikke en eneste Gang saa jeg ham le, ja jeg har end aldrig seet ham smile. Jeg var nysgjerrig efter at erfare, om denne Klasse Mennesker egentlig satte Pris paa ham som Forfatter og sagde derfor sagte til en Arbeidsmand: «ved De, hvem den Mand er?» «Ja det er Walt Whitman». «Har De kjendt ham længe?» «I mange Aar». «Hvad Slags Kar er han?» «Walt er et Menneske af første Skuffe. Der er Ingen, der kjender Walt, uden

han holder af ham og — elsker ham.» «Han har jo skrevet en Bog? ikke sandt?» «Ikke det jeg ved af». — Jeg har rettet samme Spørgsmaal til Haandværkere og andre siden; men ikke En vidste noget om hans Skribentvirksomhed, medens de dog alle vare stolte over at kjende ham. I Fængslerne gik vi ind blandt Fangerne, og besynderlig var den Tillid og Hurtighed, med hvilken de skyndte sig hen til Whitman for at udtale deres Besværinger, som var han en overordnet Myndighed. Der var en Mand, hvis Klage han tog sig særligt af. Denne Mand, som sad i Varetægtsarrest i Anledning af en ringe Forseelse, var der bleven anvist en høist uhyggelig og usund Celle. Efter at have hørt paa hans Klage, vendte Walt sig om, gik lige hen til Fængsels-Inspektøren og fremsatte Sagen for ham. Han sluttede med de Ord: «efter min Mening er det en forbandet Skam.» Inspektøren blev først noget forbløffet over at blive tiltalt saaledes af en Mand fra Gaden, ovenikjøbet i en Arbeiders Dragt. Han maalte ham fra Isse til Fod, som overveiede han, om han skulde lade ham sætte fast. Fornærmeren stod hele Tiden ganske rolig og saa med kold Strænghed paa Inspektøren. Walt blev Seierherre i denne Øien-Duel. Uden at sige et Ord kaldte Inspektøren tilsidst paa en Officiant og gav ham Befaling at anvise Fangen en bedre Celle.» —

I Borgerkrigen var det først, Walt Whitman blev ret bekjendt udover det store Folk. Hans Broder blev saaret, og dette bragte ham først til Lasaretterne. Siden offrede han sig ganske til Hospitalstjenesten. Tusinder af Nordstaternes syge og saarede Soldater gjenvandt enten under hans Pleie deres Sundhed og Førlighed eller de betroede døende til ham deres sidste Ønsker. En Læge fortæller saaledes om ham: «han indfandt sig saavidt muligt altid styrket ved et godt Maaltid, et Bad og med fuldkommen rent Lintøi. I Regelen havde han en Blomst eller grøn

Gren i Knaphullet. Hans Fremgangsmaade overfor Patienterne var yderlig simpel. Han virkede paa Madlysten, han opmuntrede dem ved sit eget sunde, renlige Udseende og forstod at gjætte deres Hjertes egentlige Begjæring. Han blev aldrig sentimental eller moraliserende og talte ingensinde til nogen om hans Synder. En bragte han Frugt, en Anden et styrkende Næringsmiddel, en Tredie en liden Gave, en Fjerde og Femte et livfuldt Ord eller blot et Blik. I Sommertiden havde han Bunker af Markblomster med, som han fordelte omkring paa Sengene.»

Offentlig Anerkjendelse har Walt Whitman ikke samlet megen af. Amerikas Skjønaander og Kritikere, ja ligetil Boghandlere har forfulgt ham med Spot, Latter og Tilsidesættelse. Dog maatte selv de strængeste tilstaa, at hans Hymne over Lincoln var storartet, og paa den 40de Udstilling af Agerdyrkningsgjenstande, Maskiner, Værktøi etc., afholdt af «American institute», bad Bestyrelsen Walt Whitman indvie Aabningen ved et Digt, som han og gjorde i Overvær af 2—3000 Mennesker. Han har en Tid indehavt nogle Skriverbestillinger i Departementerne i Washington; men nu bor han hos sin Broder i Cambden, New Jersey, ligeoverfor Filadelfia. Jeg ventede flere Dage i Filadelfia for at træffe ham; men han var reist bort for en liden Tid. Ved Siden af «leaves of grass» har han udgivet en Bog i Prosa, kun liden i Omfang; men desuagtet hans Hovedverk. Han kalder den «democratic vistas». Den er ypperlig oversat paa Dansk af Rudolf Schmidt og hedder der: «demokratiske Fremblik». Jeg vil anbefale den til alle, som ønsker at læse noget skjønt, mandigt, begeistret og tidsmæssigt. Jeg har sjelden læst en ædlere og mærkeligere Bog. Det var den, som især drog mig til Amerika, og som lader mig haabe paa Amerika som Fremtidens Land, og det uagtet der er Ingen, der som han fremdrager Pletterne ved det amerikanske Samfund i deres usminkede Nøgenhed. Jeg har alle-

rede i det første Foredrag citeret adskilligt af denne Bog, her maa jeg endnu tilføie noget. Denne Bog er Demokratiets Program. Han tror paa Demokratiet som Løsningen af de gamle Staters Forvikling og Uretfærdighed, som det fuldkomneste, Menneskeslægten kan naa, i Statsform som i Liv. Derfor tror han ogsaa paa Amerikas Fremtid — ikke paa dets Nutid men paa dets Fremtid. «Thi,» som han siger, «jeg anser vor nye Verden for langt mindre betydningsfuld med Hensyn til, hvad den har udrettet end med Hensyn til hvad den i Fremtiden kan yde. Blandt alle Jordens Folkefærd er disse Stater de eneste, som har taget sig for at bringe til varig Magt og Udførelse fremfarne Tiders længe tilbageviste moralske og politiske Tanke, den demokratiske Republiks Princip, med dens Theori om Udvikling og Fremgang ved frivillig Samvirken og Efterhjælp. Hvo foruden de forenede Stater har i Historien hidtil med umistænksom Tro gaaet ind herpaa, hvo har anlagt sin Stilling og hele Færd paa at være en Borgen derfor, som vi nu se disse Stater gjøre?» «De forenede Stater er bestemte til enten at overgaa Feudaltidens brammende Historie eller at blive Tidens forfærdeligste Feiltagelse». Men for at opnaa dette Fremtidens Haab er det ikke nok at vokse i materielle Fremskridt, Demokratiet maa fyldes med Aand og Liv. Og denne Aand maa ikke bare være en Efterligning af den gamle Verdens, nei den maa være vokset op af Demokratiets egen Jordbund, den maa være nyskabende. «Demokratiet», siger han, «vil aldrig blive mer end et spidsfindigt Mundsveir, før det grundlægger og bringer til rig Fremvækst sine egne Former af Kunst, Digtning, Skoler og Kirkelære, ryddende alt til Side, hvad der bestaar, og hvad der i Fortiden er kommet frem under modsatte Indflydelser». Han drager haardt tilfelts mod den amerikanske Litteratur, mens han roser deres Videnskabelighed. «I Videnskab og Journalistik har de forenede Stater Be-

stræbelser at opvise, som bæres af den dybeste Alvor, Indholdsvægt og Livsfylde, og som ikke blot er Løvter men ogsaa Opfyldelser. I dem rører sig den moderne Aand. Men hvad Fantasilivet med de egentlige aandelige Knudepunkter angaar, er en Nyskabelse paatrængende nødvendig.» «Alt hvad der hidtil har fyldt og endnu den Dag i Dag fylder vor Forstand og vor Fantasi og afgiver Maalestokken for vore Domme, er af fremmed Oprindelse. De store Digterverker, Shakespeares medindbefattede, er en Gift for Tanken om Folkets Stolthed og Værdighed, som er Demokratiets egentlige Hjerteblod. De Forbilleder, vor Litteratur har hentet fra den anden Side Havet, er blevne fødte ved Hoffer og har fundet Vækst og Trivsel i Borgenes Solskin; der er en Duft af Fyrstegunst over dem. Af litterære Arbeidere af en vis Art har vi jo vistnok fuldt op, og de yder alle god Tjeneste efter deres Begavelses Art; mange er elegante, mange lærde, alle tækkelige. Men maales de med den nationale Maalestok, prøves de i Kraft af den demokratiske Personligheds Tanke, saa visne de til Aske. Jeg kjender ikke en eneste Skribent, Digter, Foredragsholder og hvad man ellers vil, som har taget det op med denne lydløse men bestandig aarvaagne, virksomme, overalt nærværende, underløbende Viljestrøm, hvori Landets aandelige Type stønner efter Frigjørelse, og givet den en Ordlyd, der svarede til den selv. Kalde I disse sirlige, smaa Skabninger amerikanske Digtere? Kalde I disse evindelig slikkede Klisterkrukke-Arbeider amerikansk Kunst, amerikansk Dramaskrivning? skal deri kjendes et Udtryk for amerikansk Smag og Digterevne? Det tykkes mig, jeg hører som et Ekko fra en fjern Bjergtop i Vesten, den foragtelige Latter af Staternes Genius.» Og saa skildrer han Fremtidens Litteratur saaledes: «Der maa komme en Litteratur med det Formaal ikke blot at yde Morskab og Tidkort og forherlige det Skjønne, Forfinede, Udlevede eller kildre ved teknisk, rhytmisk Færdighed. Der kræves

en Litteratur, som har Livet selv til Underbygning, som er fyldt af Religionen, i Pagt med Videnskaben, som styrer Grundevner og Kræfter med omsynsfuld Magt og maaske som sit ædleste Resultat fuldender Kvindens Opreisning og Udfrielse af den Omgjerdning af Taabelighed, Pyntesyge og svækkende Tomhed, hvori hun lever, idet den sikkrer Staterne en stærk og blid kvindelig Slægt, en Slægt af fuldkomne Mødre.»

Han drager skarpt tilfelts mod de aristokratiske Levninger, som endnu findes i den store Republik. Han siger saaledes om Militærvæsenet f. Eks. «Hele det nuværende Officers-System i de forenede Staters Hær og Marine er baade efter Aand og Bogstav i dets trefold aristokratiske Regler og Forskrifter, en monstrøs Snylteplante, en skadelig og anstødelig Udvækst, der ligesaalidt hører hjemme her som Adelsordener og pavelige Kardinalraad. Saafremt den nuværende Ordning i Hær og Flaade er forstandig og sanddru, saa er hele Resten af Amerika et skamløst Bedrageri.»

Men trods al Raaddenhed i Institutioner, i det politiske som sociale Liv, bevarer Walt Whitman dog sin urokkelige, begeistrede Tro paa Folkets sunde Kjerne, og paa hvad Fremtiden vil bringe. «Daarlighed og Uhumskhed flyder altid ovenpaa som Skum paa Havet; alt kan blive godt, naar der nedenunder er dybt og klart Vand. Det kommer alene an paa, hvorledes Gjennemsnitsmennesket er i et Land. I de forenede Stater vil dette forblive den udødelige Eier, der vil formaa at bringe noget godt ud selv af den mest lurvede Tjeners Gjerning.» Og saa udbryder han begeistret: «jeg hilser med Glæde den havbølgende, mangeartede, magtfyldte og praktiske Viljekraft, Begjæret efter Kjendsgjerninger, ja selv den herskende Forretningsmaterialisme i de forenede Stater. Men Ve det Land, den Tidsalder, hvori disse Ting med de deraf følgende Bevægelser dæmmes op indenfor deres egen Kreds uden

at bære frem mod Ideer. Som Veden nærer Flammen, som Flammen rækker mod Himlen, saaledes maa Rigdom, Oplysning, materiel Fremgang bestandig yde Næring til det Høieste i Sindet og Sjælen.»

Walt Whitman er ikke den fuldendte Digter eller den fuldendte Tænker. Dertil mangler han Orden, Klarhed, Formens Tugt over Tanken. Men ligesom Amerika er i hans Drømme Spiren til Demokratiets Ideal, saaledes er ogsaa han selv Spiren til det vordende Demokraties Digterskole. At fordybe sig i hans Digtning er som at komme ind i en Grube. Det vordendes Tanker, Billeder, Synsmaader, ligger der sprængte ind i Graastenen som uordnede, men storartede Masser. Han er den amerikanske Realismes Profet og Apostel.

FJERDE FOREDRAG.

(Normændene i Amerika.)

Normændene i Amerika er, paa ganske faa Undtagelser nær, alle udsprungne af den arbeidende Klasse. De har ogsaa i Amerika optaget sit hjemlige Arbeide, Størsteparten som Bønder eller Farmere, som de der kaldes, men ogsaa en hel Del som Haandverksfolk og Arbeidsfolk i Byerne. Enkelte har gjennem Handel svunget sig op til betydelige Formuer, Enkelte har uddannet sig til Prester eller Sagførere eller Lærere, og Størsteparten af den kvindelige Ungdom har, i det mindste en Tidlang af sit Liv, været Tjenestepiger. Skal man give en Oversigt over, hvorledes vore Landsmænd ter sig og har det derover, maa man kige lidt ind til alle disse. Ligesom hjemme kommer Bønderne at udgjøre Flertallet og Grundstokken, og derfor skal vi først se lidt ind til dem.

Det første Indtryk af et gammelt, norskt Settlement er rent ud forbausende. Man ser paa de nette, hvidmalede Huse med Svalgang og grønne Jalousier, paa de rummelige Laaver og Fjøs, paa de mange, kostbare Maskiner ude paa Gaarden og spørger forundret: «er dette Husmandsgutten hjemmefra?» Og træder du saa ind i hans Storstue, finder du Gulvtæppe paa Gulvet, Sofa og bekvemme Lænestole, vakkre Lamper, et Orgel med Noder liggende

ved Siden. Husfaderen og Husmoderen træder dig i Møde med Gjestfrihed, Ligefremhed og Sikkerhed; efter Bordet spiller kanske Døttrene for dig og synger — engelske Sange. Bordet er aldeles paa sin amerikansk. Hvorledes det er til dagligt Lag, ved jeg ikke, men jeg er aldrig bleven beværtet af nogen norsk Farmer uden paa amerikansk, det vil sige: først Suppe og Kjødretter med Kaffe eller Te til øieblikkelig og saa en Mængde forskjellige Sorter Posteier og Kager; thi det mærker man snart, at Republikkens Land, mærkeligt nok, ogsaa er Kagernes og Sukkertøiets Land. Som en Ekstra-Desert kommer da Brød og Ost. Desuden er Isvand og Citronvand at faa under hele Maaltidet. Normændene tager efter. Deres Døttre har fordetmeste en Stund tjent hos Amerikanere for at lære Hus- og Madstel og bringer da den amerikanske Skik med sig hjem. For rigtig at gjøre det vel, overlæsser de paa norsk Bondevis Gjesten med alle mulige gode Sager, saa der skal flinke Fordøielsesredskaber til at klare alt dette, naar det gaar paa Dag efter Dag.

Jeg overnattede en Gang hos en Vos; det var det eleganteste norske Farmerhus, jeg saa: Gulvtæpper i alle Rum nedenunder, op efter Trappen og i Gjesteværelserne, Lampekroner i Taget, og et stort Bogskab fyldt med Bøger i Hjørnet. Ved Frokosten stod der en mægtig Spilkum, fyldt med den tykkeste, søde Fløde paa Bordet. Børnene — og der var nogle kraftigvokste Sønner, som nok kunde forstaa den Kunst at lægge i sig — tog da en Skive Brød lagde paa sin Talerken, øste nogle Skeer Fløde paa den, saa Æblegrød eller andet Syltetøi oppaa der igjen, og saa gled det ned. Forsøget gjentoges med Held flere Gange. Jeg spurgte forbauset, om dette var daglig Kost, og Husfaderen svarede, at saaledes havde de det hver Morgen. Sandelig, de sulter ikke de Karle! Det var jo naturligvis ikke sligt paa alle Steder. Jeg saa ogsaa lidt af det gamle Slabbestel

hjemmefra. Visse Bygdelag kan jo ikke rent skifte Natur ved et Trylleslag; men det syntes jeg at mærke, at der hos alle var en Stræben efter penere og renere Stel end mange Steder hjemme. Med den stigende Velstand vokser jo og Lysten efter at have det pent. Naar man saa tænker paa, at næsten alle disse Folk, der nu sidder som fri, velstaaende Mænd paa sine Gaarde, som lykkelige Familiefædre, der hjemme gik og sled og sled Aar efter Aar uden at deres Kaar forbedredes, og sukkede for hvert nyt Barn, som kom, fordi de ikke saa nogen Udsigt til at faa dem frem; saa maa man være Amerika taknemlig, der har aabnet slige Vidder for vort Folks Virkekraft og Lykke. Jeg besøgte en forhenværende Husmandsgut fra Sørfjorden i Hardanger. Nu eiede han, foruden sit vakkre Hus, ogsaa en Elevator, det vil sige et Oplagssted for Hvede og Mais, hvor Kornet styrtes ned i Kjælderrummene, for saa ved Maskine at hentes af sig selv op i anden, tredie, eller hvormange Etager der nu kan være. Jernbaneskinner var lagte lige under hans Elevator, det var bare at styrte Kornet i Jernbanevognen, og saa til Chicago med det. Da han maatte have en Dampmaskine gaaende alligevel til Brug i sin Elevator, havde han ogsaa sat denne i Forbindelse med et lidet Høvleri og drev saaledes dette med samme Dampkraft. Bedriftens Livlighed havde skabt Foretagelsesaand i ham og en Sikkerhed i Fremtræden, som man sjelden ser hos vore Bønder hjemme. Ikke saa langt fra ham boede et forhenværende Lægdslem hjemmefra, som var skibet over for at man kunde blive ham kvit som Byrde paa Fattigkassen. Nu eiede han en smuk Farm og var værdsat for adskillige Tusind. Det var ogsaa fornøieligt at se, hvorledes Frugthaverne fulgte Hardingerne. Var der nogen Mulighed for det, havde de lagt ud et Stykke til sine Apaller og Blommetræer.

Trods den Mangel paa Kundskab, som nødvendigvis maa findes hos disse ældre Setlere, hvis Tid aldeles har

været optagen af at skabe sig sin Fremtid og grundlægge en Familie, var det en Fornøielse at snakke med disse Folk. De amerikanske Institutioner, det større Medarbeide og Medansvar i det offentlige Liv, den større Friheds- og Lighedsaand, havde udviklet den sunde Sans og Tænkning hos disse Folk, saa de baade forstod at høre og udtale sig. Der fandtes ikke Spor af det Kryberi og den Feighed ligeoverfor Embedsmændene, som man endnu hjemme ser saa mange Spor af; og det vilde jo opsaa være urimeligt, da de vælger sine Embedsmænd selv ud af sin egen Midte. De har gjennem sin egen Frigjørelse følt Sundheden af de republikanske Institutioner og deres opdragende Magt, og derfor elsker de dem, elsker Amerika, som gav dem deres aandelige Frihed. Enkelte kan jo mindes med Barneerindringernes Vemod Lien og Tinderne og Fjorden derhjemme; men naar de saa, drevne af disse Indtryk, reiser hjem, har de ikke været der nogle Maaneder, før de maa til Amerika igjen, de holder ikke ud «Standsforskjellen» derhjemme. Dette hørte jeg udtalt Gang paa Gang. Selv de Mennesker i Byerne, og da især Kvinder, som ikke har villet slutte sig til det amerikanske Liv, men vil vedligeholde et lidet aristokratisk Norge derborte, som sukker og klager over Demokratiets raa, udjevnende Virkelighed, — selv de trives ikke hjemme, naar de vel er komne hjem. De vil tilbage igjen, og kommer tilbage grundig kurerte for sin usunde Hjemlængsel. Selv jeg, som blot en 9—10 Maaneder har drukket den amerikanske Luft, kan nu føle dobbelt saart herhjemme den Mangel paa Almenaand, den ukjærlige Tankegang, den Mistro mod de lavere stillede, der gjør sig gjeldende i Aviser og Tale, naar Spørgsmaalet blir om at yde de arbeidende Klasser den simpleste Retfærdighed som almindelig Stemmeret til Eksempel.

Nu — de norske Farmere har ikke altid havt det saaledes, som ovenfor skildret. Det er en lang Saga, som ligger forud, en Saga om trælsomt Arbeide, om aarelange

Lidelser og Savn. Man kan høre det bare paa, hvorledes de taler om at arbeide, at de har maattet lære i en haard Skole. De har ikke havt Tid til at snakke en Times Tid om Aarvei og Avling, før de kommer frem med sit Ærende, heller ikke at sidde og smatte paa en Pibe og se ud Vinduet Time efter Time om Vinteren. De taler med Haansmil om sit eget Arbeide derhjemme. «Normændene ved ikke af, hvad det er at arbeide, før de kommer hid,» siger de. Og Kampen med Nyland, i en rent vild Egn, er ikke Spøg. Lad os se paa, hvorledes Nybyggerne har det derude paa Prærien eller derinde i Skogen, saa finder vi Modsætningen. Altsaa, den unge Mand, som vil prøve sin Lykke, er heldig sluppen gjennem Emigranttrænenes Gjenvordigheder, gjennem Hæren af Agenter og Bedragere, der alle giver ham de mest lokkende Raad, og han er nu, paa en eller anden Maade, som jeg senere skal omtale, kommen i Besiddelse af et Stykke Prærieland. Han har faaet borget sig et Par Trækokser og en Brydningsplog, og nu skal kan begynde. Han ser forundret omkring sig paa sit nye Hjem — en endeløs Slette uden en Forhøining, uden en Busk, bevokset med tykt, stridt Græs. Det er som at være paa Havet, Himmelen rundt omkring som en uendelig Cirkel. Og ingen Nabo ser han, intet Hus, intet Kirkespir, saalangt Øiet kan naa — alene, alene. Men her er ikke Tid til at lade sig overvælde af Modløshed og Ensomhed. Det gjelder at bruge Tiden og rive op noget Jord, før Vinteren kommer; thi om Sommeren er der Hus i hver Busk, som Haren siger; da kan man sove ved Siden af sine Okser paa Marken. En Ting ser han straks, som fylder ham med Mod og Arbeidslyst. Man skal slippe at kave med Sten her. Dette er at sætte Plogen i Jorden med det samme og vælte op den sorteste, fedeste Muldjord. Den eneste Hindring er de tykke, stride Græsrødder; derfor maa Plogen være indrettet til at skjære dem over eller rive dem op. Men Vinteren nærmer sig, og han maa tænke

paa Hus. Findes der et Bækkefar, saa graver han sig ind i Bakken der, lægger nogle Tømmerstokke eller Bordlængder, som han med stort Besvær har fragtet langveisfra, paa skraa, spænder Seildug over eller dytter med Torv, og saa er Huset hans færdigt. Man tænke sig et sligt Muldvarpe-Hus i den bidende, isnende Vind, som kan fare over Minnesotas Prærier, eller i Øsregn, og man skal ikke misunde ham. Bedre farne er de, som have valgt deres Nybygge i Skogen; thi der er Ly og nok af Tømmer og Ved. Paa Prærien maa man ofte koge med Hø. Det stride, tykke Præriegræs flettes sammen til tykke Baand og bruges som Vedskier. De klager ogsaa ofte over Vanskelighed for godt Drikkevand ude paa Prærien. Der er Steder der Vest, i Minnesota og Dakota, hvor Jorden er saa fed og fyldt med en Slags Potaske, at der smager Lud af Vandet, man faar i sine Brønde, og det skummer som Sæbe, naar man rører i det. Det er følgelig ubrugeligt baade til Drikke og Mad. Man maa ty til Elvevandet. Selv de mest krystalklare Søer kan have dette Vand. Jorden her skal være som en seig Grød af den fineste, sorte Muldjord. Paa disse Steder maa Prærien ligge opbrudt en Tidlang og dunste ud, før den kan blive skikket til at bære Sæd. Ja man faar tage det, som man *kan*, og ikke som man *vil* herude paa Prærien. Aksel Bruun fortæller i sine Breve fra Amerika, at han traf et amerikansk Ægtepar derude, som boede i et ynkeligt lidet Rum med bare tre Vægge, og der gik da Husmoderen og syslede i klar Kjole og Tøistøvler. Nu — dette har jeg ikke seet, men Muldvarpe-Husene i Bakken kan man træffe ret som det er langt Vest. De Fleste, som kan have Raad til det, ser dog til at faa sig et lidet Loghus, det vil sige et Hus af raa Tømmerstokke, lagte paa hverandre uden at telges, og saa klinte med Ler imellem Stokkene. Naar Leret da sprikker eller falder ud, kan man ikke klage over Mangel paa Ventilation. Og dog kan disse Loghuse være ganske hygge-

lige, og de bærer Nybyggerens interessanteste Saga. Dette er saaledes Stigen opefter: først Muldvarpe-Huset i Bakken, saa Loghuset, saa endelig det toetages Vaaningshus. Paa mange Gaarde er det første Loghus bleven staaende, men er nu forvandlet til Ildhus eller Vedbod.

Naar man ikke har Tid eller Raad at sørge for Hus til sig og sine, kan I vide, at man endnu mindre har det til Kreaturerne. De gaar ogsaa ude og rangler hele Vinteren. Det er blot i de allerældste Settlementer, at man har Raad til en saadan Luksus som Fjøs og Laave. Hvor der er Maismarker, og man som i Illinois lader Halmen blive staaende paa Marken, jager man Kreaturerne derind i Styggeveir. Den tykke Halm, næsten som Smaabuske, liver for Vinden, paa samme Tid som de tomme Maishylstre giver dem rigelig Føde. Hvor man ikke lader Maishalmen blive staaende, har man de svære Halmstakke at ty til, som findes paa hver Gaard. Kreaturerne æder sig ind i Halmstakken og tyr ind i disse sine selvlavede Hul mod Uveiret. Jeg kan ikke tro andet, end at Melken maa minke betydeligt ved dette; men saa lider heller aldrig Kreaturerne af Benskjørhed om Vaaren. Det var En, som fortalte mig, at en Farmer havde forsøgt at holde Kreaturerne inde paa norsk Vis hele Vinteren, men var nødt til at slippe dem ud idetmindste en Stund paa Dagen, da de ikke vilde trives ved det.

Jeg har talt om Besværlighederne ved Nybyggerlivet paa Prærien; men de har det ikke mindre besværligt i Skogen; thi der gaar Arbeidet saa uendelig meget senere, og der er ikke den Anledning til at spare Folkehjelp ved Maskiner som paa Prærien. Disse Trærødder, som aldrig tager Ende! Paa mange Steder give de sig ikke Tid til at bryde Rødderne op; de lader dem staa i Jorden, til de morkner saavidt, at de kan pløie dem op, og imidlertid maa de nøie sig med at saa mellem Rødderne. Jeg talte med to Brødre, Husmandsgutter fra Toten, som nu havde

arbeidet sig op hver sin vakkre Farm i Skogen i midtre Wisconsin; men naar de tænkte paa alt sit Tjaak, vilde de ikke have det opigjen for nogen Pris. Man ser stundom hele Skigarer af svære Trærødder, Vidner om Bondens Slid og Flid. Jeg reiste gjennem slig en Urskog, hvor netop Nybyggerens Øks var begyndt at trænge frem. Det er det vildeste Skogland, jeg har seet: svære Vindfald, halvraadne Stammer, forbrændte Stubber, henslængte Tømmerstokke, og imellem en liden Nybyggerhytte, hvorfra der tittede et blegt Ansigt. Byen Merrilan midt inde i Skogen er den mest komiske By, jeg har seet: Husene kastede mellem hverandre, afbrændte Stubber og Rødder midt i Gaden, og mellem Husene Veie, som havde gjort sig selv, og saa Sandmoer og Sandbakker med Furuskog, saalangt Øiet kunde naa. Men 6 Hoteller har denne By paa en 50 Huse; den er nemlig Gjennemskjæringspunkt for forskjellige Baner, hvor Passagererne maa stoppe over om Natten.

De norske Bygdelag har for det meste klumpet sig sammen derborte; men ellers er de ogsaa stærkt blandede: Hedemarkinger, Valdriser, Sogninger, Stavangere og Trøndere om hverandre. Hvor et enkelt Bygdelag raader, kan man straks høre det paa Navnet, saasom: Sætesdalen, Valdres, Holden, Urland, Gudbrandsdalen o. s. v. Men altid søger Normand til Normand, de trykker ud eller kjøber ud de andre Nationer, som da drager længere Vest, og saaledes gaar det til, at man i Minnesota f. Eks. kan reise fra Smaaby til Smaaby, fra Bygd til Bygd og høre Norsk og bare Norsk paa Gader, i Butikker og paa Landeveie, naturligvis som oftest blandet med engelske Ord. De Stater, hvor Normændene bo tættest, er Nordkanten af Illinois og Iowa, samt hele Wisconsin og Minnesota. Dakota kommer og i Fremtiden at blive Normændenes Land, og du kan finde dem i Nebraska, Kansas, Teksas, ja ligetil Stillehavskysten. Landslaget i disse Stater er naturligvis

forskjelligt. I Illinois finder man de endeløse, flade, fede Sletter, hvor den eneste Afbrydelse af Ensformigheden er nogle plantede, vindpiskede Popler; men Jordbunden her er udmærket. I nordøstre Iowa, ligesom i søndre og østre Minnesota har man stærkt bakkede, stundom bjergfulde Landskaber. Fjeldene der, de saakaldte Bluffs, eller Bluffer, som Normændene kalder dem, ere af en Slags Sand- eller Limsten, er nøgne og skaldede og danner ofte de besynderligste Formationer af forvittrede, mosgroede Fæstningsverker eller uhyre Bautastene ragende op fra Skraaningen. I Smaadalene mellem disse «bluffs» kan du være vis paa at finde Normænd; thi de ligner de hjemlige Dale. Om Sommeren er her yndigt mellem Løvskogen ved Bækkene, med de maleriske Lier omkring, men ogsaa kovnende varmt. Kommer man derimod op paa Bluffen, føler man straks et friskere Luftdrag, og her aabner sig da som oftest vide Høisletter, vidunderlig frugtbare. Søndre og midtre Wisconsin er ogsaa stærkt bakket, og Landskabet veksler i bølgende Omrids, afbrudt ved Skoge og Høie. Hovedstaden i Wisconsin, Madison, der ligger mellem runde, bløde Høie og 4 underdeilige Sjøer, er en af de yndigste Steder i Amerika. Nordre Wisconsin er for en stor Del endnu ubeboet. Det er ufrugtbart, dækket af svære Furumoer. Det ryddede Land her er derfor altfor sandet, og Udvandringsstrømmen gaar derfor forbi her og længere Vest. Langs Michigan Sjøen, især omkring den lille By Manitowoc, kan du imidlertid finde store norske Settlementer; men de har ikke fundet det bedste Land. Settlementet Scandinavia i nordre Wisconsin har trukket mange Normænd, venteligt fordi der er saa hjemligt. At reise mellem Skogaaserne, Smaavandene, og de bølgende Marker der, var som at reise over Ringsaker og i søndre Østerdalen. En hel Del Gausdøler har klumpet sig sammen i Nærheden omkring den lille By Iola. Da jeg sad i den store Kirke der i Scandinavia, fuld af lutter Norske,

med norsk Salmesang, norsk Prædiken og norsk Natur rundt omkring, maatte jeg gnide mig i Øinene og spørge, om jeg virkelig var i Amerika, eller dette var en Drøm. I nordvestre Wisconsin derimod, ligesom i vestre Iowa og vestre Minnesota har man igjen disse endeløse Prærier, hvor Øiet ingen anden Hvile finder end Himmelranden. Sletterne udvider sig ind over Dakota. Der i Red-Rivers Dalføre paa begge Sider Elven findes en Slette, som skal være 400 engelske Mil paa Kant (7 eng. Mil paa 1 norsk). Det forslaar det. Den vil med Tiden blive en eneste sammenhængende Hvedemark. Men Prærien har ogsaa sin Skjønhed, Frihedens Skjønhed, paa samme Tid som den har sin Storhedens Gru. Jeg glemmer aldrig den Kjøretur, jeg havde fra Glyndon til Fargo en stille Vintereftermiddag, Solen alt gyldnende Himmelranden, rundt om mig den endeløse, stille Slette, den klare, lette Luft, Vidsyn hvor jeg saa. Det var, som Brystet udvidede sig, som alle Stængsler brast, som man endelig havde fundet Friheden og Hvilen i Friheden. Men jeg har heller aldrig følt mig saa elendig ensom som paa Prærien i Ruskeveir og Snekave. Jeg vil ikke tale om, naar jeg sad i Slæden, tullet ind i 4 Skjorter under min egentlige Klædning, saa Vinterfrakke og Pels udenpaa den igjen og alligevel følte mig, som jeg sad omtrentlig bar; jeg vil ikke tale om, hvorledes jeg drog Huen nedover Ørene og vrikkede med Hovedet for at undgaa Drevet, som føg ind i Øine og Mund; men hvorledes jeg bestandig følte Minnesotasnoen som en blodtørstig Skalperkniv fare rundt Panden, saa jeg hvert Øieblik kunde vente Hovedhuden lettet af. Men Slettens Uendelighed bliver i slige Øieblikke rædsom — ikke et Træ, ikke en Busk at søge Ly under. Man skrumper ind og føler sig saa liden, saa liden; man kunde ønske, man var bare en liden Makk, som kunde krybe ned i et lunt Hul og gjemme sig — bare Ly, Ly, Ly! Snekaven paa Prærierne har ogsaa kostet mange af vore Lands-

mænd Livet. Blir man overfaldt af den — og den kan komme pludselig — er der intet andet for end at lægge sig ned og lade sig begrave, til Uveiret er over. Det er, som med Finnerne paa Fjeldmarken hjemme. Da længes man dobbelt til østre Minnesotas yndige Landskaber langs Elvenes Fader, Missisippi, med Øer og Skoge paa den ene Side, Lier og maleriske Fjelde paa den anden. Og saa med Minnesotas vidunderlig klare Luft over Landskabet, med de blødeste italienske Farver over Bjergene ved Solnedgang, med de skarpt tindrende Stjerner siden paa den dunkelblaa Nattehimmel.

Hvad Normændene dyrker paa sine Gaarde i Amerika er da Hvede, Mais, Tobak, eller saa lægger de sig paa Kreaturfedning. Hvede er det første, man tager til med paa Nyland, og de driver paa med dette, saalænge Jorden vil bære. De gamle Setlere i Wisconsin klager over den uhyre Forskjel paa Fold, der er nu paa Hveden mod i gamle Dage, og derfor sælger mange af dem sine Farme, bryder op og drager længre Vest, lokkede af de eventyrlige Beskrivelser over Dakota-Markernes Yppighed. Der er en Farm der i Dakota, Dal Rymple Farmen, som eier 5 geografiske Mile. Den dyrker 50,000 Tønder Land. Alting er indrettet paa Militærvis med Øverstkommanderende og Undergivne. Der er hele Kaserner for Arbeiderne, Verkstede for Smede og Snedkere og en Hærskare af Stalde. Der gaar Telegrafledninger mellem Hovedbygningerne. Jorden er inddelt i Ruter, og hver har sit at passe. I Høsttiden er der 600 Arbeidere. Man tærsker Kornet paa Marken og har det paa Jernbanen med det samme. Der er Hospital for de Syge, kort — denne Gaard er som en Koloni for sig. Tyve Meie- og Selvbindermaskiner samt 13 Damp-Tærskemaskiner arbeider der om Høsten.

I Wisconsin har Normændene i det sidste lagt sig svært paa Tobaksavl, og det har slaaet godt til. Men det

blir vel til Overdrivelse med det og, som med de fleste nye, vellykkede Forsøg, og Jorden nægter tilsidst at betale mere Skat, naar den bare blir ubarmhjertig udsuget uden at faa noget igjen. I de ældste Setlementer maa man nu tage til Gjødselen, som før har været overflødig.

Da Maisdyrkningen er ukjendt her hjemme, skal jeg tale nogle Ord om den. Maisen saaes i Rader med 1 Alens Mellemrum mellem hver Rad og 1 Alens Mellemrum mellem hver Plante. Man maa hyppe eller arde mellem Planterne en 3—4 Gange i Løbet af Sommeren, at ikke Ugræsset, som vokser frodigt her paa den fede Jord, skal vinde Overhaand og kvæle Planten. Hver Plante bærer en 3—4 Aks, tykke, gule, med en Mængde Korn paa hvert. Aksene ligge i flere bastagtige Hylstre, som ikke tages med ved Indhøstningen, men som afgiver et ypperligt fedende Foder for Kreaturerne. Man maa høste Maisen med Haanden, og det er et haardt og sent Arbeide. Skjælmene maa drages tilside, og Akset brydes af Stokken. Høstkarlen pleier derfor altid at være forsynet med tykke Skindvotter, besatte paa Fingerenderne med smaa Staalplader eller Stifter og en liden Staalkniv nede i Haanden; ellers blev han øieblikkelig saarfingret. Kjærren, som skal opsamle Aksene, følger da med Karlen henover Ageren, trukken af Heste, Muldyr eller Okser. En vant Karl kan høste en 50 Bushels Dagen. En Bushel med tørt Korn veier 70 ℔; naar det er ferskt og raat 75 ℔. Maisstokkene, som staar igjen paa Ageren, pløies ned om Vaaren som Gjødsel; Maiskabben, eller den Stok, Kornene sidder paa, bruges til Brændsel. Maisen er saaledes en overmaade nyttig Plante. Kornet bruges mest til Kreaturfoder, især til at fede Svin med, sjelden til Folkemad. Dog er der en egen Slags sødlig Mais, som bruges meget til Stuving og er særdeles velsmagende og høist eiendommelig. Man lader gjerne Maisen staa saa længe som

muligt; lidt Frost skader den ikke. I Illinois høstede man den i Oktober.

Paa Prærierne er man i Begyndelsen væsentlig henvist til Kreaturavl, siden til Hvede. Opdrætning og Fedning af Okser skal være lønnende. De føres paa uendelig lange Jernbaneveie ligefra Teksas til Chicago, som er Vestens store Kvægmarked. Naar man har brudt op et Stykke Prærieland i Mai, pløier man det atter paa Tvers om Høsten, og saa kan man saa Hvede der næste Aar.

At Landslaget har en mærkelig Indflydelse paa Folkekarakteren er vist, og det viser sig og i Amerika. Der mellem Wisconsins lune Høie, paa de oparbeidede Gaarde, syntes Folket mig mere tungt, mere sent, mere mæt ligesom end f. Eks. ude paa Minnesotas Prærier. Derude havde de endnu en vis tiltalende, raa Naturfriskhed, de spændte op som unge Foler, de var mere med paa alle Ting. Tumlende sig paa de store Vidder omkap med den altid blæsende Vind havde de faaet ligesom en friere Pust, et større Vidsyn og Bevægelighed.

Man har ofte hjemme klaget over, at den norske Bonde er træg. Det har været et yndet Emne for Skaaltaler at paavise Forskjellen mellem før og nu. Nu — ganske vist kan den norske Bonde til sine Tider og paa sine Steder være forargende rolig og konservativ; men at dette mere er en Vane, en Bygdeskik, en simpel Følge af, at saa faa Interesser har grebet ham, fordi han har havt saa lidet at sige hidtil — det ser man bedst paa ham, naar han kommer til Amerika. Der, hvor han udelukkende er henvist til sig selv, sin egen Kraft, Udholdenhed og Foretagsomhed, der vaagner den gamle Bedriftens Aand, som har slumret i ham fra Fædrenes Tid. Han faar Lyst til Eventyr, til dristige Forsøg. Det er en kjendt Sag, at Normændene ofte er de første Banebrydere der fjernt Vest, at de trænger ind i Skovene og paa uveisomme Steder, hvor ingen andre har vovet sig hen. De lægger under

sig Land, saameget de kan overkomme, og forsyner sig godt. Hjemler ikke Loven dem Ret til mere, saa tager de nyt Land i sin Søns, i sin Broders, i sin Svogers Navn. De første Setlere har ofte været lidt ubarmhjertige mod nykomne Landsmænd. Det er mig fortalt, at en Nybyggerfamilie kom og slog sig ned med sine Telte paa et Stykke uoptaget Land etsteds i Minnesota. Straks nærmeste Farmer opdagede dette Naboskab, drog han afsted tidligt om Morgenen med sine Okser og gav sig til at pløie rundt om Teltene. Saa troede naturligvis Emigranterne, at Landet var optaget, og væk maatte de. Det har endog gaaet saavidt, at det har kommet til Haandgemæng mellem Nykommere og gamle Setlere, som vilde forbyde dem at slaa sig ned. Nykommerne vandt, og en af Kjæmperne gaar endnu og halter som Følge af det berømmelige Minnesota Klubbeslag.

Jeg talte med første Setleren i Otter-Tail County, Minnesota. Han var Gausdøl. De var 16 i Følge, som drog fra Iowa nordover, lokkede af de glimrende Beskrivelser over Douglas County i Minnesota. Men de kunde ingen Plads finde, hvor der var samlet Land nok til saa stor en Koloni, og saa kom det til, at de bleve uenige, som Normænd som oftest blir, og skiltes. Ole Dahl drog alene afsted til Otter-Tail County, begyndte at rydde Skog og bryde op. Ikke et Menneske saa han uden en og anden fredelig Indianer og saa de store Handelskaravaner, som kom dragende en og anden Gang for at drive Tuskhandel. De var fordetmeste Franskmænd eller »halfbreeds», Blanding af Franskmænd og Indianere, hvoraf der ikke findes saa faa. I uhyre Tog, med Vogne hvorpaa der ikke fandtes Jernbeslag, men hvor alt var gjort af Træ og Skindremme, drog de afsted over de svære Myrer og Prærier, arbeidede sig gjennem de tætte Skoge for at handle med Indianerne, som da var Landets Herrer. Vognene blev fordetmeste trukne af smaa Indianerheste, omtrent som

vore Fjordheste. De havde med sig Sukker, Kaffe, The, Brændevin, Uldklæder o. s. v. og tuskede til sig Skind. De tjente sig rige i en Haandevending. De kunde stundom, naar de kom til de store Byer, sælge for en 50—60,000 Dollars i Skind paa nogle Dage. En væsentlig Biindtægt for de første Setlere her, var at fange Moskusrotter. Disse Dyr bygger om Vinteren sit Hus op ifra Elvebunden af Siv og Græs, og det ender i en Slags Høsaate over Isen. I denne Saate er der to pent indrettede Værelser, og fra det ene et Hul ned i Vandet, saa de i Fare kan dumpe nedigjennem der og forsvinde. Setleren fanger dem i Saks; men Indianeren er saa øvet, at han med en utrolig Sikkerhed stikker dem i deres Hus med Spyd. Er man heldig, kan man fange en 40—60 om Dagen. Skindet er af betydeligt Værd. Om Vaaren, i Parringstiden, straaler der en saadan Moskuslugt af disse Dyr, at den er rent kvælende.

Her, tænker jeg, kan være passende Sted til at fortælle om, hvorledes man i det Hele tager Land derborte. Jeg mener naturligvis ikke dem, der kjøber gamle Gaarde, men blot dem, som tager Nyland. Af dette maa man skjelne mellem Jernbaneland og Regjeringsland. Alle Jernbaner i Amerika er nemlig private Foretagender, og for at fremme disse, for Landets Rydning og Opkomst aldeles uundværlige Veie, har Staten skjænket til Aktieselskabet for den paatænkte Bane et vist Stykke Land paa begge Sider af denne. Dette Land kommer naturligvis at faa høiest Værdi, da Afsættelsen af alle Produkter blir saa let, og Aktieselskabet kan ofte dække alle sine uhyre Udgivter blot ved Salget af dette Land. Det er ogsaa rimeligt, at Aktieselskabet venter med at sælge, til Priserne er nogenlunde fordelagtige. Indtil nu Jernbanekompagniet beslutter sig til at sælge Landet, kan hvemsomhelst nedsætte sig paa det og dyrke det uden nogen Afgivt, og denne Mand faar da Forkjøbsret, naar Aktie-

selskabet beslutter sig til at sælge. Naar de kan faa 5—10 Dol. Acren (1 Acre er 4½ Maal), sælger de i Almindelighed. Det gjør ingen Forskjel paa Prisen for den midlertidige Eier, enten han har opdyrket Landet eller ei; thi han skal ikke betale for sit eget Slid. Har den midlertidige Eier været der nogle Aar, kan det let hænde, at han kan betale sit Land kontant, med hvad han alt har bragt ud af det. I alle Tilfælde er ikke Jernbaneselskaberne strenge og give nok Henstand paa rimelige Vilkaar, især naar det er Normænd; thi disse har Ord for at være redelige og ordentlige Betalere. De samme Regler, som for Jernbaneland, gjælder og for Skoleland. Unionsregjeringen har nemlig skjænket 1/36, ja i nogle Stater 1/18 af hvert Herred til Skolevæsenets Fremme.

Regjeringsland er endnu lettere at komme til end Jernbaneland. Først var det tilladt at kjøbe det for 1¼ Dol. Acren; men da saa Spekulanter strømmede til og opkjøbte store Strækninger, som de lod ligge usolgte, til Jernbanerne havde naaet did, og saaledes Priserne var stegne, saa udkom den mærkelige Homesteadlov. Efter den kan hver Mands- og ugift Kvindesperson, som er 21 Aar gammel, faa 160 Acres (680 Maal Jord), eller, hvis det er i Nærheden af en Jernbane, Halvparten mod at betale 10 Dol. i Opmaalingsomkostninger og omtrent 5 Dol. i Indskrivningspenge til vedkommende Embedsmand (Landofficer). Man vælger selv sit Stykke, melder det saa paa Landkontoret, og hvis man ikke alt er Borger af de forenede Stater, afgiver man lovformelig Erklæring om, at man vil blive det. Forpligtelserne er da, at man maa dyrke op et vist Antal Maal om Aaret, bygge Huse der, og ikke være fraværende fra dette sit Hjem længere end 6 Maaneder ad Gangen. Holder man disse Forpligtelser, faar man fuldt Skjøde paa Landet som privat Eiendom efter 5 Aar; forsømmer man dem, kan Landet med Huse og alt uden videre sælges til andre.

Man kan ogsaa tage Land paa Træplantning, som det hedder. Da er Forpligtelsen at plante mindst en 10 Acres med Træer, 2700 paa hver Acre, og naar der efter 8 Aars Forløb vokser mindst 675 Træer paa Acren, faar han Eiendomsret til hele Kvartsektionen. Imidlertid gjør enhver Nykommer, hvad enten han er gift eller ugift, bedst i først at tjene hos en anden Farmer et Aar eller to for at komme ind i Brugsmaaden her, den rette Anvendelse af Maskinerne, lære at kjende Sproget, Forholdene, Lovene og saa ikke at behøve at begynde med to tomme Hænder eller med bare Laan. Ved dette vil de spare baade Tid og Penge. Normændene er kjendte for at være lidt flotte med det at tage op Penge paa Laan for at faa Maskiner, og naar de har faaet dem, er de ofte skjødesløse med dem. Jeg forundrede mig mere end en Gang ved at se kostbare Maskiner ligge ude og slænge paa Jorderne uden saameget som et Halmtag over.

Paa ethvert Landkontor findes Karter over Landet, og det er let af finde sig tilrette, da det er opmaalt saare praktisk, idet nemlig Staterne er inddelte i Herreder (townships), som alle udgjør lige store Firkanter, 6 eng. Mil paa hver Side. Disse townships er igjen inddelte i 36 ligestore Ruter, og hver af disse Ruter igjen i fire. Grænserne er afsatte ved nedrammede Pæle.

En Ting, som har bidraget mægtigt og fremdeles vil bidrage til vort Folks Opdragelse og Udvikling derhenne, er de friere Statsformer, dette at de har Lov til at stelle sig selv i saa meget. Dette gjælder baade i det kirkelige og borgerlige; thi i Amerika er Kirken løst fra Staten, og hver Menighed eller større Samfund bestemmer selv over sine egne Anliggender. Det siger sig selv, at disse Møder, hvor de enten samles for at vælge sine Embedsmænd eller diskuttere kirkelige Anliggender, nøder dem til at tænke og samtale om disse Ting, lader dem føle sin Menneskeret og Borgerret og ansporer dem til at kunne magte dette.

Enhver Stat i Amerika er delt i et vist Antal «counties» og hvert af disse igjen i «towns». Der er Embedsmænd for det hele «county», og der er Embedsmænd blot for hvert «town». Stemmeberettiget er hver Mand, som er 21 Aar og har været en vis Tid i Staten. I Minnesota er denne Tid kun 1 Aar, i Illinois 5 Aar; den afviger altsaa i de forskjellige Stater. Alle «towns» er, som før omtalt, lige store, men ikke alle «counties».

Embedsmændene for «townet» vælges paa 1 Aar hver Vaar første Tirsdag i Marts. De er, efter hvad en Farmer fortalte mig: 1) Tre «supervisors», som bestemme over Veie, Skolehus o. s. v. 2) En eller to Konstabler, der svarer til de norske Lensmænd, Bygdens Politi. 3) Tre Fredsdommere, der er en Blanding af vor Skriver og Forligelseskommissær. Disse kan ikke paadømme nogen Sag, der dreier sig om mere end 100 Dollars. Hvis Sagen dreier sig om mere, gaar den til Distriktsdommeren, der holder Ting to Gange om Aaret, Høst og Vaar. 4) En Kontorist (townclerk), der holder Bøger over townets Forretninger. 5) En Kasserer. 6) En Skolekontorist (schoolclerk) med to Assistenter. 7) En Skatteligner.

Countyets Embedsmænd ere: 1) En Auditør, der er Regnskabsfører for hele Countyet. 2) En Skattefoged (treasurer). 3) En «Registrator of deeds», der tinglyser alle Dokumenter. 4) En Ting-Kontorist (clerk of court), der fører Bøger og Regnskab, naar Retten er sat. Alle maa faa sit Borgerskab af ham. Han læser ogsaa Eden op ved Rettergang. 5) En Sherif eller Politimester. 6) En judge of probat, der er Skifteforvalter for Boer, Arveanliggender o. s. v. 7) Fem Kommissionærer, som kan paalægge Skatter. Flere Counties tilsammen kan udgjøre et Distrikt, og Hoveddommeren i større Sager vælges da af Distriktet. Jurymændene vælges af Kommissionærerne sammen med County-clerken og Sheriffen og gjelder for hvert Ting. Townets Embedsmænd har ingen fast Løn

men har to Dol. Dagen, hver Gang de har Forretninger at udføre. De kan bo hvorsomhelst i townet.

Countyets Embedsmænd derimod maa være paa sine Kontorer i Raadhuset (court-house) i deres Embedstid.

Man har klaget forfærdeligt over Amerikas Embedsstand, og det er jo klart, at der ved disse fri Valg foregaar mange Misbrug, og at mange uduelige og samvittighedsløse Personer kan blive valgte, der sætter sig det Maal at suge saameget Blod, de kan, den Stund det er forundt dem Lov at være Igle. Dette gjælder dog mest de store Byer, hvor Partierne stærkest kjæmper, og hvor der altid er nok at fiske mellem for dem, der har Sølvkroken. Men i Almindelighed hørte jeg ikke andet, end at Bønderne var særdeles fornøiede med denne Ordning. De Personer, der er komne til et Embede, som de ikke skjønner sig det ringeste paa, er jo nødte til enten at beholde de ældre Folk paa Kontoret eller skaffe nye dygtige, saa Embederne ofte styres af Kontoristerne. Blir Embedet slet forvaltet, er der Anledning at klage og faa Vedkommende afsat.

Et Samlingssted, hvor vistnok mangt et fornøieligt Prat er holdt, og mangt Raad udklækket, er Bondelogierne i Smaabyerne. Midt paa Gulvet i Fællesstuen, hvor Disken ofte troner i den ene Ende, og Barberen har sin «shop» i den anden, rager den svære Kulovn, med Lys straalende ud gjennem Ruderne af Kraakesølv. Rundt om den gaar en Jernrist, rundt Risten staar Stole eller Krakke, og her sætter da Bønderne sig, naar de er blaafrosne af den bidende Prærievind, lægger Fødderne op paa Risten, spytter Tobak og prater. Her rundt Ovnen kan alle Nationer samle sig Vinterkvældene fra den vittige og erkekatolske Irer, der vandrer rundt og sælger Madonnaer og Billeder af Skjærsilden, og til Kineseren med Pidsk i Nakken, der søger at faa oprettet et Vaskeri.

Jeg har nævnt den Strid og Møie, som en Nybygger kan have, naar han skal bryde Nyland. Men Trærødder

og Græsrødder er sandelig ikke de eneste Fiender, han har at kjæmpe med. Der er værre Ting end dem. En af Bondens værste Plager derover er Græshopperne. Det var sandelig ikke alene i Mose Dage, at disse Smaadyr formørkede Solen og fortærede alt spirende paa sin Vei. Det Kunststykke gjør de saamæn endnu. I 4—5 Aar har søndre og vestre Minnesota været saaledes hjemsøgt af dem, især Egnen om St. Peter, at de have ødelagt alt Bondens Slæb og Slid. De kan komme i Sværme som kulsorte Skyer og ligge i saa tykke Lag paa Veiene, at man ikke kan komme frem med Hjulredskab. Lagene af dem kan være en 4 Tommer tykke. Man kan subbe dem op fra Marken i Skaaler, og hvert Straa og hvert Aks er aldeles sort af dem. Saa lægger de sine Æg i Jorden, saa der blir endnu flere af dem næste Aar, og de giver ikke tabt, saalænge der findes et grønt Straa. Erter er det eneste, de skyr. Høns og andet Fjerkræ æder en Mængde af dem; men det forslaar naturligvis ingen Ting, og Æggene blir da saa ekle, at Hviden er aldeles grøn. Det er især Nyland, Græshopperne lægger sig paa. Der skal have været en norsk Prest, der har forkyndt, at det var syndigt af Bønderne at foretage sig noget mod Græshopperne, da det var tydeligt, at dette var Herrens Straffedom over Bøndernes Vanart; men jeg vil dog ikke anbefale Bønderne dette Prestens Raad at lægge Hænderne i Fanget som videre praktisk. Jeg skal ikke nægte, jeg tror mere paa Veiter og Afsvidning, eller hvad det nu kan være, der forsøges.

En anden Plage, som kan være slem nok, men som er meget sjeldnere, er Indianerne. Denne Plage møder da nærmest Grændseboerne. I Almindelighed er Indianeren fredelig, naar han faar Lov til at være i Fred. Men naar Statens Agenter, der skal uddele de Tæpper, det Krudt eller det Mel, hvormed Unionsregjeringen har kjøbt deres Land, bedrager dem, eller de Hvide paa anden Maade fornærmer dem, da kjender deres Hævnlyst ingen Grændser,

og Uskyldige maa bøde med de Skyldige. Jeg tror det var i 1860 eller 62, at Indianerne brød sig over Grændsen af deres Reservation i vestre Minnesota, herjede og brændte Farmernes Gaarde, dræbte en Mængde Norske og truede endog St. Peter og Mankato. Efter den Historie tog man Reservationen fra dem og jog dem længre Vest, og nu er denne Reservation udstykket til Farme. Det er Countiet «yellow medicine». Det nytter ikke at civilisere disse Folk. De kan ikke, Slægt efter Slægt opdragne til det ubundne Naturliv i Skogen, finde sig i et stille, trælsomt Liv med Plog og Harv. De maa enten æde hverandre op; thi de forskjellige Stammer lever altid i Krig indbyrdes, eller saa uddø efterhaanden. Man har prøvet paa at danne Setlementer af dem, og der findes saadanne især østpaa; men Indianerne er lade og nøier sig med at have til Mad i Mund. Har de tærsket en Sæk Hvede eller Mais, kommer Kvinderne slæbende med den paa Ryggen (thi Kvinderne behandles omtrent som Lastdyr) og sælger den til Kjøbmanden. De skal være lærenemme til en vis Grad, men saa staar de ligesom Negerne fast. I Madison havde man en 9 Stykker paa Høiskolen, og det gik taaleligt, indtil en Dag flere af deres Landsmænd var komne til Byen med sine Heste. Pludselig ser man de 9 værdige Høiskoleelever, malede gule, grønne og blaa i Ansigtet, kaste sig paa Hesteryggene og fare hujende og skrigende i rasende Gallop gjennem Byen. Det er som med vore Tatere; Naturvildskaben sidder dem i Blodet og bryder ud, især naar Brændevinet har hidset dem. Flere af de første norske Setlere fortalte mig om den Rædsel, som greb dem, første Gang de saa Indianere indom sin Dør. En Farmer i Iowa sad fredeligt i sin Stue en Søndagsmorgen, da pludselig 3 Indianerhøvdinger traadte ind, malede blaa, grønne og gule i Ansigtet og paa Kroppen og smykkede med alle Slags Fjedre, Ringe og Vaaben. Konen blev saa ræd, at hun nær havde sluppet Ungen, som hun netop

holdt paa at vaske, op i Vaskebaljen. Enda værre blev det, da Indianerne blandt andre mystiske Tegn, de foor med, ogsaa lod en Kniv glide lint over Mandens Strube. Senere fik han vide, at de var ude at søge efter en Hvid, som havde snydt dem, og at de havde villet forklare ham, at de agtede at skjære Struben over paa Vedkommende, hvis de fandt ham. Rygtet om Indianeruroligheder kan frembringe en saadan Panik, at hele Byer staar folketomme. Beboerne rømmer over Hals og Hoved for at frelse sin kjære Skalp.

En tredie Plage, som kan være slem nok, er de talrige Præriebrande. Om Høsten sent eller tidligt paa Vaaren sætter Farmeren selv Ild paa alt Dødgræsset, at det ikke skal kvæle de unge Spirer, og snart er hele Prærien et Flammehav. Det gjelder da i Forveien at have stukket ud en Grændse ved at afslaa eller afsvide Græsset i en bred Ring, ellers kan en Præriebrand anrette frygtelige Ødelæggelser. Lægger der sig Vind til, kan de hvislende og hoppende Flammer let flyve over Grændsen, og da har Ilden vidt Spillerum. Det suser, det hvisler som Slanger fremefter, opskræmte Dyr i Forfærdelse foran, de hidsigt forfølgende Luer bagefter. Blir man overrasket af Præriebrand ude paa Sletten, er der intet andet Middel end selv at afsvide Græsset, hvor man staar, i en bred Ring og stille sig i Midten; da har de slugende Flammer intet at fortære og gaa forbi. Mangen en Gaard er strøgen med ved Uforsigtighed i disse Præriebrande; men det skal være et storartet Syn at se en mørk Høstkveld.

Men den værste Fiende bærer dog vore Landsmænd med sig, og det er vor Nations Hang til Drik, dens Fastholden ved, især daarlige Bygdeskikke og dens Uvidenhed. Det nytter lidet at trøste sig med, at andre, f. Eks. Irerne er værre; Skammen blir ligefuldt tilbage. Og her gjelder det fremfor alt aaben Tilstaaelse; thi kun gjennem Tilstaaelse gaar Veien til Forbedring.

Den gjør sandelig sit Folk en daarlig Tjeneste, som bare skryder af det. Og jeg maa tilstaa, det gjorde mig ondt paa mange Foredrag paa Landet og i Smaabyerne at blive forstyrret af fulde Folk, ja at have Folk, som kastede op midt inde i Salen under Foredraget. Sligt kalder jeg raat. Nu — det er sandt, der kunde ved disse Møder være undskyldende Omstændigheder tilstede. Folk var komne langveis fra, havde kjørt 30—40 Mil (engelske) i Sno og Kulde; de frøs og vilde gjerne have en Dram. Saa traf de Kjendinge, den Ene spenderte paa den Anden, og saa kunde det let gaa over Stregen. Man maa i det Hele vogte sig for at dømme en Befolkning efter, hvad der kan hænde de Enkelte i en saadan Feststund. Havde saaledes dette været enestaaende, skulde jeg aldrig nævnt det. Men det var det desværre ikke. En Prest i en liden Tømmerby fortalte mig, at naar de unge Tømmerhuggere kom fra Skogen om Vaaren, med Lommerne fulde af Penge, saa holdt de paa at svire og ture, saalænge Pengene rak. Da havde han daglig og i mange Dage det Syn at se sine egne Landsmænd ligge i Rendestenen eller rave drukne paa Fortauget, og det staute, unge, vakkre Karle. Dette, syntes jeg, var fortvivlet at høre, ikke alene fordi det var en Nedværdigelse for disse Folk selv; men fordi det brød ned vor Nations Ære hos Amerikanerne, der naturligvis ser paa dem som nogle raa, men brugbare Dyr. Der var En, som sagde til mig: «Forskjellen paa en Amerikaner og en Normand, naar de er fulde, er den, at Amerikaneren skamfuld sniger sig hjem ad Bagveie; men Normanden gaar midt i Gaden, hujer og skriger». Der har vi det! Saalænge vort Folk ikke anser det som en Skam at være fuld men gjør sig til af det, saalænge er der heller ikke Helsebot for den Synd. Først naar den Tankegang er bleven almindelig, at det er Skam at gjøre sig til Dyr og miste Herredømmet over sine Sanser, at man da helst bør snige sig Bagveie, først

da kan Folket kureres. Denne Spendereskik, at den Ene ikke skal være ringere end den Anden til at «rive i» lidt Traktering, er en Uskik, som vi snarest muligt burde standse med. Den har voldt, at selv bra, dannede Gaardbrugere herhjemme ikke kan komme sammen til Byen uden at komme drukne igjen. Og særligt gjelder det mellem et Maadeholdsfolk som Amerikanerne, der ofte er svært pripne i dette Kapitel, at være varsomme og værge om vor Nations Ære. Jeg vilde gjerne skryde lidt af Minnesotas Befolkning, fordi jeg likte den saa godt; men i dette Stykke skal baade Wisconsin og Iowa staa høiere. Det gjør ikke noget paalideligt Indtryk at reise forbi en saakaldet Prærieby paa 5 Huse og deraf finde, at de tre er Udskjænkningssteder, som jeg gjorde etsteds i Minnesota.

Saa er der en anden Skik, eller rettere Uskik, som skal nedbryde vort Folks Anseelse derborte, og det er Nattefrieriet. Der er intet Land i Verden, hvor den ydre Ærbarhed holdes saa paa som i Amerika, og som derfor umulig kan begribe den forholdsvise Uskyldighed, som kan ledsage denne Skik. De ser paa den uden Undtagelse som noget umoralskt, og jeg vil ikke bruge stor Veltalenhed for at forsvare den. Den er en Uskik, der snarest muligt bør dømmes til Døden. En ærlig Gut maa kunne faa Lov til at snakke med en ærlig Gjente ved Dagslys, selv om det er om sit Hjertes dybeste Hemmelighed; man behøver ikke ty til Natmørket.

Saa er der ogsaa nogle Bygdelag, som har et daarligt Ord paa sig hjemmefra, og som har taget dette Rygte med sig og vist sig det værdigt ogsaa i Amerika. Som saadant vil jeg nævne Øyfjorden i Hardanger. Der er et Settlement i Wisconsin af Øyfjordinger, hvor man endnu hører om Brylluper med Slagsmaal og Knivrisp. Det skal være rent farligt for fredelige Reisende at komme der; thi mens man er inde og hviler, kan man resikere at faa

Tømmerne eller Selen afskaaren eller et Vognhjul ødelagt bare af ungdommelig kaad Ødelæggelsessyge. Sligt er sørgeligt.

Der er en anden Ting, jeg ogsaa vil omtale i denne Sammenhæng, som jeg vil kalde en norsk Nationalfeil: vi er smaalige. En liden Nation har ondt for at tænke stort, og vi ikke mindst. Det er, som vi ikke taaler at have nogen stor Mand mellem os. Naar man ser, hvorledes en Mand som Bjørnson f. Eks. blir behandlet af dem, som kalder sig dannede herhjemme, kan man blive modløs. Denne Smaalighedsaand tror jeg vort Folk har taget med sig til Amerika. Naar jeg i Aviserne saa den ukjærlige Tone, hvormed den Ene ofte søgte at rakke ned den Anden, følte jeg, at jeg var mellem Landsmænd. Denne Hængen i Smaating gjør ogsaa, at Normændene aldrig kan optræde i samlet Flok som Parti; thi da vilde de have en ganske anden politisk Indflydelse, end de har. Den smaalige Misundelse kommer imellem. Dette gjelder ikke mindst i Forholdet over for Svenske og Danske. Vel kan de tre Folk samles en og anden Gang til Fest og holde dundrende Taler om Broderkjærlighed og Skandinavisme; men nogen daglig Omgang, noget Fællesskab med dem, hvor det gjelder Sager af Vigtighed — nei det har de ikke. Da kommer den nationale Selvgodhed formeget frem.

Og saa vil jeg her, hvor vi nu engang skal have Bekjendelsernes Synderegister, ogsaa tale lidt om den meget udskregne norske Uvidenhed. Ligeoverfor den maa man være rimelig og tage Tingen historisk. De Fleste af de gamle Setlere derborte — aa ja af Nykommerne med — er jo Husmandsgutter eller fattigere Folk, som fra deres Hjem ikke har lært mere end saavidt læse og skrive. Hele deres Tid har været optaget i Kamp for Tilværelsen med at rydde sig en Gaard og grunde sin Families Uafhængighed. At fordre af dem nogen overdreven Kundskab

kan man jo ikke med Rimelighed, og jeg følte mig ofte fælt trykket af det baade i Valget af Foredragsemner og under Foredragene. Jeg følte, at jeg i mangt talte til Folk uden Forstaaelsens Forudsætninger, og det er yderst ubehageligt bestandig at maatte standse sig selv med den Tanke: ja men det ved jo disse Folk ingen Ting om! — og saa forklare og atter forklare. Og dog var det disse gamle Farmere, som trofast kom paa mine Foredrag, og ofte reiste lange Veie for at høre. En anden Sag blir det, naar der skal tales om Ungdommen, som er født derborte, hvis Fædre har taget Slidet paa sig og derfor har Raad til at holde sine Sønner bedre frem, end de selv blev det. Af denne Ungdom havde jeg ventet mere. Den gjorde ofte Indtryk paa mig at være baade interesseløs og raa; men et Overgangsled blir ofte utækkeligt, hverken Fugl eller Fisk. Jeg glemmer aldrig, hvilket Indtryk det gjorde paa mig, paa et faatalligt besøgt Møde i Wisconsin etsteds, at se, efter Foredragets Slut, Ungdommen, der havde ventet nedenunder eller ude paa Gangen, komme væltende ind, rive omkuld Bænkene, kaste dem ud igjennem Vinduerne og raabe: «nu skal vi ha' meeting!» — de skulde have en Dans efterpaa. At de ingen Interesse havde af at høre om det Land, hvor deres Forældre havde alle sine Barndomsminder, fik saa være; men Maaden at bære sig ad paa var saa raa. Den Bygd havde været stærkt oppe i Kirkesplid og var derfor ogsaa moralsk sunken. Bønderne var komne langveis fra for at gaa paa Foredraget; men saa stod de i Butikken nedenunder og kranglede med Billettøren om at faa det for 15 eller 10 ß; saa stuvede de sig sammen i Trappen og paa Gangen udenfor for at faa høre uden Betaling, da der kun var en Bordvæg. Jeg siger til de norske Farmeres Ære, at dette var det eneste Tilfælde af det Slags paa hele min Tur; men der kjendte jeg mine Pappenheimere igjen. Jeg spurgte efter Aarsagen til det, at Ungdommen viste saa

liden boglig og aandelig Interesse, og Folket kastede Skylden paa Presterne. Nu er det vistnok saa, at mange af Presterne i Ængstelighed og Iver for sin saakaldte «rene Lære» søger at stænge for al amerikansk Paavirkning gjennem Tidsskrivter og Skoler, og paa katolsk Vis søger at holde Almuen i en «lykkelig» Uvidenhed; — men Forældrene skal ogsaa bære Skylden. De har selv ikke kunnet lære at skatte tilstrækkelig Oplysningens Goder, og saa tillader de sine Sønner at vokse op vildt uden at benytte den rige Anledning, Amerika byder dem til at berige sin Kundskab paa alle Felter. Dog maa man sige, at Avislæsningen er forholdsvis større i Amerika mellem de norske Bønder end hjemme. Eksemplet smitter.

At der findes mange Undtagelser fra dette, siger sig selv. En af de interessanteste Bønder, jeg traf derborte, var netop en yngre Mand, født i Landet, som havde vist, hvad den norske Bonde kan, hvis han vil. Han havde især lagt sig efter Geologi og havde samlet et lidet Museum af Forsteninger og Koraller, han havde fundet ved Pløining paa sin egen Mark i Wisconsin. Han var ogsaa en ivrig Frenolog og begyndte straks at fingre paa min Hovedskalle for at se, om Organerne var i Orden. Han læste meget Poesi og var en varm Beundrer af Robert Burns. Det slog mig som noget underligt, at en norsk bondefødt Mand, som efter norsk Bondeskik ventelig er oplært til at dække over og dølge sine Følelser, kunde sværme for denne Elskovens Sanger; men det glædede mig. Denne Mand holdt flere Tidsskrivter og skrev selv i Aviser, altid Engelsk. Han var saaledes adskillig vidtkommen, men han hørte heller ikke til nogen norsk Menighed.

Et Særsyn mellem Ungdommen er den ringe Kjærlighed, hvormed Norge omfattes. Da jeg talte om Norge og norske Forholde, vilde de ikke høre paa det; den dansk-norske Litteratur er lidet eller intet kjendt endsige elsket. Alt skal være amerikansk indtil Sproget. Børn

af norske Forældre taler altid engelsk mellem sig indbyrdes, hvor de ikke ved kunstig Isolation er stængte ude fra engelske Skoler. Selv i mange norske Familier er Sproget gledet over til at blive Engelsk. De synes, det er lettere og bedre at udtrykke sig i. Stundom kan Naturen gaa over Optugtelsen, som en Gang i en Jernbanevogn. Der sad en ung vakker Pige, klædt i sort Silke-Moirées Kjole, med Straahat kjækt opbrettet paa den ene Side og moderne, kokette Smaakrøller ned i Panden. Hun talte flydende Engelsk. Jeg kunde ikke andet tro, end at hun var en fin, amerikansk Lady. Da kommer en Kjending af hende ind paa en Station med en Pose fuld af Kager, og Ladyen udbryder med en Gang: «nai! ska me ha' adle dei dao!» — Fortryllelsen var løst, Ladyen forsvunden, og Sognegjenten siddende igjen.

En af Grundene til, at den norske Bonde derover søger snarest muligt at blive Norsken kvit, er vel den, at han hjemmefra er vant til at betragte sin Dialekt som simpel og raa og derfor skammer sig ved ikke at kunne udtrykke sig paa Bymaal. Saa er det bedre snarest muligt at bjerge sig over i det Fremmede, og glemme, at man ikke altid har været Yankee. Nu — at ville paa kunstig Maade ved Afstængelse opretholde en norsk Koloni derborte, er en Uting. Skal disse Folk blive vordende Borgere af Landet, bør de og snarest muligt lære Landets Sprog. Det vil desuden hjelpe dem i al Handel og Vandel. Men derfor behøver ikke Kjærligheden og Kjendskaben til det Norske aftage. Jeg tror tvertimod, den vil stige med den stigende Dannelse. Den norske Nation vil, naar den og er kommen med i Dannelsens Strøm, med Længsel spørge efter sine Forfædre, deres Liv og Historie, efter det Lands Natur og Minder, hvorfra de er ættede, og følge dets Udvikling med Interesse. Blade, Breve og Bøger vil blive Broer over Atlanterhavet mellem dem, som reiste, og dem, som blev tilbage. Man

maa ikke misforstaa mig, som om jeg mente, at den norske Nation i det Hele er troløs mod sin Nationalitet; men den har jo saa lidet lært at agte den hjemme, endsige da ude, og Ungdommen er jo altid lidt flot og kaut paa det. En hel Del af de ældre, som hjemme forgjæves har søgt at komme frem, men har været hindret af Fattigdom og ringe Fødsel, og som her i Amerika har svunget sig op til Rigdom og Anseelse, taler med stor Bitterhed om Norge som et Filleland, et Trælleland; men Størsteparten af den ældre Stok erindrer dog med et vist Vemod og med Blødhed i Stemmen Lien og Tinderne, Sommerkvelden paa Fjorden og det poetiske Dagdriverliv paa Fjeldet, naar de ranglede paa «Øykjeleiting». Amerika har for dem været Tjaak og Tjaak og atter Tjaak, og dog vilde de ikke bytte for alt i Verden; thi i Amerika har de vundet Selvstændighed, Frihed og Velstand. Gamle Folk burde derfor aldrig reise, de kan ikke gro fast og trives, især naar de, som ofte er Tilfældet, blir satte fra en indstængt Fjelddal ud paa en vildtblæsende Prærie. Jeg traf en gammel Karl, med hvem dette var Tilfælde, og han klagede sig stygt — ikke skjønte han dette Maalet heller. Og hvad der var allermest krænkende var, at Folket der ikke vilde bruge hans Bøtter. Han havde gjort Bøtter al sin Dag, gode Bøtter, brugbare Bøtter, men nu kom disse Yankeerne og sagde, at de fik bedre, billigere og penere maskingjorte Bøtter paa Butikkerne. Hans Livs Gjerning og Stolthed, Bøtterne, skulde ogsaa kasseres her.

Som Tegn paa, hvor gjerne Normændene vil agere Yankee derover, kan Navnene tjene. De ombytte fortvæk sine norske Navne med engelske. Gulbrand blir til Gilbert, og Bob, Bill, Tom og Henry finder man fortvæk. Jeg var inde hos en norsk Farmer, som havde kaldt sine Sønner: Edvard Russel og Milton Samuel; Døttrene hed Esther og Ambrosia. Nu — Navne faar man ikke tage det saa nøie med i Amerika; thi de findes samlede i

forvirret Blanding fra alle Verdenshjørner og fra hele Verdenshistorien. Man kan reise fra Sodoma til Eden, fra Sparta til Bismarck, fra Byron til «sacred heart» (det hellige Hjerte).

Ved alle mindre Diskussionsmøder indretter og Normændene sig paa amerikansk. De vælger President, Jurymænd og saa fire Sagførere, to til at forsvare det foreliggende Spørgsmaal og to til at angribe det. Efter endt Debat, afgav Juryen sammen med Presidenten sin Kjendelse. Et glædeligt Tegn paa, at vore Brødre i Amerika følger os med Interesse, var det Massemøde i Minneapolis, hvor man vedtog en jublende Takadresse til Sverdrup og det norske Storting for deres Færd 9de Juni 1880.

Jeg tror, Amerikas Paavirkning paa vor frie Udvikling vil være stor. Bønderne derborte har af Erfaring lært at skatte, hvad de ikke forstod hjemme, de er Republikanere allesammen, og deres Breve hjem vil være som tændende Fyrstikker under Veden. Man taler saameget om, hvor Embedsmændene er elskede herhjemme, og at der i Grunden ingen Standsforskjel findes; det er bare Opviglere, som finder paa sligt Snak. Reis i Amerika mellem norske Bønder og giv dig ud for en Skriver f. Eks. saa skal du faa se og høre rare Ting.

Det er jo uundgaaeligt ved et Folks Gliden over til et andet, at der opstaar et Blandingstidsrum, og som Udtryk for dette staar da det velbekjendte norsk-amerikanske Sprog. Det er ogsaa noget at det mest komiske, man kan tænke sig. Jeg hørte paa Gaden i Chicago en Normand med stort Alvor sige til en anden: «jamen vardt han electa og nomineta, endaa han inkje var eduketa.» En fortalte mig, at hun maatte raadføre sig med «Løjerten sin» (lawyer, Sagfører), da denne «Kvestjonen» (question, Spørgsmaal, Sag) blev saa indviklet. Man gaar aldrig i en Butik men altid i et «store»; man ringer aldrig paa en Klokke men altid paa en «bell»; man lægger aldrig i

Ovnen men altid i «Stoven». Man kan jo ikke andet end le, naar man hører en ægte Sogning raabe: «ve du inkje leggja rein sjit (sheet, Lagen) paa bedden (bed, Seng) skal eg brækka deg dounstærs» (break you downstairs, kaste dig nedover Trapperne). Og alligevel smitter det. Man begynder selv at «mixe», før man ved af det.

Da jeg har sagt saa meget leidt om Ungdommen, faar jeg endnu føie det til, at man ogsaa her klager over, at Foragten for tungt legemligt Arbeid faar Indpas. Bondesønnerne vil heller reise til Byerne, staa paa Butik eller blive Handelsagenter for paa en lettere Maade at tjene Penge end at tage paa med at bryde Nyland ude i Vest. Dette gjelder dog naturligvis ikke alle. Mangen en gammel Farmer sælger nu sin veldyrkede Gaard, bryder op og kjøber Land langt Vest for at kunne have alle sine Sønner om sig og dø i sine Kjæres Kreds. En glædelig Overraskelse havde jeg dog, hvad Ungdommen angaar, og det var dens Sans for Musik. I de fleste Smaabyer og ogsaa ude i Settlementerne havde de Hornkvartetter og Sangkvartetter, selv hvor man mindst skulde ventet det, ud paa vilde Prærien. En Kvartet sang til Ære for mig, det var oppe paa et Snedkerloft, hvor jeg blev hentet op. Den ene Sanger var i Skjorteærmene, den anden i sin lasede Arbeidskufte, den tredie i en Bøffelskindstrøie, den fjerde støttet paa sin Høvl og Sag — jeg kunde ikke andet end smile indvendig; jeg tænkte paa, om denne Kvartet havde presenteret sig i Kristiania; men sang gjorde de af Hjertens Lyst. Paa det samme Sted var jo Forholdene i det Hele primitive. Jeg holdt Foredraget i et Pakhus, hvor der midlertidigt var ryddet lidt til Side. Publikum sad i Pelse paa Bænkene og hakkede Tænder; jeg stod blaafrossen paa Forhøiningen i Vinterfrakke og talte — om Island. En Del af mine Tilhørere havde klattret op under Taget og sad og red paa Tverbjelkerne,

saa jeg før Foredraget maatte bede dem godhedsfuldt ikke falde ned og slaa mig eller andre ihjel, hvilket de lovede.

Jeg har nu omtalt Bønderne, Hovedstokken af vore Landsmænd. Men ogsaa Byerne eier en god Del af dem, dels som Haandverkere, dels som andre Arbeidsfolk. Mange af dem har slaaet sig ypperlig frem og er rige Folk. Jeg besøgte En, som, da han begyndte, kun eiede sin Naal og Traad og lidt Gjeld for Overfarten. Han leiede sig en Butik sammen med en Skomager. Nu er han Klæde- og Tobakshandler og eier sit smukke Landsted oppe paa Bakken. Jeg besøgte en Anden, en Smed, der ogsaa begyndte med to tomme Hænder, og nu eier en stor Plogfabrik. Flere Husmandsgutter har svunget sig op ved Handel og sidder nu i elegante Paladser med Marmortrapper, Badeværelser, Lysekroner, Statuer. Sligt er morsomt. Alligevel gjorde ikke Bybefolkningen, som Helhed betragtet, det gunstige Indtryk paa mig som Landbefolkningen. Mange af dem, især Kvinder, der er komne hjemmefra med lidt aristokratiske Vaner og ikke vil optage Amerikas Skikke og Tankegang, finder sin Fornøielse i at afstænge sig, sukke og klage over Amerikas Forfærdelighed og Norges Herlighed, og det maa jo ikke være morsomt i Længden. Andre, som ikke har større moralsk Kraft, ligge under for Fristelserne i de større Byer og komme i raat, slet Selskab. Det sørgeligste Syn at se var enkelte forranglede Studentervrag, der som sidste Udflugt var sendte til Amerika og der bare har fortsat det gamle Leven. Mange af dem har endt som Almuskolelærere paa Landet. Det var sørgeligt at se disse røde, pløsne Ansigter med de forsvirede Øine; disse Skikkelser med en vis bon ton i deres Fremtræden men nu lurvede og luslidte, som i sin ydmyge, tjenende Stilling maatte taale at hundses af Bønderne, af forhenværende Husmandsgutter, der uden videre tog dem i Kraven og satte dem udenfor, naar de blev for nærgaaende.

Jeg tør ikke raade Haandverkere hjemmefra at reise til de store Byer. De maa i alle Fald der nøie sig med en tjenende Stilling i de store Fabrikker for Møbler, Skotøi o. s. v. Der faar jo altid en flink Haandverkssvend en 2—3 Dollars Dagen; men Konkurrencen er stor, og det gjelder at kunne Engelsk. Men ude i de begyndende Paddehatbyer i Vesten, der skyder op paa et Aar eller saa, kan ofte være god Fortjeneste at faa og en selvstændig Stilling at arbeide sig op til. En god Fortjeneste for unge Gutter er Tømmerhugst; men det er et haardført og strengt Liv ude i Skogen om Vinteren; kanske man ovenikjøbet kan komme at forelske sig i en eller anden Indianergjente. Tonen mellem disse unge Tømmerkarle skal ikke være god, som jeg før har omtalt. De danner som en egen Stok, der har sin faste Uniform, røde og blaa Uldbukser og Skjorter. De jugler sig desuden til med alle skrigende Farver som rene Julebukke. Paa Hovedet har de røde Topluer, besat med en Mængde blaa eller gule Duske.

For andre Løskarle, som giver sig i Arbeide hos Bønderne Vaar og Høst, er Betalingen god, i Almindelighed mellem 2—3 Dol. Dagen. I nordvestre Wisconsin fortalte en Farmer mig, at man for 2 Aar siden kunde byde Folk, som stod ledige paa Torvet, 3 Dol. Dagen, og de bare lo Farmeren op i Ansigtet. De vilde ikke arbeide under 5 Dol. Dagen, og Bønderne var nødte til at give det. Dette er dog ikke Hverdagskost.

Saa har vi Tjenestepigeflokken. For den er der altid gode Tider derborte. De faar sjelden mindre end 2 Dol. Ugen. Arbeidet kan være strengt til sine Tider f. Eks. Vasken; men saa har de og stor Fritid. I det Hele er deres Arbeide mere vist afgrændset end hjemme, og de behandles altid med udsøgt Høflighed, i alle Fald af Amerikanerne. Det er ikke sjelden, at Husbondsfolket holder Aviser til dem. Efter Kl. 7 om Aftenen er de i Regelen fri. Det haardeste Arbeide, at bære Ved og

Vand, maa Manden i Huset besørge. Rengjøringen falder og meget lettere ved den store Brug af Gulvtepper baade Sommer og Vinter.

Naar man saa tilsidst spørger mig: «hvem vil du raade til at udvandre?» saa vil jeg svare: alle fattige Folk, som er unge, stærke og kan og vil tage i grovt legemligt Arbeide. De vil alle komme til at gjøre det godt i Amerika. Af uddannede Fagmænd er Doktere og tildels Prester de eneste, man har Trang til. Alle andre maa tage, hvad der falder, til at begynde med. Mangen en Ingeniør har maattet begynde som Jernbanearbeider og Sjouer; men henne i Amerika mellem lutter Fremmede, i denne Luft, hvor man føler, at hvert ærligt Arbeide er hædret, brydes Hovmoden og Undseelsen ned, man faar Mod paa at forsøge, og Ungdommen elsker Eventyrlighed.

FEMTE FOREDRAG.

(Lidt om kirkelige Forholde i Amerika. Den norske Synode.)

Naar man har været pint af det kirkelige Trangsyn herhjemme, som nødvendigvis maa hænge sammen med en Statskirke, hvor alle, der gaar over den lovbefalede Troes-Streg, betragtes med mistænksomme Øine og kaldes Fritænkere, og hvor de stakkels Folk, der hører til Dissenterne, ikke faar Lov til i fuld Fred at udøve deres Gudsdyrkelse, ikke har lige Rettigheder med de andre Borgere i Landet, — da smager det ret godt at komme til Amerika. Her finder man samlet paa et Bræt vistnok alle de kristne Sekter, som findes paa Jorden, selv de mest ravgale, og alle har de lige Beskyttelse af Lovene, lige Ret til frit at forkynde sin Lære og udøve sin Gudsdyrkelse, naar denne ikke træder i Strid med den borgerlige Ordning. Jeg er nu saa langt fra at betragte de mange Sekter som et Onde, at jeg snarere betragter dem som et Gode for Kirken. Hvor de findes og har lige Ret for Lovene, der findes og Frihed og Liv. Der blir mere Selvtænkning, mere religiøst Alvor, mere Bekjendermod; thi der blir et Valg at gjøre. Hvor en og samme Uniform knappes paa alle, hvor man skal tro det samme, der kan man være vis paa at finde Sløvhed, Vanekristendom og Hykleri.

For mig staar alle de kristne Sekter som et levende Vidnesbyrd om Menneskets Trang til Samfund med Gud, som en straalende, regnbuefarvet Bro mellem Himmel og Jord, hvori Guds Kjærlighed speiler sig i de brudte Farver, hvor Tilbedelsen vandrer opad for at søge og finde det evige Kildespring til alt Liv.

I Amerika kan man som sagt finde alle Slags Sekter, fra Katoliker og Episkopale til Shakere, Spiritister og Mormoner. Jeg gik en Søndag ind i en spiritistisk Kirke for at faa se noget underligt. Der stod nemlig averteret i Avisen, at afdøde Dr. Thompson skulde prædike gjennem Mediet Mrs. Cora Ringwood, og da jeg ikke før havde havt den Fornøielse at høre døde Folk prædike, gik jeg altsaa did. Men min Forventning blev meget skuffet; thi der var aldeles ikke noget underligt. Den lille Menighed, som havde samlet sig, bestod af Unge og Gamle af begge Kjøn, mest gamle, mærkeligt nok. Man sang sine Salmer, og Orgelet spillede som ved enhver anden Gudstjeneste. Mrs. Ringwood, en midaldrende Dame, klædt i sort Silkekjole, traadte frem paa Forhøiningen og satte sig mellem to mandlige Medhjælpere, og da Tiden var kommen, gik hun rolig frem og holdt sin Prædiken. Det var et Slags historisk-filosofisk Foredrag over Fremskridtene i vort Aarhundrede, hvad religiøs Frihed og Tænkning angaar. Det var godt udarbeidet, blev fremsagt livligt men uden noget Slags Gestus eller Fagter, der kunde røbe nogen Henrykkelse. Det var saamæn den gode Mrs. Ringwood selv, som i sit Ansigts Sved har udarbeidet dette Foredrag hjemme i sit Studererum — men Gud bevare mig fra at yttre en saa formastelig Tanke høit — det var naturligvis salig Dr. Thompson, som hviskede det hele til hende fra Skyerne — naturligvis! Ja hvor Folk kan være gale! Skal tro virkelig Menigheden stod i den Formening, at deres Prestinde talte i Henrykkelse som Redskab for en Aand? Bagefter

Prædikenen fik Menigheden Lov til selv at foreslaa Emner til Behandling; der blev stemt over Emnerne, og det som fik Majoritet, blev valgt. Og saa gav Mrs. Cora Ringwood sig til at improvisere over Emnet paa Vers — ja hun var mangfoldig; men det var vel afdøde Dr. Thompson dette ogsaa, som var bleven poetisk stemt. Jeg synes, det maatte være en kjedelig Stilling at være Aand paa den Maade, at man kunde kommanderes til at præke hver Søndag baade paa Prosa og Vers og være nødt til at prate med Godtfolk, hver Gang de begyndte at mane. Jeg speidede forgjæves efter, om jeg ikke skulde faa se nogen Aand i Forsamlingen, men nei — jeg fik ikke høre dem saameget som banke i Bordet eller hakke med et Stoleben. De sang en Slutningssalme efter Prækenen og gik. Spiritisternes Avis var at faa kjøbt i Kirken; jeg tog et Nummer, og der saa jeg da, at en Prædiken var trykt, som afdøde Dr. Channing havde holdt sidste Søndag. Det er ikke nok med, at Aanderne taler, deres Prækener vandrer endogsaa i Trykken. Ja Folk er underlige! Der er vel En og Anden, som stødes ved, at en Kvinde var Prest. Man blir saa vant til at høre kvindelige Talere i Amerika, at det Besynderlige falder bort.

En anden Ting, som følger med de større og friere Forhold i Amerika, og som gjør det saa velgjørende at færdes der, er den større religiøse Tolcranse. Jeg tager her ikke Normændene med; thi de er værre end værst i det Stykket i Amerika. Normændene er som et afsides og tilbageliggende Folk ogsaa intolerante, og herhjemme læres vi jo op til at betragte en katolsk Prest eller en Baptistprest som noget hemmelighedsfuldt stygt og utilladeligt, som vi bare har at bæve tilbage for. I Amerika er det velgjørende at se, hvorledes de forskjellige Bekjendelser kan i Venlighed række hverandre Haanden, naar det gjælder fælles Øiemed, og deres Prester være personlige Venner. Jeg var saaledes tilstede ved en Mindefest

for Dr. Channing, og der talte da Unitarie-, Baptist-, Episcopal-, Methodist-, Presbyterian-, Congregational-Prester, Alle forenede i Tak for, hvad Dr. Channing havde været for Amerika og Verden, han, som vi herhjemme vilde kaldet en Fritænker, hvis Skrifter vilde sættes paa den sorte Tavle. Jeg læste ogsaa nylig i Aviserne, at den berømte Prest Beecher i Brooklyn havde en ældre Dame i sin Menighed, der meldte ham, at hendes Datter endelig vilde gaa over til Katolicismen. Beecher sagde: «bed hende vente endnu et Aar, da hun er saa ung, men hvis hun da fremdeles fastholder sin Beslutning, skal jeg hjelpe hende til det, alt hvad jeg formaar.» Efter et Aars Forløb fastholdt den unge Pige endnu sit Ønske, og Beecher skrev da til en alment agtet katolsk Prest i Byen og ordnede alt til hendes Optagelse i hans Menighed. «Thi» sagde han, «jeg tror ikke paa nogen ydre paatvungen Troesenhed, kun paa Sjælens frie Valg.» Jeg synes, det er ganske storartet dette.

Jeg glemmer aldrig, da jeg hørte den i Chicago saa alment agtede og elskede Dr. Thomas, Prest i en Methodistmenighed, i sin Kirkebøn ogsaa bede for de andre Bekjendelser «dem, som vi har skilt fra os ved vor egen Daarskab, vore egne Fordomme.» Jeg blev saa glad, Brystet udvidede sig i Broderkjærlighed, jeg fik Lov til at tage med ogsaa alle disse andre alvorlige, søgende Mennesker i min Forbøn. — Og naar jeg saa kom til en norsk Kirke og hørte Advarsler og Tordentaler mod alle dem, der ikke havde den rene Lære, hvorledes det bar til Helvede, hvis man vilde følge dem, da de satte sig op imod Guds soleklare Ord, hvorledes det var Synd at høre paa en anden Prest end den tilfældige, man havde faaet — aa Modsætningen var saa saar, saa skrigende — jeg følte mig saa indskrumpet, saa fortørket, saa bitter og haard, jeg skulde jo staa med Mistro mod alle de andre, værge

mig mod dem med Næb og Klør som noget Ondt og takke Gud, at jeg ikke var som hine Toldere.

Der var ogsaa en himmelvid Forskjel mellem de norske og de amerikanske Presters Prækemaade. Medens disse fordetmeste hakker paa sin kjedelige Dogmatik og sin kjedelige rene Lære, holdt de amerikanske Prester mere oplysende Foredrag. De tog Livet op i sine Prækener, hentede Lys over Spørgsmaalene fra Fortidens eller Nutidens Historie og Naturvidenskab, havde originale Tanker og lærerige Ting at byde. Jeg vil ikke ubetinget rose dette. Jeg savnede ofte den opbyggende Varme, Troeslivets Inderlighed, Billedet af Jesus som Historiens, som Frelsens Midtpunkt. Prækenerne blev mere historisk-filosofiske eller moralske Foredrag, der kunde berige Ens Hjerne men ikke Ens Hjerte, og de laa ofte saa høit og krævede saa store historiske Forudsætninger, at det maatte være fuldt ud dannede Tilhørere, som skulde glæde sig ved dem; Haandverksfolk og Bønder vilde ikke have forstaaet et Ord. Jeg saa ogsaa ud over den Tilhørerkreds paa 4—5000, som havde samlet sig om Professor Swing i Mc Wickers Theater. Det var lutter fornemme Folk, og han fremstillede jo ogsaa den Dag Udødelighedstroen, som den levede hos Hedningerne, før Jesus kom, og citerede indiske ægyptiske, græske og romerske Forfattere. Jeg kunde ikke andet end smile over det Underlige i Situationen. Jeg kom netop fra et Settlement, hvor jeg havde udlagt Eventyr i Kirken, og nu gik jeg til Theatret for at høre Presten en hellig Søndag. Professor Swing er udstødt af Presbytermenigheden paa Grund af for frie Anskuelser og har nu leiet det største Theater i Chicago til at præke i om Søndagen. Amerikanerne er vel Verdens første Folketalere. Der blir ogsaa lagt særlig Vind paa at udtrykke sig bestemt og klart i Skolerne. Det er mærkeligt, hvad Friheder de kan tillade sig paa Prækestolerne. Stundom kan Menigheden briste ud i Latter eller give sit

Bifald tilkjende ved Haandklap som i den gamle, græske Kirke. Jeg hørte saaledes den berømte Beecher i Brooklyn. Det var anden Pintsedag, og han talte om den Magt, som Aandens Begeistring (exaltation) har over et Menneske. De to første Dele af Talen, syntes jeg ikke videre om, men saa blev han varm. Han talte om, hvad han havde følt paa sin Færd i England under sidste Krig, hvorledes hans Knæ havde skjælvet, og hans Stemme havde bævet, da han stod for et andet Lands Publikum, der ikke kjendte de Forhold, som var hjemlig kjære og klare før ham, hvorledes han, trykket af dette, gjerne havde flygtet bort og gjemt sig; — «men da kom mit Fædrelands Aand over mig,» fortsatte han «og jeg talte, ja jeg talte, som jeg aldrig tilforn havde gjort det, som en strømmende Fos. En lignende Ildningens Magt har Petrus følt, naar han førte Ordet i Pintsens Tid, — og har han ikke følt det, synes jeg jamen Synd i ham» (and did he not feel it, I feel pity for him). Publikum brast med et ud i Latter, og jeg kan ikke sige andet, end at dette blev mig vel flot. Saadanne rent ud Løier kan de tillade sig. Men en Ting skal de have Ros for, de talte alle naturligt. Der var ikke Spor af nogen særlig Præketone, hverken snøvlende eller sukkende eller begrædelig i nogen Maade, saaledes som ofte hjemme, hvor man holder en Stemme til Hverdagsbrug og en anden sødlig, opskruet, naar man skal tale med sin Gud. Der var heller ikke disse vamle, gudelige Talemaader, som man ofte træffer i vore religiøse Sammenkomster, hvor Hver staar med sin Pose Skriftsteder under Armen, lysten efter at løse Sækkebaandet; hvor man titulerer hverandre med dyrebare Broder, hver Gang man rigtig skjælder hverandre ud, og hvor man, selv om Talen er om at snyde sin Næse, maa tilføie: «om Gud vil.»

Som praktisk Eksempel paa Forskjellen mellem norsk og amerikansk Prækemaade vil jeg blot anføre et Stykke af den Bøn, en af Amerikas første Geistlige holdt ved

Filadelfia-Udstillingens Aabning: «Vi takker dig Gud for social og national Fremgang og Velfærd, for værdifulde Opdagelser og Opfindelser, for arbeidssparende Maskiner, for Skolerne, frie som Morgenlyset, for den opvoksende Slægt, for Bøger og Aviser, der spredes som Høstens Løv over Landet, for Kunster og Videnskaber, for Friheden til at dyrke dig efter vor Samvittigheds Fordring, for den Kirke, der staar uafhængig af Staten. Maatte det nye Aarhundrede blive bedre end det gamle, mere opvarmet af hele Verdens Samdrægtighed. Ja maatte Kapital, Oplysning og Arbeide blive frie for alle Baand ved Gjennemførelsen af saadanne Principer, som er egnede til at forsone de skilte Interesser. Vi nedkalde din Velsignelse over alle Amerikas Kvinder, som nu for første Gang i Amerikas Historie indtager en saa fremragende Plads i en Nationalfest. Maatte Lyset fra deres Renhed og Troskab spredes vide om. Vi beder dig, almægtige Fader, at vor elskede Republik maa blive stærk i enhver Art af sand Storhed, at den maa naa sin store Opgave at give Verden Lykken hos et frit Folk, med en fri Kirke, en fri Stat, der lyder Love, som de selv har skabt, der ledes af Mænd, de selv har valgt, og kun erkjender en Overhøihed: «Kongernes Konge, Verdnernes Herre».

Maa man sige, at Toleransens og Kjærlighedens Aand raader i de amerikanske Kirker, vilde det være Synd at sige, at det samme var Tilfældet i den norske Kirke i Amerika. Den synes at have gjort til sit Valgsprog: «Kirken maa og skal være intolerant». Det viser sig straks i den Kirkespaltning, som har foregaaet inden selve den lutherske Kirke. Den norsk-lutherske Kirke tæller ikke mindre end fem forskjellige Samfund, der indbyrdes ligger i Haarene paa hverandre og skjelder hverandre ud i Troens og Broderkjærlighedens Navn. Det er da: den norske Synode, den norsk-danske Konferense, Augustanasynoden, Hauges Synode og Ellingianerne. Det er ikke

min Hensigt her at skildre for Eder Afvigelserne mellem disse Samfund, der alle har den augsburgske Konfession som sin Hovedbekjendelse, heller ikke at opkaste mig til noget Slags Dommer i deres Lærestridigheder. Jeg vil blot vende mig mod et af disse Samfund «den norske Synode» og karakterisere den, baade fordi den er den største, stærkeste og utvivlsomt dygtigste, og fordi jeg tror, at dette Samfund, efter den Udvikling det har taget, er det største Onde, vort Folk har at slæbe paa i Amerika, er en Hemsko paa dets Udvikling til fri Tænkning og udvidet kristeligt Syn, saa at der ikke vil blive noget af Normændene derborte, før det Samfunds Aag er brudt. Jeg maa atter gjøre opmærksom paa og bede Eder fastholde, at naar jeg her drager tilfelts mod Synoden, saa er det ikke mod den almindelige lutherske Lære, som den har fælles med de andre lutherske Samfund (jeg vil med Vilje holde mig udenfor al Lærestrid); men jeg drager tilfelts mod Synodens særegne Opfatning og Fastspigren af mange Ting dels som Troessætninger dels som Vedtægter; det altsaa, som mest har bevirket, at de andre lutherske Samfund har skilt sig fra den. Jeg vil ogsaa i dette Angreb holde al Personlighed borte; thi sandt at sige nærer jeg større Beundring for mange af de amerikanske Prester, selv de synodiske, end for de norske. Der er et friskere Liv, en ivrigere Arbeiden, en større Selvforsagelse mellem dem end mellem deres norske Brødre, det tror jeg at kunne paastaa. Frikirken med den gjensidige Kontrol og Magt, som Menighed har over Prest og Prest over Menighed, fører med sig en større Vekselvirkning mellem dem. Og en Prests Arbeide ude i et Nybygge, hvor han ofte maa holde til i et Stabbur eller midlertidigt Skur, hvor Sneen fyger indover hans Seng om Natten, hvor han maa prædike i de smaa Loghus eller Muldvarpehul i Bakken i en kvælende Luft, hvor han maa reise endeløse Vidder i forrygende Veir

med Livsfare over de hylende Prærier, vade gjennem Myrer og Elve, da der endnu ikke findes Veie og Broer, og saa ikke faa kanske det lille Bidrag, Menigheden har lovet ham, paa Grund af Uaar eller Græshoppeødelæggelser, saa han maa leve i den yderste Fattigdom, paa samme Tid som han offrer dem sin Helse — sandelig det er ikke Hvermands Sag at tage paa sig et saadant Hverv. Jeg lærte selv flere af disse Prester at kjende som gjestfri, venlige og hyggelige Mennesker, og det er derfor med et vist Vemod, jeg her skrider til at angribe deres Samfund, da jeg er vis paa, at dette vil saare dem personligt trods min Erklæring, at disse mine stærkt misbilligende Ord over det Samfund, de har givet sin Kjærlighed, sit Arbeide og Haab, ikke i ringeste Mon skal formindske den Taknemlighedsgjæld, jeg staar i til dem personlig fra mit Ophold i Amerika, eller formørke de kjære Minder, jeg har fra deres Hjem. Thi det er og vil fremdeles vedblive at være min Trøst, at Flertallet af disse Prester i Grunden er meget bedre end deres eget Samfund. Det er bare, naar de er ude for at vidne paa Embedsvegne, og i den Anledning knapper den synodiske Uniform med den stive Halskrave og de orthodokse Knapper tæt om sig, at jeg nødig vil have noget med dem at gjøre.

Naar jeg skal søge at karakterisere Aandsretningen inden denne norske Synode, er det Første, man blir opmærksom paa: en mærkelig naiv Hovmod, der bringer den til at tro, at den har forpagtet Eneretten til det ene Sande, at dens Medlemmer derfor kan sidde som smaa ufeilbare Paver til Doms over alle Andre. Det lutherske Kirkesamfund er mellem alle de andre det eneste, som efter deres Mening har den rene, saliggjørende Sandhed; men inden dette Samfund er det igjen kun den norske Synode i Amerika og dens Meningsfælle, den tydske Missurisynode, som er rigtig rettroende, og derfor af Gud særlig benaadet. De glemmer aldrig paa sine Synodemøder med uforlignelig Aabenhed

at proklamere dette og paa samme Tid give de andre lutherske Samfund En under Øret. «Vi (norske Synode) have den rene Bekjendelse, fra vore Prædikestole blir Guds Ord prædiket ret efter den, og vort Samfund vil ikke taale nogen Afvigelse».[1] Den stakkels lutherske Kirke i Norge faar nu ikke Ære for to Skilling «Betragte vi saaledes Lærens Tilstand i vort Fædrelands Kirke» hedder det i en Synodetale,[2] «da viser den sig jo saa, at Enhver af os, som har vort Fædreland og dets Kirke kjær, inderlig maa bedrøves derover. At forskjellige Sekter vinder Rum der, det er jo vel Vidnesbyrd om, hvor lidet befæstet man er i den rene Lære; imidlertid er det jo atter gavnligt, at der findes Afløbskanaler for de aandelige Urenheder; heller ikke er det at vente anderledes, hvor Statskirkens Baand begynder at løsnes.» Professor Larsen takker i sin «Beretning om sin Reise i Norge» Gud, som ved en saa forunderlig Styrelse har ført os (den norske Synode i Amerika) ind paa den gamle sunde Lutherdoms Stier, og berøvet alle disse falske Retninger, hvormed de arme Sjæle i Norge drives hid og did, deres Magt iblandt os.» Alle andre saakaldte lutherske Lande vinder heller ikke Naade for den norske Synodes kritiske Øine. Om Danmark hedder det: «i Danmark er Tilstanden saa, at man kan være i Tvivl, om man længer kan hellige den saakaldte Folkekirke det lutherske Navn. Grundtvig spiller her med sit Parti Hovedrollen. Har det end ikke lykkets ham at faa Kirken til at antage hans «mageløse Opdagelser» blandt Symbolerne, saa har han dog drevet gjennem Sognebaandets Løsning baade hvad Menighederne og Presterne angaar. Kan man ogsaa faa drevet igjennem den Lærefrihed, som han med sine saa meget har arbeidet for, da kan man jo paa Forhaand sige, at den danske Folke-

---

[1] Synodetalen i 3die overordentlige Synodemøde Juni 1866 S. 9.

[2] Kirkelig Maanedstidende Juli 1864.

kirke vil blive et komplet Babel. Og mod disse Stormløb staa som Forkjæmpere den gamle Rationalist Professor Clausen og Kirkens Primas, Biskop Martensen, hvis spekulative Dogmatik giver mer end Vidnesbyrd nok for hans Afvigelser fra vor Kirkes Lære. Saa Udsigterne for den lutherske Kirke ere i Sandhed sørgelige i dette Land.»[1] Om Sverrig hedder det: «Tilstanden i den lutherske Kirke i Sverrig kjender jeg mindre til; men den Deltagelse Gustav Adolf Foreningerne har vundet, ledende Mænds Udtalelser paa de skandinaviske Kirkemøder, Tilbøieligheden for Baptismen hos en Del og for Episcopalkirken hos en anden og i det hele taget for den høikirkelige Retning tyder paa temmelig stor konfessionel Slaphed.»[2]

Om Tydskland hedder det: staar det nu saa sørgeligt til med den rene Lære i det fjerne lille Norge, saa kan vi nok paa Forhaand vide, at det er ikke bedre i det store Tydskland, fordum Reformationens Vugge, som endnu øver en overordentlig Indflydelse i aandelig Henseende paa de øvrige lutherske Kirker især i Europa. Det er gjerne Tydsklands store Professorer, der brygge sammen den forførende Drik, som Udlandets mindre Størrelser med Beundring nippe til eller drikke sig drukne af. Vi har der den, Sandhed og Løgn forenende og dermed Sandheden principalt fornægtende, Unionisme i Prøisen og de fleste andre Stater tilligemed dens Sødskendebarn «evangelisk Alliance» «protestantisk Kirkedag» «Gustav Adolfs Forening» og hvad de alle hedde. Vi har der Pavestolen i Breslau under Form af Overkonsistorie eller Generalsynode og en ditto i Neu Ruppin under Dækket af en luthersk Prestekjole. Vi ser i Hannover et luthersk Folk, som nøder sin Kirkestyrelse til at indrømme dem Ret til at tro eller ikke tro paa Djævelens Tilværelse. Jeg ved ikke hvor mange

---

[1] Andet overordentlige Synodemøde Juni 1864. S. 13.

[2] Sammesteds.

theologiske Høiskoler der findes, men neppe gives der en, hvor i alle Stykker rettroende Lære forkyndes. Og af dem, som for Øieblikket gjælde for den lutherske Kirkes Lys, dens Støtter og Forsvarere, have de fleste, stik mod Guds Ord, hver sin Yndlingsidé, hvormed de ville udvikle de af Luther og Reformatorerne, som de sige, endnu ikke ret forstaaede og fremstillede Lærdomme om Kristi Person, om Guds Ord, Daab, Nadvere, Gjenfødelse, Retfærdiggjørelse, tusindaarigt Rige, Kirke, Embede, Kirkestyrelse o. s. v. Der er for ikke at nævne (alle?) Kahnis, Hengstenberg, Delitsch, Pestorius, Thomasius, Løhe o. fl. A., der allesammen mere eller mindre støde an mod den lutherske Kirkelære. At dog her ogsaa enkelte Ordførere bekjende og forsvare den rene Lære i alle Stykker, ville vi ingenlunde nægte, men det synes dog næsten at være som en Røst i Ørken[1]

Efterat Synoden saaledes har grasseret og slaaet ihjel Kjættere i hele Tydskland og Skandinavien og kun fundet en og anden ubetydelig rettroende Sjæl, gaar den med sit vældige Dommersværd over til Amerika. «Komme vi nu til den saakaldte lutherske Kirke her i Landet, da vide vi jo alle, hvorledes de sig luthersk kaldende Synoders Tal er Legio, men hvorledes ogsaa Navnet er det eneste Lutherske, mange af dem har. Generalsynoden, der indbefatter de fleste saakaldte lutherske Synoder, er jo aabenbart et rent uneret Samfund, medens Iowa Synoden representerer den tydske Pastor Løhes Theologi, og Buffalo Synoden paa en anden Vei gaar lige til Rom. Dog maa vi jo med Pris til Herren erkjende, hvorledes der dog er en tydsk luthersk Synode, Missurisynoden, der ikke har ladet sig nøie med det lutherske Navn, men ufortrødent fremdraget de lutherske Fædres Vidnesbyrd, uforfærdet fremhævet den lutherske Kirkes Bønner, den rene Lære — o. s. v.»[2]

---

[1] Andet overordentlige Synodemøde 1864. S. 12.

[2] Sammesteds. S. 13.

Altsaa i den hele vide Verden kun to smaa Samfund, der for Tiden har Guds uforfalskede Sandhed, den tydske Missurisynode og den norske Synode. Det er noget drøit![1] Vi skal lægge Mærke til denne den norske Synodes Kjærlighed til og Beundring for den tydske Missurisynode; thi der har vi hele Hemmeligheden, der er Barnets Far. De første norske Prester, som skulde grunde og ordne Frikirken derover, følte sig trykkede og overvældede, uvante som de var at bevæge sig udenfor Statskirkens Former, og trængte derfor at støtte sig til og lære af et ældre Samfund, som alt var grundfæstet i Landet. Dette blev da den tydske Missurisynode. De norske Prester var bergtagne af Professor Walther, Hovedet for Missurisynoden, som visselig er en høist original, interessant, begavet, men ogsaa ensidig strid Mand, og Pagten mellem dem blev sluttet. «Det var det norske Embedsaristokrati, den norske Høikirkelighed, som sluttede Forbund med det tydske Lærearistokrati, den tydske Orthodoksisme,» som Venaas siger.[2] De vordende norske Prester skulde uddannes ved St. Luis tydsk-latinske Presteseminar, der i den Anledning skulde holde en norsk Professor, og Størsteparten af det nulevende ældre Kuld af Synodeprester er udgangne derfra. Det er først i de senere Aar, at den norske Synode har faaet sit eget Presteseminar i Madison, Wisconsin. Det Fotografi, som jeg har seet af Professor Walther, er særdeles karakteristisk. Det er en smuk, gammel Mand, men mager og tør, der staar foran en opslaaet Bibel og planter sin Pegefinger urokkelig der. «Der staar skrevet!» det er Valgsproget. Og hvor? Først og fremst i Bibelen naturligvis, der i den Grad er en inspireret Bog, at hvert Bogstav, hver Tøddel i den er indblæst af den Helligaand; og dernæst i

[1] Nu synes selv Freden brudt mellem disse to Venner, idet der er udbrudt en Strid om Naadevalget, saa snart blir vel norske Synode den eneste renlærige i Verden.

[2] Professor Venaas's Bog om Wisconsinismen. S. 36.

Luthers og hans nærmeste Efterfølgeres Skrifter. Det skal netop være Professor Walthers store Fund, at han har gaaet tilbage til de gamle Dogmatikeres Guldgrube, sænket sig ned der i mange Aar og saa kommet dragende med Hestelæs af Lærdom og af Visdom. «Tilbage til de Gamle, de Gamle!» saa lyder det frydefulde Raab; al den nyere Theologi skal kastes overbord; det er Luthers Standpunkt, som skal fastspigres. Den Gang Luther fremstod, angreb han Paven, netop fordi Kirkelæren i ham havde forstenet sig til noget Ufeilbart, der ikke kunde rokkes. Hvad er det nu andet Missurisynoden og den norske Synode forsøger? De vil igjen spigre Luther og hans Opfatning fast som det Urokkelige, Ufeilbare, og vil ikke læse, ikke se, ikke erkjende Noget af, hvad den nyere Theologi har bragt for Dagen. Det er ikke min Mening at forringe Luther i nogen Mon. Han vil altid staa som en af de største om ikke den største Helt i Kirkehistorien. Men han var dog ikke Andet, og han gav sig heller ikke ud for at være Andet end et skrøbeligt Menneske han og, der ikke for alt i Verden vilde tilkjendes Ufeilbarhed. Vi ser jo af Kirkehistorien selv, at han slingrede og i den sidste Tid ikke tænkte netop det samme som i den første, med andre Ord, at han udviklede sig, hvad der er baade ret og godt. Desuden kan ingen Mand, hvor stor han er, krybe ud af sin Samtids Skind, og vi ved, at Luther blandt andet saaledes var fangen i sin Tids Overtro, at han troede paa Hekse, ja paa at Djævelen gik omkring hernede og avlede Børn med Menneskenes Kvinder. Luthers egen Moder faldt selv som et Offer for denne Folketro, da Luther blev udlagt af sine Modstandere at være et Barn af hende og den Skinbarlige selv. At slaa denne Middelalderens Opfatning af Troessandhederne fast som noget til evige Tider urokkeligt, blir saaledes akkurat samme Feil, som Katolikerne har gjort ved at erklære Paven ufeilbar, ja en værre; thi om et Menneske af Kjød og Blod kan man gjøre sig det Haab,

at han vil udvikle sig og derved sit System; men flere hundrede Aar gamle Papirer de blir lige stive og kolde. En saadan Paastand gjør jo ogsaa alt theologisk Studium, der gaar videre end Luther og hans Kreds, overflødigt, for nu har vi jo én Gang faaet alt det Lys, vi kan faa, over Kristentroen og behøver ikke granske videre. Som Eksempel paa deres Bogstavdyrkelse (thi alt i Bibelen skal opfattes bogstaveligt) og paa deres middelalderlige, latterlige Paastaaelighed, kan følgende Artikel tjene, der stod at læse i Nr. 13 af: «der Lutheraner» 1878: «Ikke blot de bibelske Lærdomme, men ogsaa dens Fortællinger, ikke blot dens Tidsbestemmelse, men ogsaa hvad den siger om Stjerneverdenen — alt er umiddelbart indgivet af den Helligaand og derfor ogsaa aldeles tilforladelig, ubedragelig, guddommelig Sandhed. Det er en ligesaa sikker guddommelig Sandhed, at Bileams Æsel har talt med Menneskestemme, som at Gud i Babel har forvirret Sproget; ligeledes er det ligesaa guddommeligt vist, at Solen uafladelig bevæger sig paa Himmelen rundt Jorden, som det er vist, at Gud har grundfæstet Jorden»[1] Jeg kan ikke tænke mig, at denne Latterlighed deles af Alle inden Missurisynoden og den norske Synode; men jeg ved, den deles af Nogle, og det er karakteristisk nok, at man kan tage sligt Sludder op i sin Kirketidende. Professor Asperheim, der selv har trællet under dette Aag og været den norske Synodes Professor ved Theolog-Seminariet i Madison, skriver saaledes i sin Bog: «vi ved jo ogsaa, at det for Missurierne er en Troessag, at Evangeliet paa Apostlernes Tid blev forkyndt for Normænd, Kinesere, Buskmænd og Hottentotter, fordi Apostelen Paulus anfører som opfyldt den Spaadom ved Profeten, at deres (Evangelisternes) Røst er udgangen over al Jorden og deres Ord til Jorderiges Grændser.»[2]

[1] Citeret efter Asperheims Bog om Missurisynoden og den norske Synode. S. 38.

[2] Sammesteds. S. 24.

Man skulde jo tro, at slige Folk var modne for Galehuset! Men her er deres Bevismaade udtrykt. Det nytter ikke at komme med Fornuft, Historie, Videnskab til dem, nei bare med Skriftsteder. Og den, som har de fleste og de bedste, han vinder. Det ene Skriftsted gnures mod det andet, og hvad der da endelig blir tilovers efter denne Gnidningsproces, det er den ufeilbare, soleklare Sandhed. Og Bibelen er ikke alene en Lærebog i Tro, nei i Astronomi, i Historie, i Indretningen af vort daglige Liv — vi kan allerede paa Forhaand slutte for en Mængde Galskaber, der maa fremkomme af dette. Og Alting beviser disse Mennesker saa «soleklart». Jeg søgte en Gang at indlade mig med en af deres Prester og søgte at tydeliggjøre for ham, at disse omtvistede Troessætninger kunde ikke være saa soleklart udtrykte i Bibelen af den simple Grund, at der var saa mange Sekter, der alle støttede sin særskilte Opfatning paa den samme Bibel. Og vi kunde dog ikke nægte, at der var fromme, lærde, sandhedssøgende Mænd ogsaa mellem dem. «Ja men man skal bøie sig for Guds Ord, og Guds Ord kan kun sige Et» — andet Svar fik jeg ikke. «Men naar der nu er tredive forskjellige Udlægninger af dette samme Guds Ord, og alle har en vis Grund for sig?» — «Naar man vil læse ret med Bøn til den Helligaand, kan Sandheden kun blive en». — «Men tror De da ikke, Nogen af de Andre læser ret?» — «Nei — thi da maatte de være enige med os i det, som er saa «soleklart» — Altsaa Slutsatsen af dette blir virkelig den, at det er kun den tydske Missurisynode og den norske Synode i Amerika, som af alle Verdens kristne Samfund forstaar at læse ret indenad. Det er umuligt at disputere med disse Folk; de hugger altid paa den samme Sten om sin soleklare Ret med dette mærkelig naive, ubevidste Hovmod, der gjør dem til de eneste rette Skriftudlæggere. «Disse Sekter (alle andre end de selv) udlægge Skriften paa en falsk

Maade eller have falske Regler for Skriftfortolkningen».[1] «Men fordi vi have Fædrene med os, og de have dem imod sig, derfor er vi dog selv i theologisk Henseende en ikke uanseelig Magt. Og fordi vi have Guds Ord med os og de have det imod sig, derfor maa deres Visdom blive tilskamme ligeoverfor vor Daarlighed».[2] Jeg hørte en Gang lidt af denne deres rette Skriftudlægning, og den var i Sandhed saa mærkelig, at de vist faar Æren af at staa alene med den. Det var en Søndag, og Prækenen var over Teksten om Johannes, som fra Fængslet sender Disciplene til Jesus. I Teksten staar: «og Jesus svarede dem og sagde: gaar hen og forkynder Johannes de Ting, som I hører og ser: Blinde faar Syn igjen, Halte gaar, Døve hører, Spedalske renses, Døde staa op, og Fattige faar høre Evangelium». Dette udviklede Synodepresten saaledes: da Disciplene havde givet dette Spørgsmaal, stod Jesus en lang Stund stille uden at svare dem. (Hvor Presten havde faaet den Aabenbaring fra, ved jeg ikke, maaske ved et særskilt Himmelbrev; thi i Teksten staar netop «og han svarede dem», lige efter at de har spurgt.) «Men saa kom en Blind gaaende», fortsatte Presten, «og han gjorde ham seende; en Stund efter kom en Halt, og han gjorde ham gaaende; en Stund efter kom en Døv, og han gjorde ham hørende; en Stund efter kom en Spedalsk, og han rensede ham; en Stund efter kom en Død — (nei, det sagde han alligevel ikke) men saa en Stund efter opvakte han en Død, og da først svarede han og sagde: gaar hen og forkynder» o. s. v. Og hvorfor skulde nu Jesus i denne Prests Hjerne til at gjøre alle disse Kunststykker paa Rappen? Formodentlig fordi der staar: «forkynder Johannes de Ting, som I ser og hører». Der staar brugt Nutid; naar man altsaa skal fortolke bogstaveligt,

---

[1] Synodemødet 1869.

[2] Professor Larsens Beretning om hans Reise i Norge 1860.

saa maa altsaa Jesus nu paa Flækken have gjort alle disse Ting, og da kunde han igjen ikke faa Tid til at svare dem straks men maatte vente en Stund.

Paa Grund af denne deres Paastand om, at de alene har det rene Guds Ord, maa de jo komme til at stille sig skarpt fiendtligt ligeoverfor Alle, der ikke er enige med dem. Og denne Fiendtlighed viser sig naturligvis bittrest mod deres nærmeste Frænder; thi Frænde er altid Frænde værst, og Borgerkrig altid blodigst. Det er uhyggeligt at læse deres Fordømmelsesdomme over i Særdeleshed den dansk-norske Konferense. Professor Venaas siger i sin Bog om Wisconsinismen: «den dansk-norske Konferense betragtes som et Parti, hvis Arbeide i Kirken kun er «Kjødets Gjerninger». Konferensfolk, Ellingianere, Augustanafolk maales med samme Maal som Methodister og Adventister, ja de skildres som farligere og fordærveligere for Kirken end Methodisterne og de grove Modstandere, fordi deres Vildfarelse er saameget finere».[1] Som Bevis for denne sin Paastand fremlægger Venaas et egenhændigt Brev fra Synodens Formand Preus til Konferensens Formand Olsen, der lyder saaledes: «Det skulde glæde mig, om De paa nogen Maade kunde standse det ugudelige og høist skjændige Væsen, som nu siden Deres Konferenses Stiftelse er bleven drevet ligeoverfor vort Samfund af saagodtsom alle Prester i Deres Parti. Om I paa sine Steder ved Eders Færd kan befri vore Menigheder fra en Del Medlemmer, som ikke ville lade sig sige af Guds Ord og ere dem til Byrde og Skam, saa bliver Eders Synd derfor ligestor. I raabe Fred til de Ugudelige og kaste Helligdommen for Hunde! Herren se i Naade og forbarme sig over sit Zion!

Leeds 18de Juli 1873.

Ærb.
H. A. Preus.

---

[1] Venaas's Bog S. 84.

Selv det, at Konferensen vil bygge sig Kirker skildres af Synodens' Prester som Synd. Saaledes holdt Synodeprest Torgersen en Tale, hvori Følgende forekommer: «at bygge en Kirke er i sig selv hverken en god eller ond Handling men en Middelting. Den bliver god eller ond ved Omstændighedernes forskjellige Beskaffenhed. En god Gjerning er det, naar en Menighed i Gudsfrygt bygger et Gudshus til den rene Læres Forkyndelse og de høiærværdige Sakramenters rette Forvaltning, til Guds Ære samt den bekjendelsestro Menigheds Opbyggelse og Forplantelse. Men er det en god og Gud velbehagelig Gjerning at bygge Kirker for at opretholde et Parti i dets Modstand mod en rettroende Menighed? Den hellige Skrift siger nei; thi Apostelen Paulus opregner i Gal. 5, 19—21 Partier blandt Kjødets aabenbare Gjerninger. Alt det derfor, som gjøres for at styrke og opretholde et saadant Parti, er for Guds og den rettroende Kirkes Aasyn «onde Frugter». At Menighederne i Konferensen hersteds udgjøre et Parti, have vi før bevist».[1]

Paa Fælles-Diskussionsmødet i Wilmar 1873 og i Running Valley 1874 undslog Pastor Muus sig for at holde Bøn eller Andagt med Konferensens Folk som kjætterske og vranglærige Personer. Paa et Diskussionsmøde i Red River Dalen erklærede Pastor Harstad, at han heller vilde lade sig brænde end enes med Professor Venaas og Konferensen, og ved Slutningen af Mødet nægtede han at holde Bøn, da han ikke ansaa dem som Brødre, med hvem han var sammen.[2] Pastor Giertsen, en af Konferensens første Prester, blev udskjeldt af Synodeprest Næs som «en Vinkelprædikant, en Snigprædikant, en falsk Profet, en Ulv i Faareklæder, En som gik rundt i Husene og forførte Kvindfolk, som vare besværede med Synder — som

---

[1] Ev. luth. Kirketidende Nr. 37, 1874.

[2] Venaas's Bog S. 89.

var værre end en Tyv og en Røver, som skulde jages fra Hus til Hus og fra Dør til Dør og ikke faa et Glas Vand».[1]

Denne Fordømmelsesdom retter sig da skarpest mod de Stakkere, som vover at udtræde af Synoden og gaa til et af de andre lutherske Samfund. De faar sit Pas ordentlig paaskrevet. En saadan modig Bonde, der ikke kunde være med paa Synodens Betragtning af Slaveriet og af Søndagen, fik følgende Presteattest af Pastor Frich: «For disse falske Lærdomme, denne Fornægtelse af vor lutherske Læres Bekjendelsesskrifter, disse løgnagtige og falske Paastande mod hans hidtilværende Sjælesørger og vort Samfunds Lærere og for denne hans ukristelige Adfærd ved hans Udtræden vil enhver samvittighedsfuld Lærer og Menighed, hos hvem han søger Optagelse, og som ei vil gjøre sig delagtig i hans falske Lærdomme og Synder, alvorlig tage ham i Tugt. Gud hjælpe ham til at komme til sig selv igjen af de Snarer, hvori han er fangen!»[2] Det er mig mundtlig berettet, at en Prest Thoresen skal have yttret ved en Prestekonferense: «naar En blir udstødt af Menigheden eller gaar ud af Menigheden, er det det Samme som at gaa til Helvede. Ingen kan gaa ud af Menigheden, uden at bevise, at de der fører falsk Lære». Ja Synodens Had har rakt endog til de Døde. Professor Venaas leverer i sin Bog en skrivtlig Erklæring derom saalydende: «jeg Undertegnede var tilstede ved et Menighedsmøde, ved hvilket Hr. Pastor E. Hammer paa det bestemteste protesterede mod, at vi, som vare udtraadte af Menigheden, skulde have Tilladelse til at begrave vore Døde paa Gravpladsen sammen med hans Menighed og angav som Grund til denne Protest, at vi ikke vare enige med dem, og at det var saa væmmeligt og vederstyggeligt i

---

[1] Venaas's Bog S. 90.

[2] Venaas's Bog S. 93.

Opstandelsen, at de Retfærdige og de Ugudelige skulde opstaa tilsammen.

Winchester Wisconsin 15. Debr. 1874.

Halvor Anunsen.

Jeg var selv i Winchester, og det blev berettet mig paa Stedet, at denne Trudsel var praktiseret, og at Døde var opgravne og kastede over Plankegjerdet til det andet Samfunds Kirkegaard. Det er dette, som nu af Synoden kaldes gamle Sladderhistorier — hm — der er nok desværre altfor meget i dem. Der i Winchester har man et levende Billede af Kirkespliden, idet Synodens og Konferensens Kirker staar Side om Side paa samme Haug, saa man har Anledning til stiltiende at knytte Næven til hverandre og skjælde hverandre ud, naar man mødes der til Andagt om Søndagene.

Til Brug for al denne Forkjættrelse af andre holder man nu stedse Djævelen færdig. Medens Vorherre i Almindelighed faar Skylden for Græshopper og Indianeruroligheder, Pest og Hungersnød, saa er det Djævelen, som faar Skylden for, at man gaar og hører paa en Konferenseprest eller Methodist. Det er ham, som har forført de stakkels, forblindede Sjæle o. s. v. Heraf kan I forstaa, at Synoden forbyder at høre andre Prester end sine egne. Hvis jeg uheldigvis til min Menighed har faaet en Tørpind af en Prest, skal jeg være dømt at høre paa ham hele mit Liv, selv om den største Taler prædikede Væg i Væg. Jeg hørte om en Kone, der blev paalagt offentlig i Kirken at bede Menigheden om Forladelse og blev nægtet Altergang, fordi hun havde hørt paa Methodisterne, som holdt camp meeting bort i Skogen. Da hun ikke vilde dette, fordi hun ikke kunde erkjende, at hun havde begaaet nogen Synd, blev hun udstødt af Menigheden. Dette var rigtignok i en dansk Menighed, som ikke hørte Synoden

til, men den Prest, synes jeg, maatte være moden til Synoden og burde straks melde sig ind.

Hvilken Trældommens og Feighedens Aand maa ikke dette avle i Menighederne! Jeg hørte af en norsk Baptistprest, at han en Aften havde præket under stor Tilstrømning i et offentligt Skolehus, men næste Dag forsøgte man at stænge Huset for ham. Da man ikke kunde det efter Loven, erklærede enten Presten eller hans Medhjelper, at hver den, som gik ind, vilde blive draget til Ansvar og sat under Kirketugt, og da gik der ind en — fem — seks; mens de andre blev staaende udenfor, trykkede op til Døre og Vinduer. De hørte alligevel, men de havde ikke været med, forstaar sig. Naar jeg tænker mig den norske Almue i Amerika i gudelig Henseende, saa ser jeg dem altid for mig under dette Billede, hængende i Dører og Vinduer paa lidt forbudne Steder, men tør ikke gaa ind — tør ikke — tør ikke — og har ogsaa berget (og det er Hovedsagen) — det gode Skin.

Denne Trangsynthed er en naturlig Følge af Synodens Forudsætninger. Da den norske Synode alene fører den rene Lære overensstemmende med Guds Ord, og følgelig alle andre Mennesker og Anskuelser er mere eller mindre urene, følger deraf med Nødvendighed en Ængstelighed for, at dens Faar skal komme paa range Stier ved overhovedet at have noget at gjøre med Andre. Deraf deres Æskepolitik. De vil afstænge Normændene saameget som muligt fra amerikansk Berørelse, de vil putte dem ned i en hermetisk Daase fyldt med renlærig Luft og saa lodde Laaget til, at intet andet Luftdrag skal naa dem. Deraf deres Kamp mod den amerikanske «common school». Det er sandt, denne Kamp deles ikke af alle, navnlig ikke af de yngre Prester af Synoden; men den er alligevel en retlinjet Følge af hele deres afstængende Aandsretning. Det er ikke det, de vil, at Folkeskolen skal forandres; thi de indrømmer, at en fælles Skole i Amerika, hvor det

vrimler af saa mange Folkeslag og Sekter, maa være religionsløs for at være retfærdig; men de vil have sine egne Religionsskoler med sin Pontoppidan som hjemme i Norge. De betragter en religionsløs Skole som en religionsnedbrydende Skole. «Skolerne maa være et af to Ting, enten kristelige eller hedenske. En farveløs Skole bliver en Skole, der er midt imellem kristelig og hedensk; men en saadan findes ikke. «Hvo som ikke er med mig, er imod mig» siger Kristus».[1] De taler om det Farlige i, at deres ægte lutherske Børn slippes sammen med Sektereres Børn, ja Fritænkeres Børn, stundom endog under en fritænkersk Lærer. De bruger saa stærke Ord: «naar fuldkomne Gudsfornegtere ansættes som Lærere, og Massen af Børnene er ugudelige og usædelige, da kan man ikke befale sine Børn i Guds Hænder og paa samme Tid sende dem i Djævelens Vold».[2] Nei man vil forsøge paa at stænge af de renlærige Børn og de renlærige Forældre som et lidet helligt Samfund for sig. Det Hele munder praktisk ud i den Latterlighed, som en ivrig renlærig Bonde foreslog paa et Menighedsmøde ifjor (jeg tror, det var etsteds i Iowa) at man skulde indespærre Børnene, til de var saa store, at de kunde ansees tilstrækkelig befæstede i den rene lutherske Lære. Manden talte i Fortvivlelse over, at trods de stængte Døre og nedrullede Gardiner og den megen Pontoppidan, var dog et Lysglimt udenfra trængt ind til Børnenes støvede Verden og havde vakt et eller andet Kjætteri hos dem. Til andre Tider kan Hidsigheden løbe af med dem, og da har de kommet med saadanne Yttringer som at common Skolen er «kristusfiendsk, usædelig, umoralsk og lærer Folk op til bare Skøierstreger». Saa skal de da skaffe egne og bedre Pontoppidans Skoler i Stedet; men saa er der den Ulykke

---

[1] Tredie overordentlige Synodemøde 1866 S. 37.

[2] Sammesteds S. 40.

igjen, at nu er der somme norske Børn, som er «Konferensebørn» og andre «Augustanabørn» og andre «Hauges Synodebørn» og disse kan man da slet ikke have Skole sammen med, for det er jo det allerfineste Kjætteri og derfor det farligste. Den samme Afstængelsestheori, som kommer tilsyne i Kampen mod common Skolen, kommer og tilsyne i Synodens høiere Skoler, hvis man tør slutte af den Tale, hvormed Hr. Pastor Koren berigede Festen ved Skoleaarets Slutning i Decorah Skole 1880. Jeg har kun Leilighed til at citere Talen efter Referatet i «Budstikken» for 13de Juli; men Forfatteren af dette Referat har forsikkret mig, at det i alle Maader er paalideligt. Udtalelserne her er nemlig saa frækt aabenlyse, at jeg synes, de blir for drøie selv i en Korens Mund. Efter dette Referat skal Taleren have «advaret Eleverne meget alvorligt mod at lade sig paavirke og lede af den nyere Tids Ideer, især de falske Frihedsideer, idet han søgte at paavise, at Aarsagen til disse var at søge ene og alene i Misundelse mod Overordnede. (Dette er næsten for lumpent til at blive troet.) Det var meget farligt, mente han, hvis en saadan Frihedsaand skulde faa Magt og gjøre sig gjeldende ved Skolen. Det vilde lede Skolen bort fra det sande lutherske Spor og berøve den dens sande lutherske Præg og Særmærke samt forkvakle Elevernes sande og sunde Udvikling. Denne Skole, som bærer det lutherske Navn, skulde vise, at den ogsaa i Sandhed er luthersk, derved, at den paatrykte sine Elever et Præg, som vilde vise sig hele Livet igjennem. Han gav en Beskrivelse af, hvordan en Discipel med det sande lutherske Præg skulde være; hans Særkjende var, at han var lydig, lydig mod sine Overordnede i alle Ting og holdt sig ren og ubesmittet af Tidens Strømninger». «Tilsidst mindede han dem om, at deres fornemste Pligt var at tjene Herren og arbeide for hans Riges Udbredelse og lade denne Verdens Tant, Videnskab, Kunst og

Dygtighed o. s. v. fare, huskende paa, at ihvorvel disse Ting kunde være gode og skjønne, saa var dog kun Et fornødent». Er dette Sandhed, skal det utilsløret være Skolens egentlige Maal at holde de unge Normænd, der søger videre Uddannelse, borte fra alle Tidens Strømninger, eksersere dem ind i blot blind Lydighed mod Overordnede og lære dem at forsage Kunst, Videnskab og Dygtighed (?) som en unødvendig Pynt paa Livet — da beklager jeg de Unge. Da vil de blive værdige Borgere af den amerikanske Republik, da vil de blive nyttige Medlemmer af vort arbeidende og sandhedssøgende Aarhundrede! Intet Under, at ikke en eneste Mand, der er udgaaet fra Decorah Skole, har udmærket sig i nogen Mon, undtagen En, Professor Rasmus Anderson; men han blev ogsaa udjaget, fordi han opponerede mod dem og ikke vilde taale deres Trældomsaag.

Endnu et Bevis paa Synodens afstængende Æskepolitik er dens Opposition mod næsten hele den amerikansk-skandinaviske Presse som kirkenedbrydende. «Skal vort Arbeide ikke være meningsløst» hedder det i en Indstilling desangaaende, «saa maa vi ikke slippe den kristendomsfiendske Presse ind i vore Huse. Vi ville ikke engang nævne sligt som Thranes Blad («Dagslyset») der ligefrem kjæmper for Fritænkeriet; men der er andre Blade, der undergrave Kirke og Kristendom paa en finere men i sine Følger derfor ikke mindre men heller mere farlig Maade. Angrebet forfra er dog ærligt; men Angrebet bagfra, hvor man stikker med Knive, Syle eller Naale, er, fordi det er lumskt, slet ikke mindre farligt. Talen er her selvfølgelig nærmest om politiske, norsk-amerikanske Blade, skjønt der ogsaa findes kirkelige Blade, som ved Unionisme, Sektereri og aandelig Løsagtighed undergrave Agtelsen for Guds Ord og dermed Kirkens Grundvold. I Begyndelsen viste den norsk-amerikanske Presse sig kirkevenlig. Men dette Præg har den mere og mere tabt, saa der nu neppe findes

et Blad, som viser, at det virkelig elsker Kirken»[1]. «Fædrelandet og Emigranten», udgivet i La Crosse, betragtes nærmest som Synodens Organ, og «Norden» har hidtil været seet paa med ganske venlige Øine. Men Redaktøren af dette sidste Blad, der selv en Tid har været Prest i deres Samfund, fortalte mig, at han havde faaet en Skrape fra Synoden, fordi han i Bladet havde optaget en Afhandling om Kridtperioden, aftrykt efter vor uskyldige «Folkevennen», fordi der stod, at denne, Kridtperioden, havde varet i flere tusinde Aar, og dette kom i Strid med Synodens Opfatning af Skabelseshistorien og var følgelig «fritænkersk». Sligt kalder man Fritænkeri! Vi kan vide, hvad Slags Folk der maa opfostres af disse Prester, naar de skal læres op til at ligge paa Lur og Vagt mod Alt og mod Alle, som det var Djævelen selv; paa Vagt mod Skolerne, paa Vagt mod Aviserne og Tidsskrivterne, paa Vagt mod Andres Børn, paa Vagt mod Lærerne, paa Vagt mod Tidens Strømninger, paa Vagt mod sine egne lutherske Brødre. Det er jo at betragte hele den øvrige Verden som et eneste stort Koppelasaret, der maa holdes afsondret, og som jeg ikke maa nærme mig for ikke at faa Smitte. Det er jo at læres op i den forfærdeligste Egoisme og Dømmesyge; thi jeg alene er ren.

Uagtet Frikirkens hele Indretning er lagt paa at være demokratisk, lagt paa at være en Menighedskirke, saa har dog den norske Synode faaet snuet den om til at være aristokratisk, til at være en ægte Prestekirke, en ægte Theologkirke. Hele dens System er bygget paa haarfin Skriftfortolkning og indbyrdes Sammenligning af Skriftsteder ligefra Moses og Profeterne til Johannes's Aabenbaring. For at kunne dette ret, maa man være lærd, maa man kunne Grundsprogene (dette betones ogsaa

---

[1] Andet ordentlige Synodemøde 1879. S. 53.

stærkt); thi ofte kan en feilagtig Oversættelse af et Sted bringe den største Forvirring. For at Presterne ogsaa mere kan optræde som en fælles, samlet lærd Kolonne paa de store Synodemøder, har de i Forveien havt sine Prestekonferenser, hvor de har diskuteret Spørgsmaalene igjennem. Hvis derfor en stakkels Bonde vover at opponere med sin sunde Fornuft og sin moralske Samvittighed, blir han saaledes bombarderet med Kasteskyts af Skriftsteder og Citater fra Luther ned til Scrivers Sjæleskat, at det skal være noget til Karl, som skal kunne staa sig i sligt Uveir uden at krybe i Hus, ikke at tale om, at han kan resikere Kirketugt. Almuen, som for Størstedelen jo bestaar af forhenværende Husmandsgutter og Arbeidsfolk, der saagodtsom ingenting har lært, og endnu mindre er opvant med at tænke over religiøse Emner, maa jo forblive stum i denne Theologkamp. En og Anden med gode Evner kan have øvet sig op i denne Begrebseksersis, have afluret dem deres Tempo, og han kan da med Normændenes mærkelige Anlæg for Prokuratori paa en Maade følge med; men han blir som oftest værre Bogstavdyrker end selve Presterne. Det gjælder ikke bare simpelthen at kunne læse ind i Bog her. Ved Synodemødet 1869 diskutteredes et Reglement for Skriftudlægningen paa 29 Paragrafer. Alting skal ogsaa inddeles i Satse med sine Undersatse. Synoden har saaledes opstillet 95 Satse om «Omvendelsen» med sin Indledning og sine Littera A. B. C. D. E. F. G. og enkelte Satse igjen udstykket ved Underafdelinger: Littera a. b. c. d. e. Det er jo tydeligt, at Presterne her maa komme til at holde Bugten og begge Enderne. Derfor har de ogsaa med stor Kraft fastslaaet Presteembedets Vigtighed som et af Gud givet Kald, der forlener dem Eneretten til at lære i Menighederne. De har opstillet det som Synd, der fordrer Kirketugt og Banlysning, at en Lægmand vil optræde lærende i offentlige Møder. «Naar En i en Forsamling tager Ordet og

taler i Alles Sted ikke til gjensidig Underholdning men i et Læreforedrag som Alles Lærer, da er han en Tyv, hvis han ikke har ordentlig Kald og Beskikkelse dertil.»[1] Denne Betragtning af Lægmandsvirksomheden som en blot fordømmelig Virksomhed er et af Skillepunkterne mellem Synoden og Hauges Venner samt Konferensen.

Den Sag, hvori Synodens Bogstavdyrkelse bar de sørgeligste Frugter og derfor vakte en brændende Uvilje mod den, var den bekjendte Slaverisag. Drevne af sine Modstandere til Maadehold og Forsigtighed i sine Yttringer, endte Synodens Prester med den Yttring, at Slaveriet maatte betragtes som et Onde men dog ikke, i og for sig betragtet, som Synd. Men vel at mærke: de begyndte ikke saaledes. I Begyndelsen viste de langt stoltere Pande og kom med Udtalelser, der viste, hvor deres Sympathier laa i den historiske Stilling, som det gjaldt. Professor Walther havde skrivtligt fralagt sig den ubibelske og ulutherske Synd: at kalde Slaveri en Synd. Ved Prestemødet i Spring Prærie Prestegaard 1861 udtalte han sig til Fordel for Oprøret i Syden og Slaveriet dersteds. Saaledes skriver Pastor Clausen i sit Gjenmæle: «Professor Walther udtalte sig meget uforbeholdent imod Føderalregjeringen i Washington, som han karakteriserede som en fanatisk Abolitionistregjering, der nu med Vaabenmagt søgte at forsvare de af Abolitionisterne længe prædikede antikristelige Lærdomme om Slaveriets Syndighed, om Frihed og Lighed, naturlige Rettigheder o. s. v. Sydstaterne var — paastod han, — aldeles i sin gode Ret, idet de forsvarede — som han kaldte det — deres ved Konstitutionen og Lovene hjemlede Rettigheder, som truedes af Nordens Fanatikere. Slaveriet var en af de vigtigste, ja den for Staternes Velfærd allervigtigste af disse Rettigheder, og skjønt han tilstod, at Slaveriet var

[1] Augustheftet af Kirk. Tid. 1860.

forbundet med mange særegne Fristelser og Anledninger til Synd og derfor forbundet med megen Synd, saa var det dog i sig selv en Gud velbehagelig Institution og overensstemmende med hans Ord»[1]. Larsen, Ottesen og Preus (Høvdingerne for den norske Synode) syntes meget opbyggede ved disse Udgydelser, tilføies der. Professor Larsen blev opfordret til at redegjøre for sit Standpunkt og skrev da en Opsats i Emigranten 1861 Nr. 24, hvori han i den første Del forsvarer Slaveriet i Almindelighed som efter Guds Ord berettiget og ikke Synd. Denne Opsats blev Brandfaklen, som tændte den lange Slaveristrid. Paa det femte ordentlige Synodemøde 1861 viste Professor Larsen og flere ud af Skriften, at Slaveri ikke er Synd. «I det gamle Testamente læres paa mange Steder, at ikke blot Gud tillod Slaveri men og i visse Tilfælde ved Lov befalede det (2. Mos. 21, 1—7). Han har befalet, at En i visse Tilfælde skulde sælges som Slave[2]. Der paastodes, at de, der førte Ordet mod Synoden, gik ud fra Grundsætninger, der er den evangeliske Lære stik modsatte, nemlig fra Paastanden om absolute, medfødte Menneskerettigheder, om udvortes Friheds Nødvendighed og deslige Tidsaandens Sætninger».[3] Clausens og Tilhængeres Lære blev stemplet som falsk, sjælefarlig, djævelsk[4].

Nu, naar man stiller sig paa Synodens Udgangspunkt, at hvert Ord i det gamle Testamente skal være indblæst af Gud, og dette saaledes ogsaa blive en Lovbog for os i alt, som ikke udtrykkelig er ophævet i det nye, saa staar man foran den Kjendsgjerning, at Slaveriet eksisterede i det gamle Testamente og ikke er ophævet ved noget udtrykkeligt Lovbud i det nye, hvad der forresten efter

[1] C. L. Clausen: Gjenmæle. S. 19.
[2] Beretn. om 5te ordentl. Synodem. 1861. S. 35.
[3] Preus's Tale paa 10de ordentl. Synodem. 1868.
[4] Andet overord. Synodem. S. 23, 25.

mit Skjøn ogsaa gjælder Flerkoneriet. Men hvad disse Mennesker glemmer og vil glemme, det er den forskjellige historiske Stilling. Apostlerne forefandt Slaveriet som en hedensk Institution, nøie forbundet med Hedendommens Love og Indretninger. At ville prædike direkte mod det vilde have været at reise en Statsrevolution, vilde været en kolossal Dumhed og Daarskab, som vilde have ødelagt Kristendommen i Fødselen. Derfor indskrænkede de sig til at betone Broderkjærlighedens og Lighedens Aand, der umuliggjorde Trældommen, for at denne lidt efter lidt kunde forsvinde og give Plads for det frie Tjenerforhold. Det var Stillingen den Gang. Men i Amerika var den en ganske anden. Her var det det saakaldte kristne Samfund, som havde indført det, hvor det ikke havde været før, og istedetfor at optræde formanende og fordømmende havde Kristendomsforkynderne hjulpet til med Afskyelighederne, stemplet Voldsgjerningen som retmæssig i Kristendommens Navn. Thi overalt fra Sydens Prækestole blev det forkyndt, at Kams Race skulde være forbandet til Trældom, man udførte kun Guds Straffedom ved at gjøre sig til Udøver af denne Forbandelse. Da var det, at Staten, skamfuld over at have taalt hos sig denne Forhaanelse af sine republikanske Grundsætninger, skamfuld over Presternes Fornedrelse, der saaledes kunde modstaa sin Mesters Aand, offrede Tusinders Blod for at hæve denne Skjændsel. Og midt i denne Situation, omgivet af de smeldende Slavesvøber over de blodige Rygge, af Avertissementer om Kvinder, der stilles til Auktion som Kjør, af Børns Skrig, der rives fra Mødrenes Bryst, af Stønnen fra disse stakkels, retløse Mennesker, der forgjæves sparkede mod denne Mur, der var stængt med Kristendommens Bolt og Laas — midt i denne Situation, mens Harmen, Talerne, Krigen brænder rundt om dem, — sidder Presterne i den norske Synode og plukker paa sine Bogstaver og leger med abstrakte Begreber om et Slaveri

i og for sig betragtet, som findes paa Maanen kanske men aldrig paa vor syndige Jord. Det er dette, jeg har kaldt og fremdeles vil kalde, en Skamplet paa den norske Saga i Amerika.

At det fremfor alt kommer an paa Formerne, ikke paa Indholdet, sees bedst af Synodens Betragtning af Bønnen. Efter den kan ingen anden Bøn end til den treenige Gud have Haab om at blive bønhørt. «Ingen kan bede uden en sand Kristen (Jak. 1, 6—7). Hedninger, Frimurere, Hyklere og andre, som ikke tro paa den treenige Gud, kunne ikke bede, men Smaabørn kunne bede (Ps. 8, 3; Math. 21, 16)[1]. Altsaa, naar et menneskeligt Væsen af hele sin Sjæls brændende Trang, med glødende Fromhed og barnlig Tillid henvender sig til sin Skaber og Fader, det høieste rene og kjærlige Væsen, — det nytter ham ikke, naar han ikke har hørt og er opekserseret i Treenighedsdogmet. Du fromme Inder, som beder til Buddha eller Brama, Muhamedaner, som beder til Allah, Jøde som beder til Jehova, ja selv af de Kristne du Unitarier, som beder til Gud Fader i Himlen — pak sammen! det nytter Jer ikke! Thi vel mener I at henvende Eder til den samme som vi rettroende, men I kalder ham Etatsraad istedetfor Konferensraad, og da blir han fornærmet og lukker Døren. Og I stakkels Kristne i de første Hundreder af Aar, før Treenighedslæren vandt almindelig offentlig Anerkjendelse inden Kirken (og det vil Synodens Prester kunne belære Eder om først skede i Begyndelsen af det sjette Aarhundrede)[2] — I har alle bedet forgjæves! Jeg er saapas kjættersk, at jeg vil paastaa, at den barmhjertige Gud hører hvert Suk af det ængstede eller taknemmelige Menneskehjerte, der søger ham, uden først at spørge, om Vedkommende er renlærig

---

[1] 17de Synodemøde 1876. S. 27; 29; 43.

[2] Se Kurts Kirkehistorie § 80, 7.

i Treenighedsdogmet eller hører til det kristne Samfund. Jeg vil være saa kjættersk, at jeg synes denne Hedningebøn: «o Gud! vis Barmhjertighed mod den Ugudelige; thi mod den Gode har du allerede vist Naade ved at skabe ham dydig!» — er mærkeligere, skjønnere, Kristendommen nærmere end mange af Davids gyselige Forbandelsessalmer. Thi disse hører ogsaa med til en ret kristelig Bøn efter Synodens Opskrivt; de staar jo i det gamle Testamente, og det er inspireret. Paa det 17de Synodemøde 1876[1], hvor Bønnen forhandles, sættes mellem de Ting, man ogsaa bør bede om: «Forbandelse af Kirkens Fiender» og der henvises til 2. Kong. 2, 24; Ps. 69, 24; 70, 3. Jeg kommer herved til at mindes Noget, som hændte mig paa min Reise. Jeg sad ved Frokostbordet hos en Farmer og hans Familie, Kaffeen var allerede opskjænket; da tog Husfaderen frem en gruindvækkende, tyk Bog, læste først en Indgangsbøn, saa et Afsnit af Bibelen, saa Udlægning af dette Afsnit, saa en særlig Takkebøn for Natten, saa Bøn om Velsignelse for Dagen, saa Fadervor, og nu begyndte først Bordbønrækken først af et Barn saa af et andet. Og mens stod Kaffen og blev kold, og alle Ansigter blev saa lange og skulede hemmeligt hen til Koppen, ønskende af Hjertet, at det en Gang skulde slutte. Nu — Husandagt er bra, men den bør være kort og inderlig, ellers kommer man i Hug Kristi Ord: «naar I beder, skal I ikke bruge overflødige Ord som Hedningerne; thi de mener at blive bønhørte, naar de bruger mange Ord». Og hvad brugte saa disse Mennesker at indvie sin Dag med? Det var en af Davids gyselige Forbandelsessalmer, hvor han beder Herren om at knuse og brænde og radbrække hans Fiender. Det greb mig som saa forfærdeligt, at jeg nær havde sprunget op fra Stolen og raabt et høilydt: fy!; men jeg vilde ikke

[1] 17de Synodemøde. S. 40.

saare Vertens Følelser og holdt mig, især da jeg blot havde 10 Minutter, til jeg skulde paa Jernbanen. Dette var altsaa Vigselen paa deres Dagverk: at opfyldes med Hevntanker over deres Uvenner. Hvorledes stemmer det med dens Aand og Lære, som sagde: elsker Eders Fiender, velsigner dem, som Eder forbander, gjører godt mod dem, som Eder hader, og beder for dem, som gjører Eder Skade og forfølger Eder?» han, som gjorde disse Ord til Virkelighed, da han bad paa Korset: «Fader tilgiv dem; thi de ved ikke, hvad de gjør!» Nu tror jeg ikke, Skaden var saa stor; thi at dømme efter Ansigterne tænkte de mere paa Kaffeen end paa Bønnen. Men det Forfærdelige er, at saadanne ukristelige Salmer tages ind i Bøger til Husandagt; det Forfærdelige er, at Alt betragtes som ligegodt, naar det bare staar i Bibelen, enten det er det gamle eller nye Testament, enten det er Jødeopfatning eller Kristenopfatning. Og Synoden har været trofast i sin Forbandelsestheori; thi den har selv i sin offentlige Bøn, der skal læses i Kirken Allehelgensdag, optaget Følgende: «lad Satan trædes under Fødder, og lad det Syndens Menneske og Fordærvelsens Søn, Paven udi Rom, fortæres ved dins Munds Aande». Stakkels Leo den trettende! mon han bliver bange? Men for Synoden gjælder det som Troessætning, at Paven er Bibelens Antikrist. Jeg synes, det er forfærdeligt at lære sine Menigheder og sine Børn op til at forbande istedetfor at velsigne, hade istedetfor at elske, især naar det gaar ud over et enkelt, navngivet Menneske.

Et af de vigtigste Vaaben i Presternes Haand til at holde Menighederne under sig er Kirketugten, som blir forfærdeligt misbrugt. Naar man læser Forhandlingerne om dette Punkt i Aarsmødet i Perry 1864, kan man ikke have synderligt at udsætte paa det. Det betones gjentagne Gange, at Kirketugten er mere Menighedens Sag end Prestens, at man skal blande ham saa lidet som muligt

op i det og vogte sig for at fylde ham med Sladder o. s. v. Men vi Mennesker er skrøbelige; Theori er ofte et Andet end Praksis, og Kirketugten er nu bleven et mægtigt Vaaben i Prestens Haand, hvorfor Menigheden skjælver; thi Intet bider saa paa en norsk Bonde som offentlig Beskjæmmelse. Og den bruges i Tide og Utide. Det blev mig mundtlig fortalt paa Stedet, at en Bonde havde sagt til Presten i en Diskussion om Husandagt: «skal det være samme Slags Husandagt som paa Mødet i N...?» (hvor man havde forhandlet om Nattefrieriet). Presten forlangte først, at Bonden offentlig for hele Menigheden skulde bede om Forladelse, og da han ikke vilde det, blev han udstødt af Menigheden. Bønderne er for rædde i slige Tilfælde til at opponere, de kunde resikere at blive udstødte de og, og saa offrer de hellere Kammeraten. En Boghandler blev tagen i Kirketugt, fordi han forhandlede en Bog, Synoden ikke kunde anbefale. Dette kaldtes aabenbar Synd[1]. Naar man ogsaa af deres Forhandlinger ser, hvilke Ting der er Gjenstand for Kirketugt, maa man komme i Hug Kristi Ord om Farisæerne: «de tager svære Byrder, som er vanskelige at bære, og læsse dem paa Menneskenes Skuldre.»

Blandt disse Kirketugts Synder er: hemmelige Forlovelser og Ægteskab, Deltagelse i Lotteri, Livsforsikkring (jeg ved ikke vist, om Assurance af Hus og Løsøre ikke er med), Deltagelse i hemmelige Selskaber, det at tage Rente, det at ægte sin afdøde Hustrus Søster. En forhenværende Prest af deres Samfund har selv fortalt mig, at han nær var kommen i Kirketugt, fordi han havde viet et Par, hvoraf den ene Part havde været forlovet en Gang med en Anden men havde slaaet op. Thi Forlovelse er ligesaa bindende som Ægteskab; har du en Gang været forlovet men har slaaet op, kan du aldrig gifte dig, saalænge

[1] Venaas's Bog. S. 85.

den anden Part lever. Men hvortil i Alverden støtter de disse smaalige Bestemmelser? Aa — de finder op et og andet Skriftsted i en Krog af Mosebøgerne eller saa, og paa det bygger de da øieblikkelig en Troessætning.

En Side af Livet, hvor Synodens tyranniske Aandsretning træder skarpest frem, er Forholdet mellem Forældre og Børn, mellem Mand og Hustru. Der læres, at Forældrene har uindskrænket Myndighed over sine Børn, Manden over sin Hustru. Og den sidste Tids Begivenheder inden Synoden har stillet denne deres Lære i en saa grel Belysning, at den fortjener at betragtes lidt nøiere. Thi det skal siges om Synoden, at den er konsekvent og ikke bæver tilbage for nogen Slutning. Der var et Ægtepar, der levede høist ulykkeligt. Manden mishandlede og pinte Livet ud af sin Hustru, saa hun var nærved at gaa fra Forstanden. I sin Fortvivlelse flygtede hun fra sin Mand til sine to Brødre og bad om at faa Lov at være hos dem. Det fik hun, og begyndte atter at livne op og blive Menneske og kunde ikke noksom takke dem. Da kommer Presten sættende og begynder at læse op for Brødrene, at de vandrede til den evige Fortabelse, de bragte baade Søsterens og deres egne Sjæle i Helvede, hvis de ikke sendte hende tilbage igjen til Manden. Hun bad og besvor dem om at faa blive, det nyttede ikke, «Herrens Ord» maatte adlydes, og hun blev atter bragt i sin Tyrans Vold, som ventelig gnider sine Hænder i Triumf og plager hende dobbelt, støttet til Presten og «Guds rene Ord». Jeg har dette fra en af Brødrene selv.

En anden Sag, der har vakt uhyre Opsigt og fortjener det, er Sagen mellem Fru Muus og hendes Mand; thi der faar man virkelig et Indblik bag Kulisserne til Synodens Helligdom. Da Sagen er en offentlig Sag, paadømt af Retter, behandlet i offentlige Møder og Aviser, betænker jeg mig ikke paa at fremdrage den ogsaa her. Altsaa — en Prestekone anlægger Sag mod sin Mand, Prest i den

norske Synode, angaaende en Pengesum, hun har arvet efter sine Forældre, men som han, støttende sig til norsk Lov, ikke vil give hende og ikke gjøre Regnskab for. Hun blir i den Anledning sat under Kirketugt for at have overtraadt Lydighedsbudet under sin Mand, draget til Regnskab paa et Menighedsmøde og fremkommer da, nødsaget til det af Menigheden selv, med en Anklage mod sin Mand, der er saa forfærdelig, at jeg ikke kjender noget Sidestykke til den i vore Forholde. Det er den ene Kjendsgjerning værre end den anden, svidende som Pidskerap, det er et tyveaarigt ensomt Lidelsesliv, som lukkes op for os her, det er en tyrannisk Smaalighed, seilende under den rene Læres Flag, som næsten er utænkelig. Hun fortæller, at hun de første 9—10 Aar efter deres Komme til Amerika ikke havde andet at lægge sine og Børnenes Klæder i end nogle store Kasser fra Norge, som stod i et lidet Bur borte paa Gaardspladsen, og derhen maatte hun da traske Sommer og Vinter, naar hun vilde have en liden Ting og ofte grave ned til Bunden for at finde, hvad hun søgte; mens Fatter Presten lod arbeide en Komode til eget Brug. Vovede hun derimod at lægge en ubetydelig Ting, tilhørende sig eller Børnene, ned i denne Komode, var Husfreden brudt for mange Dage. Det varede længe, før hun fik saameget som et Spisebord i Stuen, hun maatte bruge en Kasse baade til Spisebord og Madbord og ellers lidt af hvert. En Kogeovn maatte opvarme hele nedre Etage, 3 Værelser, i flere Aar. Kun med Nød og Neppe fik hun overtalt Manden til at kjøbe et Ur, og saa kjøbte han et til en 4—5 Dollars, som øieblikkelig gik isønder uden at kunne repareres. Forresten svarede han, hun kunde se paa Solen, den var Klokke god nok. Ur, næsten alle Møbler, Symaskine, Sengklæder, Klæder til sig og Børnene har hun faaet dels af Slægtninge, dels af Bønderkonerne deromkring. Undertiden, naar hun i Dage, ja Uger og Maaneder har tigget ham om en ubetydelig men

nødvendig Gjenstand, har han givet det Svar, at hos hans Forældre brugte man det samme Stentøi og Glastøi og andre Ting en 20—30 Aar, mens her var der altid Noget, som manglede eller gik isønder. Man kan sige, at dette bare er Smaating, aa — men den, som sætter sig ind i en Husmoders Stilling, kan forstaa, hvor trættende, slidende og tærende netop denne daglige Plage i Smaating kan være, ofte mere tærende end de store, bedøvende Ulykker, der begraver En i Øieblikket som Havbølger, men saa skyller over. Naar hendes Slægtninge har villet besøge hende, og hun har bedet om Skyds til dem, har han svaret, at hendes Slægtninge kan holde sig selv med Skyds, og da hun for sin Helbreds Skyld bad om at faa reise til Norge og se til Slægt og Venner, svarede han, at baade hun og andre Koner, som forlangte slige urimelige Ting af sine Mænd, burde sendes til Galehuset. Men selv reiste Pastoren til Norge, forstaar sig.

Hun fortæller, at hun næsten ikke har vidst at skaffe den nødvendige Mad tilveie. «Sultenød har vi aldrig lidt» siger hun, «men det har nok hændt og hænder om Sommeren ikke saa sjelden, at vi ikke har anden Mad i Huset end Brød, Smør og Flesk, Mad, som jeg forresten ikke altid taaler.» Og nu skal man lægge Mærke til, at Manden, saalangt fra at være fattig, tvertimod er rig og har mange Penge udestaaende. Prestekonen har maattet søge at tjene lidt paa egen Haand ved at sælge Medicin og Humle, sætte Kopper og aarelade, ved Søm, Strikning og Undervisning i Sang. Hun paadrog sig en uhelbredelig Sygdom ved i 8—9 Aar at maatte benytte et lidet Rum ved Siden af Kjøkkenet til Soveværelse. Der var ingen Ovn der, ikke dobbelte Vinduer, men raat, koldt og usundt i høieste Grad. Om Natten frøs Klæderne, som hang paa Væggen, fast, og om Dagen, naar Isen smeltede, randt der Vand ned ad Væggene og dryppede fra Taget ned i Sengen, hvor hun laa syg. Menigheden tilbød sig at

reparere Prestegaarden, men Presten vilde ikke. Men denne Kulde var dog ingen Ting mod den aandelige Kulde, hun daglig maatte leve i. Hun skriver selv: «mit Hjerte krymper sig i mig, naar jeg tænker paa al den Iskulde, jeg har mødt, den Karrighed, jeg har maattet kjæmpe med, den Hensynsløshed, jeg har været udsat for, den Braad, jeg ofte har fundet stikkende ud igjennem hele min Mands Væsen mod mig og hans Forhold baade til mig og Børnene. Vor lille Søn Paul maatte senhøstes og i Begyndelsen af Vinteren 1878 efter Faderens Befaling daglig gaa til Skole to Mil (engelske), altsaa fire Mil frem og tilbage, og var da kun 6½ Aar gammel og sygelig. De Støvler, han maatte gaa med, burde have været kasserede længe før; men der var nok ikke Raad til at faa noget bedre paa Guttens Fødder, eller var hans Helbred kanske ikke saa meget værdt? Barnet blev ogsaa saa syg og mat, at han undertiden ikke kunde spise sin Middagsmad i Skolen, og naar han mod Aftenen kom hjem, havde han Opkastelser som Følge af Sygdom og Mathed. Han blev ogsaa alvorlig syg, maatte holde sig inde hele Vinteren, maa fremdeles tage Medicin og blir rimeligvis aldrig rigtig frisk igjen.» Fru Muus var en Gang saa uheldig at velte med Vognen, fik det ene Ben brukket paa to Steder og det andet dygtig forslaaet. Hun blev midlertidigt forbunden i en liden By i Nærheden, men maatte næste Dag kjøres hjem i et fælt Føre 20 Mil. Med ophovnede Ben, ude af sig selv af Smerte, beder hun sin Mand straks sende Bud efter en Læge; men han svarede, at han ikke havde Lyst til at sende sin Dreng og sine Heste ud mod Natten for at hente en Læge, hun fik «smøre sig med Taalmodighed», til Huslægen, der var nærmeste Nabo, kom hjem igjen.

En anden Gang senere havde hun et lignende Uheld, blev liggende i La Crosse og kom hjem med Anmodning fra Lægen der til hendes Mand, at han maatte lade hende gjøre Magen til den Krykke, hun havde laant med sig;

men han svarede, at Drengen kunde gaa bort i Skogen og hugge en Ospestaur til hende. Dog denne Raahed og Hjerteløshed er endnu ikke det Værste. Han har søgt at dræbe den Kjærlighed, Agtelse og Lydighed, som Børnene skulde have for deres Mo'r. Da hun forgjæves havde bedet ham om Lov til at kjøbe nogle nødvendige Klædningsstykker til dem, og hun maatte gjøre det alligevel, siger han til Børnene i hendes Paahør, at de ikke skulde tage imod dem, at de ikke skulde adlyde sin Mo'r, fordi hun var uomvendt. Ja jeg har seet et Brev, hvori en af hans Venner skriver udtrykkelig til hendes voksne Datter, at hun ikke bør lyde sin Mo'r, da hun «af Gud var overgivet Djævelen». Det er denne Moral, Synoden udbreder. Fru Muus fortæller endvidere, at hun mange Gange er fraraadet at gaa til Alters paa Grund af de ubetydeligste Hverdagshensyn, en Gang fordi hun ikke til bestemt Tid mødte frem i Kirken som Indgangskone, en anden Gang fordi hun stundom har kommet til at glemme at tage ud af Soveværelset Vadskevandsmuggerne, saa de er blevne staaende med Vand i om Natten og er frosne itu.

Hvorledes er da alt dette blevet optaget af Synoden? Her kan jo ikke være Tale om mere end et, vil I vel sige. Menigheden er bleven opbragt og har krævet Presten afsat; Formanden har sammenkaldt Møde og afsat ham. Ja man skulde jo tænke saa, tænke at Synoden havde benyttet dette til at værne om sin Ære, om simpel Menneskelighed. Men nei, hvad faar man opleve! At saavel Prester som Menighed for at værge Synodens Princip om, at Kvinden skal være Manden underdanig i alle Ting, kaster sig over hende, den værgeløse Kvinde og forsøger gjennem de utroligste Prokuratorvridninger at vaske Negeren hvid. Først lægger de sig ud om hende for at skræmme hende privat, saa nægter de hendes Sagfører Taleret i sine Møder, saa stænger de tilsidst Møderne for alle Avisreferenter. Og hvorledes tages dette hendes Indlæg op i

Mødet? Først møder vi hendes Mand, Pastor Muus, der halvt seiersstolt borer sin Finger i Eph. 5, 25, at Kvinden skal være sin Mand underdanig i alle Ting; saa møder vi et ungt Menneske, Pastor Bøckmann, der slaar hende i Hovedet med det, «at naar Kvinden i den bibelske Beretning om hendes Skabelse betegnes som Mandens Lige, saa maatte dette ikke opfattes som, at hun der af Gud ligestilles med Manden som hans ligeberettigede. Nei det var Lighed i Natur, ikke i Stilling, som dermed antydedes.» «Hustruen skylder selv en unaturlig og bitter Mand Lydighed; thi hans Synd og Ugudelighed gjør det ikke rigtigt for hende at forsynde sig. Selv om i dette Tilfælde Øvrigheden efter Landets Lov tildømte hende Pengene, var hun ikke retfærdiggjort. Manden maatte finde sig deri som lidende, men hun havde overtraadt Guds Bud. Naar der siges «i alle Ting», er ingen Indskrænkning sat, og vi har derfor heller ikke Ret at sætte nogen. Lydigheden skal for Kvinden være en kjær Pligt; er den hende modbydelig, er hun selv modbydelig for Gud.» «Herren har i sin Visdom netop anordnet det saa, at der ikke skal kunne opstaa Uenighed mellem Ægtefolk, fordi der kun er en ubetinget og uindskrænket Vilje raadende i alle Ting, nemlig Mandens.» «Manden skal staa som en Gud i sit Hus» o. s. v. Ja Fru Muus oplyser, at hun til Svar paa sit Spørgsmaal, om der da ikke var nogen Forskjel paa en Hustru og en Trælkvinde, har af Prester faaet det Svar: «jo, Manden kan jo ikke sælge hende,» og Pastor Muus skal have yttret, da Slavestriden var oppe, at Slaveforholdet var absolut nødvendigt ogsaa blandt os; thi havde ikke Manden andre Slaver, havde han dog sin Hustru og sine Børn.

Saa ser vi flere af Synodens Prester istedetfor upartisk at søge efter Retfærdighed i denne Sag, paa ægte Prokuratorvis hænge sig i smaa Formfeil og Unøiagtigheder, der ikke i Grunden kommer Sagen ved, og derved søge at faa dømt hele Sagen som usandfærdig. Pastor Muus foreslaar, at

hendes Klage skal tages Punkt for Punkt, og saa begynder han selv med Sagen om Dokterhentnigen, fordi der er nogle Smaating at hænge Hatten paa. Det oplyses saaledes, at der virkelig er gaaet Bud efter Læge, rigtignok mod Pastor Muus's Vidende og saaledes ogsaa mod hendes, og dette gribes da med Begjærlighed for at slutte: følgelig er hele Historien usand. Man fordrer Bevis af hende paa, at Muus har svaret som af hende anført, og hun erklærer sig villig til at aflægge sin Saligheds Ed paa det. Mere lader der sig jo ikke gjøre, da Scenen kun foregik mellem ham og hende; men ikke destomindre siger de med Manden i Spidsen: En som ikke kan bevise, hvad hun siger, men blot føre Sandsynlighedsbevis, farer med Sladder. Pastor Muus maa selv indrømme, at han Lidet eller Intet befattede sig med hende, da hun blev hjembragt i den Tilstand; han indrømmer, at han kan have svaret som anført, men erindrer det ikke, kanske har han sagt det i Spøg. Og straks gribes dette af Hr. Bøckman og Koren, og den Sidste giver endog en liden dramatisk Forestilling ved at kjæle med Formandens Hoved for at vise, at denne Yttring godt kan være sagt i Spøg. Tænk Jer ind i den Situation! min Hustru ligger med afbrukne, opsvulmede Ben, ude af sig selv af Smerte og bønfalder mig om at sende Bud efter Læge, og jeg siger da for Spøg: du faar smøre dig med Taalmodighed.» Spøge under saadanne Omstændigheder! Men det tages for god Vare. Der er blot en eneste Prest, som protesterer, og som fører et ædelt og mandigt Ord i Forsamlingen, og det er Pastor Bjørn; men han er ogsaa valgt til at være hendes Talsmand. Man omtaler kun løselig et af de andre Klagepunkter, hvor man ogsaa filer og filer for at faa det saa uskyldigt som muligt; saa henviser man Sagen til et Udvalg. Og før dette Udvalg er kommen med sin Betænkning, vover Formanden at erklære for Prester og Menigheder i Synoden, at Fru Muus's Klager er undersøgte og befundne usandfærdige. Og Menigheden —

hvorledes optræder den? Paa et Par hæderlige Undtagelser nær, viser den sig aldeles nervøs for at kunne bevidne, at den holder med sin Prest i tykt og tyndt, at Guds Bud om Mandens uindskrænkede Myndighed fremfor alt maa overholdes, og En af dem udmaler «de Gyseligheder», som maa indtræde, hvis Kvinden fik Ligeberettigelse, ja kanske Stemmeret. Det hele er saa fanatisk, man ser sig omgivet af Øine, brændende efter at sluge og fortære hver den, der i Gjerning vover at ryste lidt paa Kvindens Aag. Presterne skammer sig ikke ved i Handling at vedkjende sig Jesuitmoralen: «Hensigten helliger Midlet.» Man gaar paa Forhaand ud fra, at hun alene er den skyldige, tvertimod al Rimelighed. Thi Rimeligheden er dog denne: «naar en Kvinde, endog til en Prestekone i et saa fast, tyranniskt og strengtdømmende Samfund som den norske Synode, vover at anlægge Sag mod sin Mand, en Ting, som hun ved af alle inden Samfundet vil betragtes som en Synd, som hun ved vil komme til at vælte over hende Fordømmelser og Forfølgelse og offentlig Indstevning for hele Menigheden, da maa Forholdene være saa pinagtige, at hun ikke kan holde det ud længer. Naar hun fremfører en Klage for Menigheden, hvor hun paa Forhaand ved, man er imod hende, og sidder færdige til at bore sig ind i alle smaa Usandsynligheder og Unøiagtigheder, da er det sandsynligt, at hun ikke vover at tage noget med, som ikke er fuldkommen sandt. Det har været mig et oprørende og modbydeligt Syn at se den norske Synode, som paa Forhaand har dømt hende, kaste sig over den værgeløse Kvinde, istedetfor ridderligt at beskytte hende. Disse Møder i Goodheu County vil blive en Skamplet i det Countys Saga, og det vil gaa dem, som det er gaaet Bygden Lom i Gudbrandsdalen. Fordi en Del af Bygden i Sinklartiden samlede sig paa Raadsbakken, men der besluttede at vende hjem, da Fienden sandsynligvis ikke

kom til Lom, faar Lomværen den Dag i Dag høre: «aa du er af dem, som var paa Raadsbakken!»

Hvis det norske Folk i Amerika en Gang vaagner til selvstændigt aandeligt Liv, til en større sædelig Moral, vil det sprænge Synodens Baand, og da vil det ærtente hedde: «aa du er fra Goodhue County du, der som o. s. v.» Thi hvad der nu er hændt, røber, at det norske Folk derhenne endnu er aandelig umyndigt, endnu er blinde Trælle under Presternes aandløse Bogstavherredømme. Hvorlænge de vil vedblive at være det, kan jeg ikke sige; men det vil herefter blive en aandelig Gradmaaler paa dem, hvor mange der har sluttet sig til Synoden.

Af andre lutherske Samfund har i alle Fald Konferensen offentlig protesteret. Professor Sverdrup skriver i Lutheraneren: «der er vist ikke noget kristent Menneske inden den norsk lutherske Kirke i Amerika, som ikke har følt en dyb Sorg og Beskjæmmelse over de Begivenheder inden den norske Synode, der nu almindeligvis betegnes som Pastor Muus's Sag. Sagen er af den Beskaffenhed, at den lægger Sorg i hvert kristent Hjerte iblandt os og kaster Skamrødme over hver Mands Ansigt i vort Folk.» — Jeg hilser Konferensens Modstand mod Synodens Aandstyranni med Glæde og ønsker den al Fremgang. Thi efter hvad jeg nu har seet, betænker jeg mig ikke paa at kalde hele Synodens Aandsretning umoralsk og ukristelig. Et Samfund, der kan fostre og forsvare Mænd som Pastor Muus, der kan taale ham som Prest mellem sig, belæsset med alle disse forfærdelige Kjendsgjerninger, hvoraf Tredjeparten maatte være nok til at knuse en Mand; der kan ville hævde i Kristendommens Navn, at en Mand har Ret til at mishandle sin Hustru, at mishandle sine Børn, at Munden skal stoppes paa alle Lægfolk, der føle Trang til at forkynde Guds Ord, at man i offentlig Kirkebøn skal bede Gud forbande navngivne Mennesker, at man skal betragte alle Andre end sig selv, endog sine lutherske Troesfæller, som

Kjættere og forførte af Djævelen — det Samfund kalder jeg usundt, det Samfund, siger jeg, fører en ukristelig Moral. Vor store Herre og Mester, han som var Frihedens Talsmand i sin Tid og blev dømt som en Revolutionsmand og Fritænker, han vilde have gjort en Svøbe af Remme og drevet det Væsen ud af sin Helligdom. Jeg haaber, at Synoden ved denne Muus's Sag har brudt sin Magt over Folket. Den vil endnu kanske have en lang Blomstringstid, rekrutteret af stadig nykomne Emigranter, flydende paa sit Organisationstalent og sin kraftige, opoffrende Optræden for at skaffe Skoler og gjerde om sin Leirplads. Men Atterslaget vil komme og vil komme forfærdeligt. Og ligesom Børn af de strengeste og uvittigste Pietister oftest blive Ranglere og Religionshadere, saaledes er det at frygte, at Pendelen ogsaa, naar Bruddet sker, vil svinge over til den anden Kant, og at Børnebørnsbørnene af dem, der nu saa fanatisk værgede Mandens Ret til at være Tyran, leie af alt dette støvede, lærde Bogstavvæsen, af denne Indsnevring paa en liden Plet, af dette Presteaag, der gjør Religionen til Trældom istedetfor til Frigjørelse og Trøst, vil kaste overbord hele Kristendommen. Efter min Mening er der intet Samfund, der i den Grad kraftigt arbeider paa at udbrede Fritænkeri uden selv at vide af det, som netop den norske Synode. Et andet Haab, som jeg næsten ikke tør nævne, er, at de unge Prester, der tilhører Synoden, selv vil opponere, naar de synes, det gaar forvidt, og kræve Reform og større Frihed til at aande som Mennesker; at der vil komme En eller Anden, besjælet af Luthers Aand, og ruske lidt op i det synodiske Pavedoms mugne Dokumenter og faa alle de Menneskepaafund, den har faaet fastslaaet og helliget som Guds Lære, kastede omkuld. Da først kan der tænkes paa en Udsoning med de andre lutherske Samfund. Men da maa rigtignok en anden Aand blive raadende end den, som nu er kommen til Orde, da et saadant Udsoningsmøde kom paa Bane, at det nemlig

først skal fastslaaes, «at Konferensen i de allervigtigste Stykker har en ganske anden Tro og Bekjendelse end den, der findes i Guds Ord og de symbolske Bøger» og at «denne Indbydelse ikke maa forstaaes, som om vi (Synoden) var i Uvished om vor Læres Rigtighed eller tænkte paa at slaa noget af paa den erkjendte og bekjendte Sandhed.»[1] Sandelig en original Maade at indbyde til et Udsoningsmøde paa.

---

[1] Minnesota Distriktsynodes Møde, refereret i «Budstikken» 13de Juli 1880.

cand. med. Bugge
O. Sannsaker
H. Lillemarken
T. Hersvig
T. Ingberg
O. Brakberg
M. Heggenhaugen
H. Heggenhaugen
M. Gjøs
A. Sangstad
Lensmand Halvorsen
T. Ahm Dyrlæge Henriksen
J. Lindgaard
T. Skaff
C. Meum
C. Aarberg
M. Hjelmstad
C. Dahl
A. Jørgensen
O. Lindvold
J. Tomten,

som undertegner Bogen hos Bestyrelsen.
Afgangstiden paategnes og maa Ingen
beholde Bogen længere end 14 Dage.